

SANCTI AURELII
AUGUSTINI
HIPPONENSIS
EPISCOPI
OPERUM
TOMUS TERTIUS.

POST LOVANIENSIIUM THEOLOGORUM RECENSIONEM
castigatus denuo ad manuscriptos codices Gallicanos, Vaticanos, Belgicos &c.
necnon ad editiones antiquiores & castigatiores.

OPERA ET STUDIO MONACHORUM
Ordinis S. Benedicti è Congregatione S. Mauri.

PARS SECVNDA.

Complectens Exegetica in Novum Testamentum.

PARISIIS,

Excudebat FRANCISCUS MUGUET Regis, Cleri Gallicani & illustrissimi
Archiepiscopi Parisiensis typographus.

MDCXC.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

CONTENTA IN TERTII TOMI PARTE SECUNDA.

<i>De consensu Evangelistarum libri IV.</i>	Pag. 1
<i>De Sermone Domini in monte libri II.</i>	165
<i>Quæstionum Evangeliorum libri II.</i>	237
<i>Quæstionum septemdecim in Evangelium secundum Matthæum liber I.</i>	277
<i>In Iohannis Evangelium Tractatus CXXIV.</i>	289
<i>In epistolam Iohannis ad Parthos Tractatus X.</i>	325
<i>Expositio quorundam propositionum ex Epistola ad Romanos, liber I.</i>	903
<i>Epistolæ ad Romanos inchoata Expositio, liber I.</i>	925
<i>Expositio Epistolæ ad Galatas, liber I.</i>	941

A D'MONITIO

IN LIBROS DE EVANGELISTARUM CONSENSU.

HOC in opere S. Augustinus Evangelium à Paganorum calumniis defendendum suscipit. Ei quidem statim ab ipsa promulgatione multum apud populos omnes auctoritatis ac fidei cum patrata divinitus tot miracula, tum corporea specie illapsus, ut illud suo numine sanciret, Spiritus sanctus conciliarat: sed non defuere, à quibus impugnaretur. Primum enim tormentorum atque suppliciorum vim, qua dirè in primos Christianos sevitum sustinuit: deinde immanitates illas excepit doctrina pariter atque historia, quam afflatu divino sacri quatuor scriptores de eo texerant, criminatio. utrumque incassum. Enimvero, quemadmodum primis suis conatibus nihil aliud consecuti sunt Evangelicæ veritatis adversarii, nisi ut illa certior exploratorque redderetur, divino Spiritu Martyrilius, qui eam suo sanguine assereret, vires suggerente: sic idem ille Spiritus præstantissimorum virorum mentes ardore succendit, quo refutatis multa cum eruditionis laude Idololatræ calumniis, majorem ei firmitudinem ac dignitatem compararent. Porro illud in primis crimini datur, inter se neutiquam consentire sacros historicos: Hoc enim solent, ait Augustinus, quasi palmare suæ vanitatis obicere, quòd ipsi Evangelistæ inter se ipsos dissentiant. Ethnicis quod ad certos locos succinebant Manichæi, quos, ut videre licet in libris contra Faustum, Evangelis additos fuisse calumniabantur. Atqui Augustino non satis fuit ea conciliare, de quibus litem movebant isti hæretici, contra quos potissimum Vetus Testamentum defendebat; verum, ut Novi quoque Testamenti propugnator merito jure audiret, quatuor Evangelistarum, tam in gestis recensendis, quam in ordine ipso narrationis summam concordiam demonstrare est aggressus.

Fieri sanè non potuit, quin ei lucubratiō hæc magno staret. Hinc illam in Tractatu 112. in Johan. laboriosas litteras vocat, ac rursus in Tract. 117. res ibi esse operosissimè disputatas dicit. Scilicet destitutus erat iis adiumentis, quibus instructi fuere, quotquot postea in idem illud argumentum defudarunt, qui tamen ipsi vestigiis ejus insistentes, vix quidquam alicujus momenti invenire, quod ille non dixisset. Hoc opus libris de Trinitate, quos jam inchoarat, intermissis, confecit labore continuo, ex 2. Retract. 16. nec porro ante anni 399. exitum; cum in lib. 1. c. 27. testetur idola tum temporis legum ab imperatoribus latarum auctoritate infringi. Expressam enim legem hac de re nullam habemus iis superiorem, quæ anno 399. promulgata, atque executioni demandata * in Africa fuerunt: quibus nondum constitutis evertendi simulacra, nisi ex eorum, quorum erant, consensu, jus penes se haud quaquam esse * fatebatur Augustinus.

Librum 1. insumit iis revincendis, qui cum Christum viri longè sapientissimi loco haberent, aut verius, habere simularent, Evangelio fidem derogabant, eo scilicet prætextu, quòd non ab ipso Christo scriptum esset, sed ab ejus discipulis, quos ei divinitatem affinxisse dicebant, neque ab illo accepisse doctrinam, quam de deorum abdicando cultu ipsi prædicarunt. In lib. 2. Mattheum Evangelistam usque ad cænæ narrationem ex ordine considerat, cumque eo collatis Marco, Luca & Johanne, demonstrat perpetuam inter eos reperiri consensionem Liber 3. est de eorundem quatuor Evangelistarum à cænæ narratione ad Evangelii finem concordia. Quartus denique de iis quæ peculiaria sunt Marco, Luca & Johanni. Opus in Corbeien. sic. dice. ante 900. vel 1000. annos exarato inscribitur, Aurelii Augustini Episcopi de concordia Evangelistarum: sic & in aliis plerisque MSS. In iis omnibus autem libri quique, primo excepto, dividuntur in capitula, quorum lemmata in librorum fronte præfixa sunt, qualia isthic subjicimus.

LIBRI SECUNDI CAPITULA.

- I. **Q**uare ulque ad Joseph generatores Christi commemorantur, cum de illius femine Christus non sit natus, sed de Virgine Maria.
- II. **Q**uomodo sit Christus filius David, cum ex Joseph filii David concubitu non sit natus.
- III. **Q**uare alios progeneratores Christi Matthæus enumerat, alios Lucas.
- IV. **Q**uare quadraginta generationes, excepto ipso Christo, inventiuntur apud Matthæum, cum quatuordecim triplicet.
- V. **Q**uomodo Matthæi ordini congruat ordo Lucæ in his quæ de conceptu & de infantia vel puericia Christi alius prætermittit, alius commemorat.
- VI. **D**e ordine prædicationis Johannis Baptiste inter omnes quatuor.
- VII. **D**e duobus Herodibus.
- VIII. **Q**uomodo Matthæus dicat, timuisse Joseph ire cum infante Christo in Jerusalem propter Archelaum, & non timuisse ire in Galilæam ubi erat Thetrarcha Herodes frater ejus.
- IX. **Q**uomodo dicat Matthæus, ideo ille in Galilæam Joseph cum infante Christo, quia timuit Archelaum pro suo patre regnantem in Jerusalem; cum Lucas dicat ideo ille in Galilæam, quia ibi erat Nazareth civitas eorum.
- X. **Q**uomodo Lucas dicat, ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die sollemni Pascha cum illo puer; cum dicat Matthæus, quòd metu Archelai timuerint illuc ire ab Ægypto redeuntes.
- XI. **Q**uomodo potuerint completis diebus purificationis matris Christi, sicut Lucas dicit, ascendere cum illo in Templum ad peragenda sollemnia, si secundum Matthæum jam Herodi per magos notam erat eam natum, pro quo, cum eum quæretet, tor occidit infantes.
- XII. **D**e verbis Johannis inter omnes quatuor.
- XIII. **D**e baptizato Jesu.
- XIV. **D**e verbis vocis quæ facta est de cælo super baptizatum.
- XV. **Q**uomodo secundum Johannem Evangelistam dicat Johannes Baptista, Ego non novebam eum; cum secundum alios inveniat quòd jam novebat eum.
- XVI. **D**e tentato Jesu.
- XVII. **D**e vocatione Discipulorum piscantium.
- XVIII. **D**e tempore secessionis ejus in Galilæam.
- XIX. **D**e illo sermone prolixo, quem secundum Matthæum habuit in monte.
- XX. **Q**uomodo dicat Matthæus, Centurio cum ad eum accessisset pro puero suo; cum Lucas dicat quòd amicos ad eum miserit.
- XXI. **D**e Socrate Petri quo ordine narratum sit.
- XXII. **D**e ordine rerum, quas post hoc narrant, utrum nil inter se dissentiant Matthæus, Marcus & Lucas.
- XXIII. **D**e illo qui ait Domino, Sequar te quocumque ieris, & aliis quæ juxta sunt, quo ordine narrantur à Matthæo & Luca.
- XXIV. **D**e transfiguratione ejus, ubi dormivit in navicula, & de expulsiis demoniis, quos permisit in porcos, quomodo ea quæ gesta vel dicta sunt, conveniant inter Matthæum, Marcum & Lucam.
- XXV. **D**e paralytico cui dixit Dimittuntur tibi peccata, & Tolle grabatum tuum, maxime utrum locus ubi hoc factum est, conveniat inter Matthæum & Marcum; quia Matthæus dicit in civitate sua, Marcus autem in Capharnaum.
- XXVI. **D**e vocatione quoque Matthæi, utrum Marco & Lucæ qui dicunt Levin Alphæi, idem Matthæus congruat.
- XXVII. **D**e convivio ubi objectum est ei quòd cum peccatoribus manducaret, & quòd non jejunarent Discipuli ejus, quòd videtur aliis aliis dicitur à quibus objectum sit, & de verbis eorum, & responsisque Domini, utrum Matthæus, Marcus & Lucas congruant.
- XXVIII. **D**e filia Archisynagogi reuscitata, & muliere quæ tetigit fimbriam vestimenti ejus, utrum ordo quo dicta sunt nihil cuiquam eorum adver-

setur à quibus dicta sunt; & maxime de verbis Archisynagogi, quibus rogavit Dominum.

De duobus cæcis & muto demonio quæ solus Matthæus dicit.

xxix.

Ubi Matthæus natus misit Discipulos suos, dans eis potestatem sanctorum, & eis multa mandavit, ordinans quemadmodum viverent, ubi quarendum est quomodo Matthæus Marco & Lucæ congruat, maxime de vinga quam secundum Matthæum dicit non tenendam, secundum Marcum autem solam sciendam; & de habitu calceamentorum atque vestium.

Ubi Johannes Baptista misit ad Dominum de carcere Discipulos suos, quid Matthæus & Lucas dicunt.

xxxix.

Ubi exprobravit civitatibus quòd non egerint penitentiam, quòd & Lucas dicit: ubi quarendum est quemadmodum illi Matthæus ipso ordine congruat.

xxxix.

Ubi vocat ad tollendum jugum & sarcinam suam, quemadmodum Matthæus à Luca non differet in narrandi ordine.

xxxix.

Ubi Discipuli spicas vellent manducare, quemadmodum inter se congruant Matthæus, Marcus & Lucas in narrandi ordine.

xxxix.

De illo qui manum aridam cum haberet, sabbato curatus est, quemadmodum narratio Matthæi concordet cum Marco & Luca, vel eorum ordine, vel Domini & Judæorum verbis.

xxxix.

Considerandum utrum ab isto cujus arida manus sanata est, ita digrediantur hi tres Evangelistæ ut in nullo sibi adversentur in narrationis ordine.

xxxix.

De muto & cæco qui dæmonium habebat, quomodo Matthæus, Lucas & Marcus concordant.

xxxix.

Ubi ei dictum est quòd in Beelzebut eiecit dæmonia, quidquid ex ipsa occasione locutus est de blasphemia adversus Spiritum sanctum, & de duobus aboribus, utrum in nullo Matthæus à duobus aliis, maxime à Luca, dissentiat.

xxxix.

Quod respondit perentibus signum, de Jona propheta & de Ninivitis, & de Regina Aethiopiæ, & de Spiritu immundo, qui cum exierit ab homine, redit, & invenit domum mundatam, quomodo Matthæus Lucas congruat.

xxxix.

Ubi ei nuntiata est mater & fratres ejus, utrum à Marco & Luca ordo ipse non differet.

xxxix.

Quòd ex navicula turbis locutus est, de illo cujus in seminando aliud cecidit in via &c. & de illo cui super eminata sunt zizania, & de grano sinapis, & de fermento; & quòd in domo locutus est, de thesauro abscondito in agro, & de margarita, & de sagena missa in mare, & de proferente de thesauro nova & vetera, quomodo Marco, & Luca Matthæus consentiat, vel in his quæ cum illo dixerunt, vel narrationis ordine.

xxxix.

Quòd venit in patriam suam, & mirabantur doctrinam, cum genus ejus contemnerent, quomodo consentiat Marco & Luca Matthæus, maxime utrum narratio de ordine nihil alteri adversetur.

xxxix.

Quemadmodum inter se conveniant Matthæus, Marcus & Lucas de verbis Herodis, cum audisset de mirabilibus Domini, vel de ipso narrationis ordine.

xxxix.

De Johanne in cæcis, vel et am occiso, quo ordine ab his tribus narretur, ad miraculum de quinque panibus quo ordine ab omnibus, & quemadmodum ventum sit.

xxxix.

In ipso de quinque panibus miraculo quemadmodum inter se omnes quatuor conveniant.

xxxix.

Quòd iacobus super aquas, quomodo qui hoc dixerunt inter se conveniant; & quomodo ab illo loco digrediantur, ubi turbas de quinque panibus pa-

xxxix.

Quomodo Matthæus & Marcus Johanni non adversentur in eo quòd

xxxix.

* De Civit. Dei l. 18.

c. 53.

* Ser. t. de verb. Dom.

c. 11.

- Ab eis tribus narratur quid postea quam transfretarunt factum sit.
- XLIX.** De muliere Chanaanica quæ dixit, *Et canes edunt de micis cadentibus de mensa dominorum suorum*, quomodo inter se Matthæus Lucasque consentiant.
- L.** Cum de septem panibus pavit turbas, utrum inter se Matthæus Marcusque conveniant.
- LI.** Quod dicit Matthæus inde eum venisse in fines Magedan, quomodo congruat Marco: & in eo quod petentibus signum respondit iterum de Jona.
- LII.** De fermento Phariseorum, quomodo cum Marco conveniat, vel re vel ordine.
- LIII.** Cum interrogavit Discipulos, quem illum dicerent homines, utrum nihil inter se repugnent Matthæus, Marcus & Lucas, rebus aut ordine.
- LIV.** Ubi prænuntiavit Discipulis passionem suam, quæ sit inter Matthæum, Marcum & Lucam convenientia.
- LV.** Ubi subjungunt iidem tres, quomodo præceperit Dominus ut post eum qui voluerit veniat, quam secum concordent.
- LVI.** Quod se Dominus tribus Discipulis in monte ostendit cum Moyse & Elia, quomodo inter se congruant tres isti ordine & rebus, & maxime propter numerum dierum, quia Matthæus & Marcus dicunt post sex dies factum, quod Lucas post octo.
- LVII.** Ubi de adventu Eliæ locutus est eis, quæ sit convenientia inter Matthæum & Marcum.
- LVIII.** De illo qui ei obtulit filium suum, quem Discipuli sanare non potuerunt, quemadmodum tres isti consentiant etiam ordine narrationis.
- LIX.** Ubi de passione sua cum eis dixisset, contristati sunt, quod tres ipsi eodem ordine commemorant.
- LX.** Ubi de ore piscis solvit tributum, quod Matthæus solus dicit.
- LXI.** De puero parvulo quem proposuit imitandum, de scandalis mundi, de membris corporis scandalizantibus, de Angelis parvulorum qui vident faciem Patris, de una ove ex ovibus centum, de fratre corripiendo in secreto, de solvendis ligandisque peccatis, de concordia duorum & congregatione trium, de dimittendis peccatis usque septuagies septies, de servo cui dimissum est multum debitum, & ipse parvum non dimisit conservo, Matthæus quemadmodum ceteris non repugnat.
- LXII.** Quando interrogatus est, utrum liceat dimittere uxorem, quemadmodum inter se consentiant Matthæus & Marcus, maxime de ipsis interrogationibus vel Domini vel Judæorum atque responsis, in quibus videntur aliquantulum variare.
- LXIII.** De parvulis quibus manus imposuit, de divite cui dixit, *Vende omnia tua*; de vinea quod conducti sunt operarii per horas diversas, quemadmodum Matthæus duobus aliis non repugnet.
- LXIV.** Ubi secreto duodecim Discipulis de passione sua prædixit, & Mater filiorum Zebedei cum filiis suis petiit, ut unus eorum ad dexteram ejus, alter ad sinistram sederet, quomodo non repugnet Matthæus aliis duobus.
- LXV.** De cæcis Jericho inluminatis, quemadmodum non adversetur Matthæus vel Marco, vel Lucæ.
- LXVI.** De asinæ pullo, quomodo Matthæus ceteris congruat, qui solum pulum commemorat.
- LXVII.** De expulsis Templo vendentibus & ementibus, quemadmodum tres isti non repugnent Johanni qui hoc idem longè alibi dicit.
- LXVIII.** De arefacta arbore ficulnea, & quæ juxta narrata sunt, quomodo non repugnet Matthæus ceteris, & maxime Marco de ordine narrationis.
- LXIX.** Cum Dominum interrogaverunt Judæi, in qua potestate ista faceret, quomodo inter se consentiant isti tres.
- LXX.** De duobus quibus imperavit pater ut irent in vineam, & de vinea quæ locata est aliis agricolis, quomodo non adversetur Matthæus illis duobus, cum quibus eundem ordinem tenet, & maxime in hac parabola quam omnes tres dicunt de vinea locata, propter responsionem eorum quibus dicebatur, ubi aliquantulum videtur variare.
- LXXI.** De nuptiis filii Regis, ad quas turbæ invitatae sunt, quem Matthæus ordinem tenuerit, propter Lucam qui tale quiddam alibi dicit.
- LXXII.** De nummo Cæsari reddendo cujus habeat imaginem, & de muliere quæ septem fratribus nupserat, quemadmodum tres isti concordent.
- LXXIII.** De illo cui commendata sunt duo præcepta dilectionis Dei & proximi, qui ordo sit narrantium Matthæi & Marci, ne à Luca discrepare videantur.
- LXXIV.** Quod Judæi interrogantur de Christo, cujus eis filius videatur, utrum non repugnet Matthæus aliis duobus, quia secundum istum dicitur: *Quid vobis videtur de Christo, cujus est filius*: Cui responderunt, *David*: secundum illos autem, *Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse David*.
- LXXV.** De Phariseis sedentibus super cathedram Moyse, & dicentibus quæ non faciunt, ceterisque in eosdem Phariseos à Domino dictis, utrum sermo Matthæi congruat aliis duobus, & maxime Lucæ, qui non hoc ordine, sed alibi similem commemorat.
- LXXVI.** Cum prænuntiavit Templi everisionem, quomodo aliis duobus narrandi ordine congruat.
- LXXVII.** De sermone quem habuit in monte Oliveti, quærentibus Discipulis quando erit consummatio, quemadmodum tres isti inter se congruant.
- LXXVIII.** Quod commemorant Matthæus & Marcus ante biduum futuræ Paschæ, & postea dicunt quod in Bethania fuit, quomodo non repugnet Johanni, qui cum ipsis narrat hoc idem quod factum est in Bethania, & dicit, *Ante sex dies Pascha*.
- LXXIX.** De cæna in Bethania, ubi mulier unguento pretioso Dominum perfudit, quomodo inter se congruant Matt. Marc. & Johannes, & quomodo Lucæ non adversentur tale aliquid alio tempore commemoranti.

Ubi mittit discipulos ut præparent ei manducare Pascha, quomodo inter se congruant Matthæus, Marcus & Lucas.

Libri tertii Capitula.

- D**E cæna Domini & de expresse traditore ejus, quemadmodum inter se quatuor conveniant.
- De prædicta negatione Petri, quemadmodum ostendantur nihil inter se repugnare.
- De his quæ dicta sunt à Domino donec exiret de domo ubi cœnaverant, quemadmodum nihil discrepare monstrentur.
- De his quæ gesta sunt in illo prædio vel horto, quod ex illa domo post cœnam venerunt, quomodo trium, id est Matthæi, Marci & Lucæ consonantia demonstratur, quoniam Johannes de hoc tacet.
- De his quæ in ejus adprehensione facta & dicta omnes commemorant, quomodo inter se nihil appareat dissentire.
- De his quæ gesta sunt cum duceretur Dominus ad domum principis Sacerdotum, & quæ in ipsa domo cum nocte perductus esset, & maxime de Petri negatione, quemadmodum inter se omnes congruant.
- De his quæ manè gesta sunt, prius quam Pilato traderetur, quomodo Evangelistæ inter se non discrepent, & de testimonio Jeremiæ quod Matthæus propter Domini pretium interposuit, cum hoc in ejusdem prophetæ Scriptura non inveniatur.
- De his quæ apud Pilatum gesta sunt, quomodo inter se nihil dissentiant.
- De inlusionem qua inlusus est à cohorte Pilati, quomodo non dissentiant tres qui hoc dicunt Matthæus, Marcus & Johannes.
- Quomodo non repugnet quod Matthæus, Marcus & Lucas angariatum dicunt, qui portaret ejus crucem, cum Johannes dicat, quod eam Jesus ipse portaverit.
- De potu quem dederunt ei prius quam commemorata esset ejus crucifixio, quomodo conveniat inter Matthæum & Marcum.
- De divisione vestimentorum ejus, quomodo inter se omnes conveniant.
- De hora dominicæ passionis, quemadmodum non inter se dissentiant Marcus & Johannes, propter tertiam & sextam.
- De duobus latronibus cum illo crucifixis, quomodo omnes concordent.
- De his qui Domino insultaverunt, quomodo inter se consonent Matthæus, Marcus & Lucas.
- De latronum insultatione, quomodo non repugnent Matthæus & Marcus Lucæ, qui dixit unum eorum insultasse, alium credidisse.
- De potu aceti, quomodo inter se omnes consentiant.
- De vocibus Domini quas continuo moriturus emisit, quomodo non repugnent Matthæus & Marcus Lucæ, & ipsi tres Johanni.
- De scissione veli quomodo non dissentiant Matthæus & Marcus à Luca quo ordine factum sit.
- De admiratione Centurionis & eorum qui cum illo erant, quomodo inter se consentiant Matthæus, Marcus, & Lucas.
- De mulieribus quæ ibi stabant, quomodo Matthæus, Marcus & Lucas, qui dixerunt eas longè stetisse, non repugnent Johanni, qui nominavit unam earum juxta crucem stetisse.
- De Joseph qui corpus Domini petivit à Pilato, quomodo omnes consentiant, & quomodo à seipso Johannes non dissentiat.
- De sepultura ejus, quomodo tres à Johanne non dissentiant.
- De his quæ circa tempus resurrectionis Domini facta sunt, quemadmodum omnes non inter se dissentiant.
- In eo quod se postea discipulis manifestavit, quomodo sibi omnes Evangelistæ non adversentur conlatis testimoniis & de apostolo Paulo, & de Actibus apostolorum.

Libri quarti capitula.

- I**N Evangelio Marci exceptis his quæ cum Matthæo dixit, quomodo nulla repugnantia demonstratur ab initio usque ad illud ubi ait, *Et ingrediuntur Capharnaum, & statim sabbatis docebat eos*: quod cum Luca dicit.
- De homine à quo spiritus immundus ejectus est convexans eum, quomodo Lucæ qui hoc cum eo dixit, non repugnet.
- De nomine Petri, quomodo etiam atque etiam commendetur, non repugnare Johanni, qui dixit quando hoc nomen accepit.
- Quod dixit, *Quanto magis eis præcipiebat, utacerent, tanto magis plus dicebant*, quomodo non repugnet præscientiæ ipsius, quæ in Evangelio commendatur.
- De quo suggestit Johannes, quod in nomine ejus ejiceret dæmonia non sociatus discipulis, & dixit *Nolite prohibere eos, qui enim contra vos non est, pro vobis est*: quomodo non repugnet illi sententiæ ubi ait, *Qui non est mecum, adversus me est*.
- Quod in occasione hujus qui in nomine Christi ejiciebat dæmonia, quamvis cum discipulis non sequeretur, Marcus amplius quam Lucas Dominum dixisse narravit, quomodo ostendatur ad hoc ipsum pertinere quod illum in nomine suo virtutem facientem vetuit prohiberi.
- Hinc usque ad cænam Domini unde omnia omnium considerari ceperunt, nullam de Marco quæstionem esse tractatam.
- De Lucæ Evangelio, quomodo principium ejus congruat principio libri Actuum apostolorum.
- Quomodo ostendatur, quod de piscibus captis Lucas commemoravit non pertinere ad illud quod videtur simile Johannes narrasse post Domini resurrectionem, atque inde jam usque ad cænam Domini, unde omnium omnia usque in finem considerata sunt, nullam etiam ex Evangelio Lucæ tractatam esse quæstionem.
- De Johanne Evangelista, quid à ceteris tribus distet.

LIB. II. RETRACTAT. CAPUT XVI.

PER eosdem annos, quibus paulatim libros de Trinitate dictabam, scripsi & alios labore continuo, interponens eos illorum temporibus, in quibus sunt libri quatuor de consensu Evangelistarum, propter eos qui tamquam dissentientibus calumniantur. Quorum primus liber adversus illos confcriptus est, qui tamquam maxime sapientem Christum vel honorant vel honorare se fingunt: & ideo nolunt Evangelio credere, quia non ab ipso illa conscripta sunt, sed ab ejus discipulis, quos existimant ei divinitatem, qua crederetur Deus, errore tribuisse. In quo libro quod dixi, ex Abraham capisse gentem Hebræorum, est quidem & hoc credibile, ut Hebræi velut Abrahami, dicti esse videantur: sed ex illo verius intelliguntur appellati, qui vocabatur Heber, tamquam Heberei, de qua re in lib. sexto-decimo de civitate Dei satis disserui. In secundo cum agerem de duobus patribus Joseph, ab altero dixi genitum, ab altero adoptatum. Sed dicendum fuit, alteri adoptatum Defuncto enim, quod magis credendum est, secundum Legem fuerat adoptatus, quoniam qui eum genuit, ejus matrem, fratris defuncti conjugem duxerat. Item ubi dixi, Lucas verò ad ipsum David per Nathan ascendit, per quem Prophetam Deus peccatum illius expiavit: per ejus nominis Prophetam, dicere debui, ne putaretur idem fuisse homo cum alter fuerit, quamvis & ipse hoc vocaretur. Hoc opus sic incipit: *Inter omnes divinas auctoritates.*

S. AURELII

SANCTI AURELII
AUGUSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI
DE CONSENSU
EVANGELISTARUM
LIBRI QUATUOR. *

* Scripti
versus
Christi an-
num 400.

LIBER PRIMUS.

Dicto breviter de Evangelistarum auctoritate, numero, ordine ac varia scribendi ratione Augustinus, prius quàm de eorundem consensu agat, illis hoc libro occurrit qui vel moventur cur Christus ipse nihil scripserit, vel fingunt scriptos ab ipso fuisse libros de magicis; quique adversus Evangelicam doctrinam jactitant Christi discipulos non tantum magistro suo amplius tribuisse quàm revera erat, dicendo illum Deum; sed etiam deorum cultum prohibendo, non hoc docuisse quod ab ipso didicissent. Contra quos doctrinam Apostolorum ex Prophetarum eloquiis vindicat, ostendens Deum Israël solum colendum esse, qui solus à Romanis quod deos alios coli secum vetaret, ante non receptus, jam demum Romanum imperium suo nomini subjugarit, atque apud omnes gentes, uti per suos Prophetas futurum promiserat, idola comminuit per Evangelii prædicationem.

CAPUT I.
Evangelio-
rum aucto-
ritas.

INTER omnes divinas auctoritates, quæ sanctis litteris continentur, Evangelium meritò excellit. Quod enim Lex & Prophetæ futurum prænuntiaverunt, hoc ^a redditum atque completum in Evangelio demonstratur. Cujus primi prædicatores Apostoli fuerunt, qui Dominum ipsum & Salvatorem nostrum Jesum Christum etiam præsentem in carne viderunt. Qui non solum ea quæ ex ore ejus audita vel ab illo sub oculis suis operata, dicta & facta meminerant; verum etiam quæ prius quàm illi per discipulatum adhæserant, in ejus nativitate, vel infantia, vel pueritia, divinitus gesta & digna memoriâ, sive ab ipso, sive à parentibus ejus, sive à quibuslibet aliis, certissimis indiciis & fidelissimis testimoniis requirere & cognoscere potuerunt; imposito sibi evangelizandi munere, generi humano annuntiare cura-

^a MSS. quatuor, revelatum.

runt. Quorum quidam, hoc est Matthæus & Johannes, etiam scripta de illo, quæ scribenda visa sunt, libris singulis ediderunt.

2. Ac ne putaretur, quod adinet ad percipiendum & prædicandum Evangelium, interesse aliquid utrùm illi annuntient, qui eundem Dominum hinc in carne apparentem discipulatu famulante secuti sunt, an ii qui ex illis fideliter comperta crediderunt, divinâ providentiâ procuratum est per Spiritum-sanctum, ut quibusdam etiam ex illis, qui primos Apostolos sequebantur, non solum annuntiandi, verum etiam scribendi Evangelium tribueretur auctoritas: hi sunt Marcus & Lucas. Ceteri autem homines, qui de Domini vel Apostolorum actibus aliqua scribere conati vel ausi sunt, non tales suis temporibus exstiterunt, ut eis fidem haberet Ecclesia, atque in auctoritatem canonicam sanctorum librorum eorum scripta reciperet: nec solum quia illi non tales erant, quibus narrantibus credi oporteret; sed etiam quia scriptis suis quædam fallaciter indiderunt, quæ catholica atque apostolica regula fidei & sana doctrina condemnant.

CAPUT
II.
Ordo Evangelistarum, & scribendi ratio.

3. ISTE igitur quatuor Evangelistæ universo terrarum orbe notissimi, & ob hoc fortasse quatuor, quoniam quatuor sunt partes orbis terræ, per cujus universitatem Christi Ecclesiam dilatari, ipso sui numeri sacramento quodammodo declararunt, hoc ordine scripsisse perhibentur. Primum Matthæus, deinde Marcus, tertio Lucas, ultimo Johannes. Unde alius eis fuit ordo cognoscendi atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe atque prædicandum, primi utique fuerunt qui secuti Dominum in carne præsentem, dicentem audierunt, facientemque viderunt, atque ex ejus ore ad evangelizandum missi sunt. Sed in conscribendo Evangelio, quod divinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum quos ante passionem Dominus elegit, primum atque ultimum locum duo tenuerunt, primum Matthæus, ultimum Johannes: ut reliqui duo qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tamquam filii amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, utroque ab eis latere munirentur.

4. Horum sanè quatuor solus Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, ceteri Græco. Et quamvis singuli suum quemdam narrandi ordinem tenuisse videantur, non tamen unusquisque eorum velut alterius præcedentis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse quæ scripsisse alius invenitur; sed sicut unicuique inspiratum est, non superfluum cooperationem sui laboris adjunxit. Nam Matthæus suscepisse intelligitur incarnationem Domini secundum stirpem regiam, & pleraque secundum hominum præsentem vitam facta & dicta ejus. Marcus eum subsecutus, tamquam pedisequus & brevior ejus videtur. Cum solo quippe Johanne, nihil dixit; solus ipse, perpauca; cum solo Luca, pauciora; cum Matthæo verò, plurima; & multa penè totidem atque ipsis verbis, sive cum solo, sive cum ceteris consonante. Lucas autem circa sacerdotalem Domini stirpem atque personam magis occupatus apparet. Nam & ad ipsum David non regium stemma

A secutus adscendit, sed per eos qui reges non fuerunt, Luc. 3. 31. exiit ad Nathan filium David, qui nec ipse rex fuit. Non sicut Matthæus, qui per Salomonem regem descendens, ceteros etiam reges ex ordine persecutus est, servans in eis, de quo postea loquemur, mysticum numerum. Matth. 1. 6.

5. DOMINUS enim Jesus Christus unus verus rex & unus verus sacerdos, illud ad regendos nos, istud ad expiandos, has duas personas apud Patres singillatim commendatas suam figuram egisse declaravit, sive titulo illo qui cruci ejus superfixus erat, *Rex Judæorum*; unde arcano instinctu Pilatus respondit, *Quod scripsi scripsi*: prædictum quippe erat in Psalmis, *Ne corrumpas tituli inscriptionem*: sive quod ad personam sacerdotis adtinet, in eo quod nos offerre atque accipere docuit; unde ^a prophetiam de se præmisit dicentem, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Multisque aliis documentis divinarum Scripturarum rex & sacerdos Christus apparet. Hinc & ipse David, cujus non frustra crebrius filius dictus est, quàm filius Abraham, & quem communiter tenuerunt Matthæus & Lucas, ille à quo per Salomonem descenderet, iste ad quem per Nathan adscenderet, quamquam apertè rex fuit, figuravit tamen & sacerdotis personam, quando panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus. Huc accedit quòd solus etiam Lucas Mariam ^b commemorat ab Angelo manifestatam cognatam fuisse Elisabeth, quæ uxor erat Zachariæ sacerdotis. De quo idem scripsit, quòd eam de filiabus Aaron, hoc est de tribu sacerdotum habebat uxorem. 1 Reg. 11. 4. Matth. 12. 3. Luca 1. 36. Ibid. 5.

6. Cùm ergo Matthæus circa regis, Lucas circa sacerdotis personam gereret intentionem, utrique humanitatem Christi maxime commendaverunt. Secundum hominem quippe Christus & rex & sacerdos effectus est, cui dedit Deus sedem David patris sui, ut regni ejus non esset finis, & esset ad interpellandum pro nobis mediator Dei & hominum homo Christus Jesus. Non autem habuit tamquam breviatorem conjunctum Lucas, sicut Marcum Matthæus. Et hoc fortasse non sine aliquo sacramento, quia regum est non esse sine comitum obsequio: unde ille qui regiam personam Christi narrandam susceperat, habuit sibi tamquam comitem adjunctum, qui sua vestigia quodammodo sequeretur. Sacerdos autem quoniam in sancta sanctorum solus intrabat, propterea Lucas, cujus circa sacerdotium Christi erat intentio, non habuit tamquam socium subsequenter, qui suam narrationem quodammodo brevaret. 1 Tim. 2. 5. Ibid. 31.

7. TRES tamen isti Evangelistæ in his rebus maxime diversati sunt, quas Christus per humanam carnem temporaliter gessit: porro autem Johannes ipsam maxime divinitatem Domini, quæ Patri est æqualis, intendit, eamque præcipuè suo Evangelio, quantum inter homines sufficere credidit, commendare curavit. Itaque longè à tribus istis superius fertur, ita ut hos videas quodammodo in terra cum Christo homine conversari; illum autem transcendisse nebulam, qua tegitur omnis terra, & pervenisse ad liquidum cælum, unde acie mentis acutissimâ atque firmissimâ videret, in principio Verbum Deum apud Deum per quem facta

^a MSS. duo, prophetam.

^b Sic editi Bad. & Er. suffragantibus MSS. omnibus. At Lov. commemorat manifestè cognatam fuisse Elisabeth.

^c MSS. duo & editio Rat. id est quæ Augustini Ratisponensis studio recognita est, habent sine comitatus obsequio.

CAPUT
III.
Matthæus cum Marco ad regiam, Lucas ad sacerdotalem Christi personam intentionem retulit.

Johan. 19. 21.
Psal. 74. 1.
Psal. 109. 4.

1 Reg. 11. 4.
Matth. 12. 3.
Luca 1. 36.
Ibid. 5.

Ibid. 31.
1 Tim. 2. 5.

CAPUT
IV.
Johannes ipsius divinitatem exprimentem curavit.

Johan. 1. 1.

funt omnia; & ipsum agnosceret carnem factum, ut habitaret in nobis: quod acceperit carnem, non quod fuerit mutatus in carnem. Nisi enim carnis assumptio servatâ incommutabili divinitate facta esset, non diceretur, *Ego & Pater unum sumus*: neque enim Pater & caro unum sunt. Et hoc de seipso Domini testimonium solus idem Johannes commemoravit: & *Qui me vidit, vidit & Patrem*: & *Ego in Patre, & Pater in me est*: & *Ut sint unum, sicut & nos unum sumus*: & *Quaecumque Pater facit, hæc eadem & Filius facit similiter*: & si qua alia sunt, quæ Christi divinitatem, in qua æqualis est Patri, rectè intelligentibus intiment, penè solus Johannes in Evangelio suo posuit: tamquam qui de pectore ipsius Domini, super quod discumberet in ejus convivio solitus erat, secretum divinitatis ejus uberius & quodammodo familiarius biberit.

CAPUT V.
Virtutes duæ, circa contemplativam Jo- hannes, circa activam Evangelistæ alii versantur.

8. PROINDE cum duæ virtutes propositæ sint animæ humanæ, una activa, altera contemplativa; illa qua itur, ista qua pervenitur; illa qua laboratur, ut cor mundetur ad videndum Deum, ista qua vacatur & videtur Deus: illa est in præceptis exercendæ vitæ hujus temporalis, ista in doctrina vitæ illius sempiternæ. Ac per hoc illa operatur, ista requiescit: quia illa est in purgatione peccatorum, ista in lumine purgatorum. Ac per hoc in hac vita mortali, illa est in opere bonæ conversationis: ista verò magis in fide, & apud perpauca per speculum in ænigmate, & ex parte in aliqua visione incommutabilis veritatis. Hæ duæ virtutes in duabus uxoribus Jacob figuratæ intelliguntur. De quibus adversus Faustum Manichæum pro modulo meo, quantum illi operi sufficere videbatur, disserui. Lia quippe interpretatur laborans, Rachel autem visum principium. Ex quo intelligi datur, si diligenter advertas, tres Evangelistas temporalia facta Domini & dicta, quæ ad informandos mores vitæ præsentis maximè valerent, copiosius persecutos, circa illam activam virtutem fuisse versatos; Johannem verò facta Domini multò pauciora narrantem, dicta verò ejus, ea præsertim quæ Trinitatis unitatem & vitæ æternæ felicitatem insinuarent, diligentius & uberius conscribentem, in virtute contemplativa commendanda, suam intentionem prædicationemque tenuisse.

CAPUT VI.
Quatuor animalia ex Apocalypsi de quatuor Evangelistis alii aptius intellexerunt.

9. UNDE mihi videntur, qui ex Apocalypsi illa quatuor animalia ad intelligendos quatuor Evangelistas interpretati sunt, probabilius aliquid adtendisse illi, qui leonem in Matthæo, hominem in Marco, vitulum in Luca, aquilam in Johanne intellexerunt, quàm illi qui hominem Matthæo, aquilam Marco, leonem Johanni tribuerunt. De principiis enim librorum quamdam conjecturam capere voluerunt, non de tota intentione Evangelistarum, quæ magis fuerat perscrutanda. Multò enim congruentius ille, qui regiam Christi personam maximè commendavit, per leonem significatus accipitur: unde & in Apocalypsi cum ipsa tribu regia leo commemoratus est, ubi dictum est, *Vicit leo de tribu Juda*. Secundum Matthæum enim & Magi narrantur venisse ab Oriente ad regem quærendum & adorandum, qui eis per stellam natus apparuit: & ipse rex Herodes regem formidat infantem, atque ut eum possit occidere, tot parvulos necat. Quod autem per vitulum Lucas signifi-

catus sit, propter maximam victimam sacerdotis, neutri dubitaverunt. Ibi enim à sacerdote Zacharia incipit sermo narrantis: ibi cognatio Mariæ & Elisabethæ commemoratur: ibi sacramenta primi sacerdotii in infante Christo impleta narrantur: & quæcumque alia possunt diligenter adverti, quibus appareat Lucas intentionem circa sacerdotis personam habuisse. Marcus ergo, qui neque stirpem regiam, neque sacerdotalem vel cognationem vel consecrationem narrare voluit, & tamen in eis verus fatus ostenditur quæ homo Christus operatus est, tantum hominis figurâ in illis quatuor animalibus significatus videtur. Hæc autem animalia tria sive leo, sive homo, sive vitulus, in terra gradiuntur: unde isti tres Evangelistæ in his maximè occupati sunt, quæ Christus in carne operatus est, & quæ præcepta mortalis vitæ exercendæ carnem portantibus tradidit. At verò Johannes super nubila infirmitatis humanæ velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutissimis atque firmissimis oculis cordis intuetur.

10. HAS Domini sanctas quadrigas, quibus per orbem vectus subigit populos leni suo jugo & sarcinæ levi, quidam vel impia vanitate vel imperita temeritate calumniis appetunt, ut eis veracis narrationis derogent fidem, per quos Christiana religio disseminata per mundum, tanta fertilitate provenit, ut homines infideles jam inter seipso calumnias suas mustitare vix audeant, compressi fide gentium & omnium devotione populorum. Verum tamen quia nonnullos adhuc calumniosis disputationibus suis, vel retardant à fide ne credant, vel jam credentes, quantum potuerint, agitando perturbant; nonnulli autem fratres salva fide nosse desiderant quid talibus respondeant quæstionibus, vel ad profectum scientiæ suæ, vel ad illorum vaniloquia refellenda; inspirante atque adjuvante Domino Deo nostro, (quod utinam & ipsorum saluti prosit,) hoc opere demonstrare suscepimus errorem vel temeritatem eorum, qui contra Evangelii quatuor libros, quos Evangelistæ quatuor singulos conscripserunt, satis argutas criminationes se proferre arbitrantur: quod ut fiat, quàm non sibi adversentur iidem scriptores quatuor, ostendendum est. Hoc enim solent quasi palmare suæ vanitatis objicere, quod ipsi Evangelistæ inter seipso dissentiant.

11. Sed illud prius discutiendum est, quod solet nonnullos movere, cur ipse Dominus nihil scripserit, ut aliis de illo scribentibus necesse sit credere. Hoc enim dicunt illi vel maximè pagani, qui Dominum ipsum Jesum Christum culpæ aut blasphemare non audent, eique tribuunt excellentissimam sapientiam, sed tamen tamquam homini: discipulos verò ejus dicunt magistro suo amplius tribuisse quàm erat, ut eum Filium Dei dicerent, & Verbum Dei per quod facta sunt omnia, & ipsum ac Deum patrem unum esse: ac si qua similia sunt in apostolicis litteris, quibus eum cum Patre unum Deum colendum esse dicimus. Honorandum enim tamquam sapientissimum virum putant: colendum autem tamquam Deum negant.

12. Cum ergo quærunt, quare ipse non scripserit, videntur parati fuisse hoc de illo credere, quod de se ipse scripsisset, non quod alii de illo pro-

Luc. 1. 5.
& 30.
Luc. 2. 23.

Marci 1.

Tract. 36,
in Iohann.

CAPUT VII.
Causa suscepti operis de Evangelistarum consensu.

Occurritur
illis qui dicunt
Christum nihil
scripsisse,
discipulos
verò ejus
Deum illum
prædicando,
mentitos
fuisse.

a Sic melioris notæ MSS. juxta Græcum, ὁ εὐαγγελιστὴς ἐμὸς, εὐαγγελιστὴς πατρίκα. At editi, *Qui me videt, videt & Patrem*.

b Unus è Vaticanis MSS. in illuminatione.

c Editi excepto Rat. *visus principium*. At MSS. *visum principium*: sic etiam in lib. 22. cont. Faust. c. 52 legitur; additâ hæc interpretatione, *sic Verbum*, ait Augustinus, *ex quo videtur principium*.

fuo arbitrio prædicassent. A quibus quæro, cur de A quibusdam nobilissimis philosophis suis hoc crediderint, quod de illis eorum discipuli scriptum memoriæ reliquerunt, cum de se ipsi nihil scripsissent? Nam Pythagoras, quo in illa contemplativa virtute nihil ^a tunc habuit Græcia clarius, non tantum de se, sed nec de ulla re aliquid scripsisse perhibetur. Socrates autem, quem rursus in activa, qua mores informantur, omnibus prætulerunt, ita ut testimonio quoque dei sui Apollinis omnium sapientissimum pronuntiatum esse non taceant, Æsopi fabulas pauculis versibus persecutus est, verba & numeros suos adhibens rebus alterius, usque adeo nihil scribere voluit, ut hoc se coactum imperio sui dæmonis fecisse dixerit, sicut nobilissimus discipulorum ejus Plato commemorat: in quo tamen opere maluit alienas quam suas exornare sententias. Quid igitur causæ est, cur de istis hoc credant, quod de illis discipuli eorum litteris commendarunt, & de Christo nolint credere quod ejus de illo discipuli conscripserunt? præsertim cum ab eo ceteros homines sapientiâ superatos esse fateantur, quamvis eum fateri Deum nolint. An verò illi, quos isto multò inferiores fuisse non dubitant, veraces de se discipulos facere potuerunt, & iste non potuit? Quod si absurdissimè dicitur, credant de illo quem sapientem fatentur, non quod ipsi volunt, sed quod apud eos legunt, qui ea quæ scripserunt, ab illo sapiente didicerunt.

CAPUT
VIII.
Si famâ
narrantem
Christus
credetur
sapientissi-
mus, cur
majori fa-
mâ prædi-
cante non
credatur
Deus,

13. DEINDE dicant, unde saltem quod sapientissimus fuerit, nosse vel audire potuerunt? Si famâ disseminante, certiorne de illo nuntia fama est, quam discipuli ejus, quibus eum prædicantibus ipsa per totum mundum fama fragavit? Postremo famam præferant famæ, & ei famæ de illo credant quæ major est. Ea quippe fama, quæ de catholica Ecclesia, quam stupent toto orbe diffusam, mirabili claritate dispergitur, tenues istorum rumores incomparabiliter vincit: ea porro fama tam magna, tam celebris, ^b ut eam timendo isti trepidas & tepidas contraditiunculas in sinu suo rodant, jam plus metuentes audiri, quam volentes credi, Filium Dei unigenitum & Deum prædicat Christum, per quem facta sunt omnia: si ergo famam eligunt testem, cur non hanc eligunt, quæ tantâ claritate præfulget? si scripturam, cur non Evangelicam, quæ tantâ auctoritate præpollet? Nos certè hæc de diis eorum credimus, quæ habet & scriptura eorum antiquior, & fama celebrior. Quæ si adoranda sunt, cur ea rident in theatris? Si autem ridenda sunt, plus ridendum est cum adorantur in templis. Restat ut ipsi velint testes esse de Christo, qui sibi auferunt meritum sciendi quid loquantur, loquendo quod nesciunt. Aut si aliquos libros se habere dicunt, quos eum scripsisse asserant, prodant eos nobis. Profectò enim utilissimi & saluberrimi sunt, quos, ut ipsi fatentur, vir sapientissimus scripsit. Si autem timent eos proferre, utique mali sunt: porro si mali sunt, non eos sapientissimus scripsit: sapientissimum autem Christum fatentur: non ergo Christus tale aliquid scripsit.

CAPUT
IX.
Quidam
sugunt

14. ITA verò isti desipiunt, ut illis libris, quos eum scripsisse existimant, dicant contineri eas artes, quibus eum putant illa fecisse miracula, quorum

fama ubique percrebuit: quod existimando seipsum Christum scripsisse libros de magicis. produnt quid diligant, & quid affectent. Quando quidem Christum propterea sapientissimum putant fuisse, quia nescio quæ illicita noverat, quæ non solum disciplina Christiana, sed etiam ipsa terrenæ reipublicæ administratio jure condemnat. Et certè qui tales Christi libros se legisse affirmant, cur ipsi nulla talia faciunt, qualia illum de libris talibus fecisse mirantur?

15. QUID quod etiam divino judicio sic errant quidam eorum, qui talia Christum scripsisse vel credunt vel credi volunt, ut eosdem libros ad Petrum & Paulum dicant, tamquam epistolari titulo prænotatos. Et fieri potest, ut sive inimici nominis Christi, sive qui ejusmodi execrabilibus artibus de tam glorioso nomine pondus auctoritatis dare se posse putaverunt, talia sub Christi & Apostolorum nomine scripserint: in qua fallacissima audacia sic excæcati sunt, ut etiam à pueris, qui adhuc pueriliter in gradu Lectorum Christianas litteras norunt, Cmeritò rideantur.

CAPUT
X
Eisdem li-
bros Petro
& Paulo
in scriptos
quidam de-
lirant.

Pueri in
Lectorum
gradu.

16. Cum enim vellent tale aliquid fingere Christum scripsisse ad discipulos suos, cogitaverunt ad quos potissimum scribere potuisse facile credere, tamquam ad illos qui ei familiariter adhæsis- sent, quibus illud quasi secretum dignè committeretur: & occurrit eis Petrus & Paulus, credo quod pluribus locis simul eos cum illo pictos viderent, quia merita Petri & Pauli etiam propter eundem passionis diem ^c celebrius sollemniter Roma commendat. Sic omnino errare meruerunt, qui Christum & Apostolos ejus non in sanctis codicibus, sed in pictis parietibus quæsierunt: nec mirum si à pingentibus fingentes decepti sunt. Toto enim tempore, quo Christus in carne mortali cum suis discipulis vixit, nondum erat Paulus discipulus ejus, quem post passionem suam, post resurrectionem, post adscensionem, post missum de cælis Spiritum sanctum, post multorum Judæorum conversionem & mirabilem fidem, post lapidationem Stephani diaconi & martyris, cum adhuc Saulus appellaretur, & eos qui in Christum crediderant, graviter persequeretur, de cælo vocavit, & suum discipulum atque apostolum fecit. Quomodo igitur potuit libros, quos antequam moreretur eum scripsisse putari volunt, ad discipulos, tamquam familiarissimos, Petrum & Paulum scribere, cum Paulus nondum fuerit discipulus ejus?

Act. 9. 4

17. ILLUD quoque adtendant, qui magicis artibus tanta eum potuisse, & nomen suum ad populos in se convertendos arte ipsa consecrassè delirant, utrum potuerit magicis artibus tantos Prophetas divino Spiritu, antequam in terra nasceretur, implere, qui de illo talia futura prælocuti sunt, qualia jam præterita in Evangelio legimus, & qualia in orbe terrarum præsentia nunc videmus? Neque enim si magicis artibus fecit ut coleretur & mortuus, magus erat antequam natus: cui prophetando venturo gens una deputata est, cujus reipublicæ tota administratio prophetia esset illius regis venturi, & civitatem cælestem ex omnibus gentibus condituri.

CAPUT
XI.
In eos qui
somnia-
nt Christum
magica arte
populos
ad se con-
vertisse.

18. PROINDE illius Hebrææ gentis ad prophetandum Christum, sicut dixi, deputatæ nullus

CAPUT
XII.
Judæorum

^a Particula tunc deest in sex MSS.

^b Editi Er. & Lov. tam celebris est, ut eam timendo &c. quam nolentes credi filium Dei unigenitum &c. Deum prædicari Christum &c. dissensientibus MSS. propt omnibus & antiquiori editione Rat. quorum

hic lectionem restituimus.

^c In tribus MSS. celeberrimum sollemniter. Apud Er. & Lov. celebrius & sollemniter, addito &, quod abest ab aliis codicibus.

Deus, illis
subjugatis,
ideo non
fuit à Ro-
manis re-
ceptus,
quod is ju-
beret se so-
lum coli si-
mulacris
deletis.

a

alius deus erat, nisi Deus verus, Deus unus, qui fecit cælum & terram & omnia quæ in eis sunt: quo offensio sæpe suis hostibus subdebantur: nunc etiam pro gravissimo scelere occisi Christi, ex ipsa Jerosolima, quod erat regni eorum caput, penitus eradicali, & Romano imperio subjugati sunt. Solebant autem Romani deos gentium, quas subjugabant, ^a colendos propitiare, & eorum sacra suscipere. Hoc de Deo gentis Hebrææ, cum eam vel oppugnaverunt vel vicerunt, facere noluerunt. Credo quod videbant, si ejus Dei sacra reciperent, qui se solum, deletis etiam simulacris, coli juberet, dimittenda esse omnia quæ prius colenda susceperant, quorum religionibus imperium suum crevisse arbitrabantur. In quo eos plurimum fallacia demonum decipiebat: nam utique intelligere debebant, occulta Dei veri voluntate, penes quem rerum summa potestas est, sibi datum & auctum regnum, non illorum deorum favore, qui si aliquid in hac re potestatis habuissent, suos potius protexissent, ne à Romanis superarentur, aut ipsos eis Romanos edomitos subjugassent.

19. Neque enim possunt dicere pietatem ac mores suos à diis gentium, quas vicerunt, dilectos & electos. Numquam hoc dicent, si primordia sua recolant, facinorosorum asyllum & Romuli fratricidium. Neque enim quando asyllum constituerunt Remus & Romulus, ut quisquis cujuslibet sceleris reus eò confugisset, inultum haberet commissum, præcepta pænitentiae dederunt ad sanandas animas miserorum; ac non potius collectam timentium manum contra suas civitates, quarum leges timebant, mercede impunitatis armarunt: aut quando Romulus fratrem, qui nihil in eum mali perpetrarat, occidit, justitiam vindicandi, ac non principatum dominandi cogitavit. Ita ne istos mores dilexerunt dii, hostes suarum civitatum favendo hostibus earum? Quin potius nec illas deferendo presserunt, nec ad istos transeundo eos aliquid adjuverunt; quia non habent in potestate regnum dare & auferre: sed Deus unus & verus hoc agit occulto iudicio, non continuo beatos facturum, quibus terrenum regnum dederit; nec continuo miseros quibus ademerit; sed beatos vel miseros propter aliud & aliunde faciens, temporalia regna atque terrena quibus voluerit, & quamdiu voluerit, secundum prædestinatum ordinem sæculorum, vel sinendo vel donando distribuit.

CAPUT

XIII.

Judæos cur
Deus pas-
sus est sub-
jugari.

20. UNDE nec illud possunt dicere, Cur ego Deus Hebræorum, quem summum & verum Deum dicitis, non solum eis Romanos non subjugavit, sed nec ipsos Hebræos, ne à Romanis subjugarentur adjuvit? Præcesserunt enim manifesta peccata eorum, propter quæ illis hoc eventurum Prophetæ tantò antè prædixerunt; & maximè quia impio furore Christum occiderunt, in quo peccato aliorum occultorum peccatorum meritis excæcati sunt: & quod illius passio esset gentibus profutura, eadem prophetica contestatione prædictum est. Nec alia re magis claruit, illius gentis regnum & templum & sacerdotium & sacrificium & unctio- nem illam mysticam, quod *χρῆσμα* Græcè dicitur, unde Christi nomen elucet, & propter quam reges suos Christos ipsa gens appellabat, non fuisse nisi prænuntiando Christo deputata, quàm quod occisi Christi resurrectio postea quàm cœpit creden-

tibus gentibus prædicari, illa omnia cessaverunt, nescientibus Romanis per quorum victoriam, nescientibus Judæis per quorum subjugationem factum est, ut illa cessarent.

21. REM sanè mirabilem non advertunt pauci Pagani, qui remanserunt, Deum Hebræorum offensum à victis, nec receptum à victoribus, nunc prædicari & coli ab omnibus gentibus. Ipse est enim Deus Israël, de quo tantò antè propheta plebem Dei sic allocutus est, *Et qui eruit te, Deus Israël universæ terræ vocabitur*. Hoc factum est per nomen Christi venientis ad homines ex semine ipsius Israël, qui nepos fuit Abraham, à quo ^b gens cœpit Hebræorum: nam & ipsi Israël dictum est, *In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ*. Hinc ostenditur Deus Israël, Deus unus qui fecit cælum & terram, & res humanas justè ac misericorditer curat, ita ut nec præcludat justitia misericordiam, nec impediat misericordia justitiam, quod non ipse sit victus in Hebræo populo suo, quia regnum sacerdotiumque ejus Romanis expugnandum delendumque permisit: quandoquidem per Christi Evangelium veri regis & sacerdotis, quod illo regno & sacerdotio futurum præfiguravit, nunc ipse Deus Israël ubique delet idola gentium: quæ utique ne delerentur, recipere sacra ejus Romani noluerunt, sicut receperunt deorum aliarum gentium, quas vicerunt. Ita & regnum sacerdotiumque prophetica gentis abstulit, quia jam qui per eam promittebatur, advenerat: & Romanum imperium, à quo gens illa victa est, per Christum regem suo nomini subjugavit, atque ad evertenda idola, propter quorum honorem sacra ejus recepta non erant, Christianæ fidei robore ac devotione convertit.

22. Puto quia hæc de se futura, ut per tot Prophetas, & per cujusdam etiam gentis regnum ac sacerdotium prænuntiarentur, non magicis artibus fecit Christus, antequam esset in hominibus natus. Nam & illius jam deleti regni populus ubique dispersus mirabili Dei providentiâ, quamvis sine ulla unctione regis sacerdotisque remanserit, in quo chrismate Christi nomen apparet, tenet tamen reliquias quarundam observationum suarum: Romana autem sacra illa de idolorum cultu nec victus ac subjugatus accepit, ut libros propheticos ad testimonium gerat Christi, ac sic de inimicorum codicibus ^c probetur veritas prophetati Christi. Quid ergo miseri adhuc Christum malè laudando seipsos ^d indicant? Si aliqua magica sub ejus nomine scripta sunt, cum vehementer his artibus Christi doctrina inimica sit; hinc potius intelligant quantum sit illud nomen, quo addito etiam illi qui contra ejus præcepta vivunt, suas nefarias artes honorare conantur. Sicut enim diversis hominum erroribus multi etiam varias hæreses adversus veritatem sub ejus nomine condiderunt: ita sentiunt etiam inimici Christi, ad suadendum quod proferunt contra doctrinam Christi, nullum sibi esse pondus auctoritatis, si non habeat nomen Christi.

23. QUID quod isti vani Christi laudatores & Christianæ religionis obliqui obtrectatores propterea non audent blasphemare Christum, quia quidam philosophi eorum, sicut in libris suis Porphyrius Siculus prodidit, consuluerunt deos suos quid de Christo responderent, illi autem oraculis suis Christum laudare compulsi sunt. Nec mirum, cum

CAPUT

XIV.

Deus He-

bræorum

victis illis

se victum

non esse

ostendit

idolorum

eversione

& gentium

omnium

ad ipsius

cultum cō-

versione.

Isai. 54. 5.

Gen 28. 14.

b

c

d

e

f

g

h

i

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

A

B

C

D

E

F

G

H

I

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

^a MSS. quinque, colendo propitiare.

^b Probabilius tamen est Hebræos dictos ad Heber, ex 2 Retract, 16.

^c MSS. sex, profertur veritas.

^d Editio Rat. & quinque MSS. judicant.

Luc. 4. 4. & in Evangelio legamus eum dæmones fuisse confessos: scriptum est autem in Prophetis nostris, *Psalm. 95. 5.* *Quoniam dii gentium demonia.* Ac per hoc isti ne contra deorum suorum responsa conentur, continent blasphemias à Christo, & eas in discipulos ejus effundunt: mihi autem videtur, quòd illi dii gentium, quos philosophi Paganorum consulere potuerunt, etiam si de discipulis Christi interrogarentur, ipsos quoque laudare cogerentur.

CAPUT

XVI.

Apostoli de subvertendis idolis nihil à Christo vel à Prophetis diversum docuerunt.

24. VERUM TAMEN isti ita disputant, quòd hæc everio templorum, & damnatio sacrificiorum, & confractio simulacrorum non per doctrinam Christi fiat, sed per discipulorum ejus quos aliud, quàm ab illo didicerunt, docuisse contendunt, ita volentes Christianam fidem, Christum honorantes laudantesque convellere: quia utique per discipulos Christi & facta & dicta Christi annuntiata sunt, quibus constat religio Christiana, adhuc istis jam paucissimis, nec jam oppugnantibus, sed tamen adhuc mussitantibus inimica. Sed si nolunt credere Christum talia docuisse, Prophetas legant, qui non solum superstitiones idolorum everti præceperunt, verum etiam Christianis temporibus hanc everisionem futuram prædixerunt. Qui si fefellerunt, cur tantâ manifestatione completur? si verum dixerunt, cur tantæ divinitati resistitur.

CAPUT

XVII.

In Romanos qui Deum Israël solum rejecerunt.

25. VERUM TAMEN diligentius ab istis querendum est, quemnam putent esse Deum Israël, cur eum colendum non receperint, sicut aliarum gentium deos, quas Romanum subegit imperium, præsertim cum eorum sententia sit, omnes deos colendos esse sapienti? Cur ergo à numero ceterorum iste rejectus est? Si plurimum valet, cur ab eis solus non colitur? si parum aut nihil valet, cur contritis eorum simulacris ab omnibus gentibus solus penè jam colitur? Numquam hujus quæstionis vinculo eximi poterunt, qui cum majores & minores deos colant, quos deos putant, hunc Deum non colunt, qui prævaluit omnibus quos colunt. Si enim magnæ virtutis est, cur existimatus est improbandus? si parvæ nulliusve virtutis est, cui tantum potuit improbus? Si bonus est, cur à ceteris bonis solus separatur? si malus est, cur à tot bonis unus non superatur? Si verax est, cur ejus præcepta respuuntur? si mendax est, cur ejus prædicta complentur?

CAPUT

XVIII.

Hebræorum Deus à Romanis non receptus: quia se solum coli voluerunt.

26. POSTREMO quod volunt de illo sentiant. Numquid Romani etiam malos deos colendos non putant, qui pallori & feбри fana fecerunt? Qui & ἀγαῖδες dæmonas à invitandos, & κακῖδες dæmonas placandos monent? Quodlibet ergo de illo existiment, cur eum solum sibi nec advocandum nec propitiandum esse duxerunt? Quis est Deus iste vel ita ignotus, ut in tam multis diis solus adhuc non inveniatur; aut ita notus, ut à tam multis hominibus jam solus colatur? Nihil ergo restat ut dicant cur hujus Dei sacra recipere noluerint, nisi quia solum se coli voluerit, illos autem deos gentium, quos isti jam colebant, coli prohibuerit. Sed hoc ipsum magis ab eis requirendum est, quemnam vel qualem putent esse istum Deum, qui noluerit coli deos alios, quibus isti templa & simulacra fecerunt; tantumque potuerit, ut plus valeret ejus voluntas ad eorum simulacra evertenda, quàm illorum ad ejus sacra non recipienda? Certè sententia illius eorum Philosophi proditur, quem sapientissimum

A omnium hominum etiam oraculo fuisse firmarunt Socratis enim sententia est, unumquemque deum sic coli oportere, quomodo se ipse colendum esse præceperit. Proinde istis summa necessitas facta est non colendi Deum Hebræorum; quia si alio modo eum colere vellent, quàm se colendum ipse dixisset, non utique illum colerent, sed quod ipsi finxissent: si autem illo modo vellent, quo ipse diceret, alios sibi colendos non esse cernebant, quos ille coli prohibebat. Ac per hoc respuerunt unius veri Dei cultum, ne multos falsos offenderent; magis arbitantes sibi obfuturam fuisse istorum iracundiam, quàm illius benevolentiam profuturam.

27. SED fuerit ista vana necessitas, & ridenda timiditas: nunc quærimus quid de isto Deo sentiant homines, quibus placet omnes deos colendos esse. Si enim iste colendus non est, quomodo coluntur omnes, cum iste non colitur? si autem colendus est, non omnes colendi sunt: quia nisi solus colatur, iste non colitur. An fortè dicturi sunt istum non esse Deum, cum illos deos dicant, qui, sicut nos credimus, nihil possunt, nisi quod illius judicio permittuntur; non ut alicui profint, sed ut nec lædere valeant, nisi eos quos ita lædendos esse ille judicat, qui omnia potest? Sicut autem ipsi coguntur fateri, minora certè quàm ille potuerunt. Si enim dii sunt, quorum vates consulti ab hominibus, ut non dicam fefellerunt, proxima tamen privatis negotiis responderunt; quomodo non est Deus, cujus vates non solum ea quæ ad tempus consulebantur congruè responderunt, verum etiam unde non consulebantur de universo genere humano, atque omnibus gentibus ea tantò antè prædixerunt, quæ nunc & legimus & videmus? Si Deum dicunt, quo impleta Sibylla b fata cecinit Romanorum; quomodo non est Deus, qui & Romanos & omnes nationes in se unum Deum per Christi Evangelium credituras, & omnia patrum suorum simulacra everfuras, sicut prænuntiavit, exhibuit? Postremò si illos deos dicunt, qui numquam ausi sunt per vates suos contra istum Deum aliquid dicere; quomodo non est Deus, qui per vates suos istorum simulacra non solum everti jussit, verum etiam in omnibus gentibus eversum iri prædixit ab eis, qui illis desertis se unum colere juberentur, & jussi famularentur?

28. AUT legant si possunt, vel aliquam Sibyllarum, vel quemlibet aliorum vatum suorum prædixisse hoc futurum, ut Deus Hebræorum Deus Israël ab omnibus gentibus coleretur; & quod eum cultores aliorum deorum rectè antea respuissent; c futuras etiam litteras Prophetarum ejus in auctoritate ita sublimi, ut his obtemperans etiam imperium Romanorum juberet deleri simulacra; monuisse etiam ne talibus præceptis obtemperaretur: legant ista, si possunt, ex aliquibus libris vatum suorum. Omitto enim dicere, quòd ea quæ in illorum libris leguntur, pro nostra, hoc est, Christiana religione testimonium dicunt, quod à sanctis Angelis, & ab ipsis nostris Prophetis audire potuerunt: sicut & præsentem in carne Christum etiam dæmonia coacta sunt confiteri. Sed hæc omitto, quæ cum proferimus, à nostris ficta esse contendunt: ipsi omnino, ipsi urgendi sunt, ut proferant à variis deorum suorum contra Deum Hebræorum aliquid prophetatum; sicut nos tot & tanta de libris

CAPUT

XIX.

Hunc esse verum Deum.

a Editi, imitandos. At MSS. invitandos: quibus favet quod subequitur, cur eum solum sibi nec advocandum &c.

b In septem MSS. facta.

c Sex MSS. futurum sublimari.

CAPUT

XX.

Contra Deum Hebræorum nihil à Paganorum vaticiniis prædictum reperitur.

Marci 1. 34.

Luca 4. 41.

Prophetarum nostrorum contra deos eorum & iusta observamus, & prædicta recitamus, & facta monstramus. Quæ illi jam perpauci qui remanserunt, malunt dolere completa, quam illum Deum agnoscere, qui potuit prænuntiare complenda: cum in suis diis falsis, quæ sunt vera dæmonia; nihil aliud pro magno appetant, quam cum aliquid eorum responsis sibi futurum esse didicerint.

CAPUT
XXI.
Hic solus
Deus co-
lendus, qui
cum aliis
coli prohi-
beat, coli
non prohi-
betur ab
aliis.

29. QUÆ cum ita sint, cur non potius miseri intelligunt illum esse Deum verum, quem sic vident à suorum deorum societate sejunctum, ut quem Deum fateri coguntur, qui omnes deos colendos esse profitentur, cum ceteris colere non sinantur? Cum ergo simul coli non possint, cur non ille eligitur, qui istos coli vetat, relictis istis qui illum coli non vetant? Aut si vetant, legatur. Quod enim magis populis eorum in templis eorum debuit recitari, ubi nihil unquam tale personuit? Et utique prohibitio tam multorum contra unum, quam unius contra tam multos, notior & potentior esse deberet. Nam si hujus Dei cultus est impius, inutiles sunt dii, qui homines ab impietate non prohibent: si verò pius est hujus cultus, quoniam in illo præcipitur ne isti colantur, impius est cultus eorum. Si autem tam diffidenter istum coli prohibent, ut plus ^b audiri timeant, quam prohibere audeant; hoc ipso quis non sapiat, quis non sentiat illum esse potius eligendum, qui istos coli tam publicè prohibet, qui eorum simulacra everti jussit, prædixit, evertit, quam istos, quos ut ille non colatur, jussisse nescimus, prædixisse non legimus, valuisse aliquid non videmus? Rogo respondeant quis est Deus iste, qui omnes deos gentium sic persequitur, qui omnia eorum sacra sic prodit, sic exstinguit?

CAPUT
XXII.
Opinio ge-
nium de
Deo no-
stro.

30. QUID interrogem homines, qui evanuerunt cogitando quis iste sit? Alii dicunt, Saturnus est: credo propter sabbati sanctificationem, quia isti eum diem Saturno tribuerunt. Varro autem ipsum, quo doctiorem apud se neminem inveniunt, Deum Judæorum Jovem putavit, nihil interesse censens quo nomine nuncupetur, dum eadem res intelligatur: credo illius summitate deterritus. Nam quia nihil superius solent colere Romani quam Jovem, quod Capitolium eorum satis apertèque testatur, eumque regem omnium deorum arbitrantur; cum animadverteret Judæos summum Deum colere, nihil aliud potuit suspicari quam Jovem. Sed sive qui Saturnum, sive qui Jovem Deum Judæorum putant, dicant quando Saturnus prohibere ausus est coli alterum Deum; nec ipsum Jovem, qui eum regno expulisse perhibetur, patrem filius? Qui si tamquam potentior & victor placuit cultoribus suis, Saturnum victum expulsumque non colant. Sed neque istum coli Jovis prohibuit; & quem vincere potuit, deum tamen esse permisit.

CAPUT
XXIII.
De Jove &
Saturno
quid nuga-
ti sint Pa-
gani.
Eclog. 3. v.
60.
Jerem. 23.
24.
Georg. 2.
v. 324.

31. ISTÆ, inquit, fabulæ sunt aut interpretandæ à sapientibus, aut ridendæ: nos autem Jovem colimus, de quo ait Maro, *Jovis omnia plena*, id est omnia vivificantem spiritum. Merito ergo & Varro Jovem opinatus est coli à Judæis, quia dicit per Prophetam, *Cælum & terram ego impleo*. Quid illud quod idem poëta dicit æthera, quomodo accipiunt? Sic enim ait,

*Tum pater omnipotens fecundis imbris æther,
Conjugis in gremium lætæ descendit,*

^a MSS. quinque, *potior*.

^b Editi, *audent timeant*. Sed vetiùs MSS. *audiri timeant*: scilicet

Ætherem quippe non spiritum, sed corpus esse dicunt sublime, quo cælum super aërem distenditur. An poëtæ conceditur nunc secundum Platonicos, ut non corpus sed spiritus, nunc secundum Stoicos loqui, ut corpus sit Deus? Quid igitur in Capitolio colunt? Si spiritum, si denique ipsum cælum corporeum, quid illic facit scutum illud Jovis, quod appellant Ægida? Nempe origo nominis hujus ita redditur: quia Jovem à matre occultatum capra nutrit: an & hoc poëtæ mentiuntur? Numquid & Capitolia Romanorum, opera sunt poëtarum? Quid sibi autem vult ista non poëtica, sed planè mimica varietas, deos secundum philosophos in libris quærere, secundum poëtas in templis adorare?

32. Sed numquid etiam ille Euhemerus poëta fuit, qui & ipsum Jovem & Saturnum patrem ejus, & Plutonium atque Neptunum fratres ejus, ita planissimè homines fuisse prodit, ut eorum cultores gratias magis poëtis agere debeant, quia non ad eos dehonestandos, sed potius ad exornandos multa finxerunt? quamvis & ipsum Euhemerum ab Ennio poëta in Latinam linguam esse conversum Cicero commemoret. Numquid & ipse Cicero poëta fuit, qui eum, cum quo in Tusculanis disputat, tamquam secretorum conscium admonet, dicens, Si verò scrutari vetera, & ex eis quæ scriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner, ipsi illi majorum gentium dii qui habentur, hinc à nobis profecti in cælum reperientur. Quære quorum demonstrantur sepulcra in Græcia: reminiscere, quoniam niam est initiatus, quæ tradantur mysteriis: tum denique quàm hoc latè pateat intelliges. Hic certe istorum deos homines fuisse satis confiteretur, in cælum autem pervenisse benevolè suspicatur: quamquam & hunc honorem opinionis ab hominibus eis esse delatum, non dubitavit publicè dicere, cum de Romulo loqueretur. Qui hanc urbem, inquit, condidit, Romulum ad deos immortales benevolentiam famamque sustulimus. Quid igitur mirum est, si hoc fecerunt antiquiores homines de Jove & Saturno & ceteris, quod Romani de Romulo, quod denique jam recentioribus temporibus etiam de Cæsare facere voluerunt? Quibus & Virgilius adulationem carminis addidit, dicens: *Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum*. Videant ergo ne fortè historica veritas sepulcra falsorum deorum ostendat in terra: vanitas autem poëtica stellas eorum non figat, sed fingat in cælo. Neque enim revera stella illa Jovis est, aut illa Saturni: sed post eorum mortem fideribus ab initio mundi conditis hæc nomina imposuerunt homines, qui illos mortuos quasi deos haberi voluerunt. De quibus quid tantum mali castitas, aut quid tantum boni voluptas commeruit, ut inter astra, quæ cum sole & luna circumeunt, Venus habeat stellam, & Minerva non habeat?

Lib. 1. de
nat. deorum
Tuscul. 1.

In Catilin.
orat. 3.

Eclog. 9.
v. 47.

33. Sed fuerit & Cicero Academicus incertior quàm poëtæ, qui sepulcra deorum commemorare ausus est, litterisque mandare: quamvis hoc non ex opinione propria præsumserit, sed ex ipsorum sacrorum traditione commemoraverit. Numquid & Varro vel tamquam poëta fingit, vel tamquam Academicus dubiè ponit, quod dicit talium deorum sacra ex cujusque eorum vita vel morte, qua inter homines vixerunt vel obierunt, esse composita? Numquid & Leon ille sacerdos Ægyptius,

Dæmones verebantur, ne Deus verus si ejus cultum prohiberent, per eos ipsos innotesceret.

poëta vel Academicus fuit, qui Macedoni Alexandro, diversam quidem à Græcorum opinione istorum deorum originem, verumtamen ita prodit, ut eos homines fuisse declaret.

34. Sed quid ad nos? Dicant se Jovem, non hominem mortuum colere, nec homini mortuo Capitolium dedicasse, sed spiritui vivificanti omnia, quo mundus impletur, & scutum ejus in honorem nutricis ejus factum de pelle caprina, interpretentur ut volunt. Quid dicunt de Saturno? quem Saturnum colunt? Nonne ille est, qui primus ab Olympo venit,

*Æneid. 3.
v. 320.*

*Arma Iovis fugiens, & regnis exsul ademptis,
Qui genus indocile & dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris?*

Nonne ipsum ejus simulacrum, quod cooperto capite fingitur, quasi latentem indicat? Nonne ipse Italiam ostendit agriculturam, quod falce demonstrat? Non, inquiunt: nam videris si fuit ille homo & rex quidam, de quo ista narrantur; nos tamen Saturnum interpretamur universum tempus, quod Græcum etiam vocabulum ejus ostendit: vocatur enim *χρόνος*, quod adspiratione addita, etiam temporis nomen est: unde & Latine Saturnus appellatur, quasi saturaretur annis. Quid jam cum istis agendum sit, nescio, qui conantes in melius interpretari nomina & simulacra deorum suorum, fatentur majorem deum suum & patrem ceterorum tempus esse? Quid enim aliud indicant, quam omnes deos suos temporales esse, quorum patrem ipsum tempus constituunt?

35. Erubuerunt hinc philosophi eorum recentiores Platonici, qui jam Christianis temporibus fuerunt; & Saturnum aliter interpretari conati sunt, dicentes appellatum *χρόνος* velut à satietate intellectus. eo quod Græcè satietas *χόρος* intellectus autem sive mens *νους* dicitur: cui videtur suffragari & Latinum nomen, quasi ex prima Latina parte & Græca posteriore compositum, ut diceretur Saturnus tamquam satur esset *νους*. Viderunt enim quam esset absurdum, si filius temporis Jupiter haberetur, quem deum æternum vel putabant vel putari volebant. At verò secundum istam novellam interpretationem, quam veteres eorum si habuissent, mirum si Ciceronem Varronemque latuisset, Saturni filium Jovem dicunt, tamquam ab illa summa mente profluentem spiritum, quem volunt esse velut animam mundi hujus, omnia cælestia & terrena corpora implentem. Unde illud Maronis est, quod paulò antè commemoravi, *Iovis omnia plena*. Numquid non, si possent isti, sicut ipsam interpretationem, ita etiam superstitionem hominum commutarent, & aut nulla simulacra, aut certè Saturno potius quam Jovi Capitolia constituerent? Neque enim ullam animam rationalem sapientem fieri disputant, nisi participatione summæ illius incommutabilisque sapientiæ, non solum cujusquam hominis animam, sed ipsius etiam mundi, quam dicunt Jovem. Nos verò, esse quamdam summam Dei sapientiam, cujus participatione fit sapiens quæcumque anima fit verè sapiens, non tantum concedimus, verum etiam maximè prædicamus. Utrum autem universa ista corporalis moles, quæ mundus appellatur, habeat quamdam animam, vel quasi animam suam, id est rationalem vitam, qua ita regatur; sicut unumquodque animal, magna atque

*Eclog. 3.
v. 60.*

2 Edici Er. & Lov. *artes*: dissentientibus MSS. & Rat.

abditæ quæstio est: nec affirmari debet ista opinio, nisi comperta quod vera sit; nec refelli, nisi comperta quod falsa sit. Quid autem hoc ad hominem, etiam si semper eum lateat? quando quidem nulla anima fit sapiens vel beata ex alia quacumque anima, sed ex illa sola summa atque incommutabili Dei sapientia.

36. Romani tamen, qui non Saturno, sed Jovi Capitolium condiderunt; vel aliæ nationes, quæ Jovem præcipuè supra ceteros deos colendum esse putaverunt, non hoc quod isti senserunt: qui secundum istam suam novam opinionem, & summæ arces, si quidquam in his rebus potestatis habuissent, Saturno potius dedicarent; & Mathematicos vel Genethliacos maximè delerent, qui Saturnum, quem sapientem effectorem isti dicerent, maleficum deum inter alia sidera constituerunt. Quæ opinio tantum contra illos in animis humanis prævaluit, ut nec nominare illum velint, senem potius quam Saturnum appellantes: tam timida superstitione, ut jam Carthaginenses penè vico suo nomen mutaverint, Vicum senis crebrius, quam Vicum Saturni appellantes.

37. NOTUM est ergo, quid colere convincantur, & quid colorare conentur adoratores simulacrorum. Verum & ab istis novitiis Saturni interpretatoribus requirendum est, quid de Deo sentiant Hebræorum. Etiam ipsis enim placuit omnes deos cum gentibus colere, cum eos superbos punderet pro peccatorum suorum remissione humiliari sub Christo. Quid ergo sentiunt de Deo Israël? Quem si non colunt, non omnes deos colunt: si autem colunt, non colunt sicut se coli jussit, quia & alios colunt, quos coli ille prohibuit. Per eos enim vates ista prohibuit, per quos hæc ipsa quæ nunc à Christianis eorum simulacra patiuntur, futura prædixit. Sive enim Angeli ad illos prophetas missi sint, qui eis Deum omnium creatorem unum verum Deum, cui universa subiecta sunt, & per sensibilibus rerum congruam speciem figuratè ostenderent, & quemadmodum se coli præciperet, indicarent; sive aliquorum in eis mentes per Spiritum sanctum ita sublimatæ sint, ut eo visu ea viderent, quo & ipsi Angeli vident: constat tamen eos illi Deo servisse, qui alios deos coli prohibuit: servisse autem fide pietatis in regno & sacerdotio reipublicæ suæ, & Christum venturum verum regem ac sacerdotem significantibus sacris.

38. PORRO autem in diis gentium, (quos isti dum colere volunt, illum qui cum istis coli non potest, colere nolunt,) dicant quid causæ est, ut nullus eorum inveniatur qui alterum coli prohibeat, cum eos in diversis officiis muneribusque constituent, & rebus ad quemque propriè pertinentibus præsidere esse velint? Si enim Jupiter non prohibet Saturnum coli, quia non est ille homo, qui illum hominem patrem de regno expulit, sed aut cæli corpus, aut spiritus implens cælum & terram, & ideo non potest prohibere coli mentem supernam, ex qua dicitur emanasse: si ea ratione nec Saturnus Jovem coli prohibet, quia non ab eo rebellante superatus est, sicut ille à Jove nescio quo, cujus arma fugiens venit in Italiam; sed favet prima mens animæ à se genitæ: saltem Vulcanus prohiberet coli Martem uxoris adulterum, Hercules Junonem persecutricem suam. Quæ ista inter eos est tam foeda consensio, ut nec Diana virgo casta

CAPUT
XXIV.
Non omnes Deos colunt, qui Deum Israël rejiciunt; nec cum colunt qui alios colunt.

CAPUT
XXV.
Dii falsi alios coli secum non prohibent.

1 1 b Sic MSS. At in editis, *colere*.

coli

coli prohibeat, non dicam Venerem, sed Priapum? A Nam si unus homo & venator & agricola esse voluerit, servus erit amborum: quibus tamen vel vicina templa fabricare erubescit. Sed interpretentur Dianam virtutem quam volunt, interpretentur & Priapum^a fecunditatis deum, ita sanè ut in fetandis feminis pudeat Junonem talem habere adiutorem. Dicant quod placet, interpretentur quod sapiunt; dum tamen omnia eorum argumenta perturbet Deus Israël. Qui cum illos omnes coli prohibuerit, & à nullo eorum coli prohibitus sit, eorumque simul lacris & sacris everfionem præceperit, prædixerit, fecerit; satis ostendit illos falsos atque fallaces, & se esse verum, ac veracem Deum.

39. Istos autem jam paucos deorum multorum falforumque cultores, quis non miretur nolle obtemperare illi, de quo cum ab eis quæritur, quisnam sit Deus, quodlibet opinando respondent, Deum tamen esse negare non audent? quia si negent, operibus ejus & prædictis atque completis facillimè convincuntur. Neque enim ea dico, quæ liberum sibi putant esse non credere, quia ipse in principio fecit cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt. Neque illa nimis antiqua, quod Enoch transtulit, quod impios diluvio delevit, quod Noë justum domumque ejus per lignum inde liberavit. Ab Abraham in hominibus facta ejus exordior. Huic enim facta est per angelicum oraculum manifesta promissio, quam nunc videmus impleri. Gen. 12. 13. Huic quippe dictum est, *In semine tuo benedicentur omnes gentes*: ex cujus semine populus Israël, unde virgo Maria quæ peperit Christum, in quo benedici omnes gentes audeant jam negare si possunt. Gen. 16. 4. Hæc promissio facta est etiam ad Isaac filium Abraham. Gen. 28. 14. Hæc & ad Jacob nepotem Abraham, qui etiam Israël appellatus est, ex quo universus ille poulus & propagatus & nominatus est, ut hujus populi Deus appellaretur Deus Israël: non quod ipse non sit Deus omnium gentium, sive nescientium, sive jam scientium; sed quia in isto populo voluit manifestius apparere virtutem promissorum suorum. Ille enim populus primò in Ægypto multiplicatus, & de illa servitute per Moysen in multis signis portentisque liberatus, debellatis plurimis gentibus terram etiam promissionis accepit, in qua regnavit per reges suos de tribu Juda exortos. Qui Judas unus fuit ex duodecim filiis Israël nepotis Abraham; atque inde Judæi cognominati, multa ipso Deo adjuvante fecerunt, multa pro peccatis suis ipso flagellante perpeffi sunt, donec veniret semen cui promissum est, in quo benedicerentur omnes gentes, & patrum suorum simulacra sponte confringerent.

40. NEQUE enim temporibus Christianis, sed tantò antè prædictum est, quod per Christianos impletur. Ipsi Judæi qui remanserunt inimici nominis Christi, de quorum etiam futura perfidia in illis prophetis litteris tacitum non est, ipsi habent & legunt Prophetam dicentem, *Domine Deus meus & refugium meum in die malorum, ad te gentes venient ab extremo terræ, & dicent, Verè mendacia coluerunt patres nostri simulacra, & non est in illis utilitas*. Ecce nunc fit, ecce nunc gentes ab extremo terræ veniunt ad Christum ista dicentes, & simulacra frangentes. Et hoc enim magnum est, quod Deus præstitit Ecclesiæ suæ ubique diffusæ, ut gens

Judæa meritò debellata & dispersa per terras, ne à nobis hæc composita putarentur, codices prophetiarum nostrarum ubique portaret; & inimica fidei nostræ, testis fieret veritatis nostræ. Quomodo ergo discipuli Christi docuerunt quod à Christo non didicerunt, sicut stulti desipiendo jactitant, ut deorum gentilium & simulacrorum superstitio deleteretur? Numquid & illas prophetias quæ nunc leguntur in codicibus inimicorum Christi, possunt dici finxisse discipuli Christi?

41. Quis enim hæc evertit, nisi Deus Israël? Ipsi enim populo dictum est per divinas voces factas ad Moysen, *Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est. Non facies tibi idolum, neque cujusquam similitudinem, neque in cælo sursum, neque in terra deorsum*. Deut. 6. 4. Exod. 20. 4. Deut. 5. 8. Ut autem etiam evertat ista, ubi potestatem acceperit, sic ei præcipitur. *Non adorabis deos illorum, sed neque servies eis: non facies secundum opera ipsorum, sed deponendo depones, & confringendo confringes simulacra eorum*. Exod. 23. 24. Quis autem dicat Christum atque Christianos non pertinere ad Israël, cum Israël nepos fuerit Abraham, cui primò, & deinde Isaac filio ejus, & deinde ipsi Israël nepoti ejus dictum est, quod jam commemoravi, *In semine tuo benedicentur omnes gentes*? Quod fieri jam videmus in Christo, cum inde exorta sit illa virgo, de qua Propheta populi Israël & Dei Israël cecinit, dicens, *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel*. Isaia 7. 14. Matth. 1. 23. Interpretatur autem Emmanuel, Nobiscum Deus. Deus ergo Israël qui prohibuit alios deos coli, qui prohibuit idola fabricari, qui præcepit everti, qui per Prophetam prædixit gentes ab extremo terræ dicturas, *Verè mendacia coluerunt patres nostri simulacra, in quibus non est utilitas*: ipse per Christi nomen & Christianorum fidem istarum omnium superstitio- num everfionem jussit, promissit, exhibuit. Frustra ergo miseri, quia blasphemare Christum etiam à diis suis, hoc est, à dæmonibus nomen Christi metuentibus prohibiti sunt, volunt ab eo doctrinam istam facere alienam, qua Christiani contra idola disputant, easque omnes falsas religiones ubi potuerint eradican-
dicant.

42. DE Deo Israël respondeant, quem docere ista & jubere, non tantum Christianorum sed & Judæorum libri testantur: de ipso consulant deos suos, qui Christum blasphemari prohibuerunt: de Deo Israël, si audent, aliqua contumeliosa respondeant. Sed quos consulant, aut ubi jam consulant? libros suorum legant. Si Deum Israël Jovem putant, sicut Varro scripsit, (ut interim secundum eorum opinionem loquar,) cur ergo Jovi non credunt idola esse delenda? Si Saturnum^b putant, cur eum non colunt? Aut cur non sic colunt, quemadmodum se coli per eos vates præcepit, per quos ea quæ prædixit, implevit? Cur ei non credunt simulacra evertenda esse, & alios deos colendos non esse? Si nec^c Jovis, nec Saturnus est: (quia si unus eorum esset, contra sacra Jovis & Saturni eorum tanta non diceret:) quis ergo est, qui propter deos alios solus ab istis non colitur, & everfis diis aliis, tam evidenter efficit ut solus colatur, humiliata omni superba altitudine, quæ se adversus Christum erexerat pro idolis, persequens interficiensque Christianos? Nunc certè quærunt ubi se abscondant, cum sacrificare volunt; vel ubi

CAPUT XXVII. Urget idolatrarum reliquias, ut demum serviant vero Deo idola ubique subvertenti.

b

c

^a Lov. *fecunditatis*. Editi autem alii & nostri MSS. *fecunditatis*.

^b Er. & Lov. *Si Saturnum Deum putant*. Sed melius Rat. & MSS. *Si Saturnum putant*: subaudi, *Deum Israël*.

^c Lov. *Jupiter*. Alii edit. & MSS. *Jovis*: pro nominandi casu, uti suprà n. 30.

deos ipsos suos retrudant, ne à Christianis inveni-
antur atque frangantur. Unde hoc, nisi à timore
legum atque regum, per quos Deus Israël suam ex-
ferit potestatem, jam subditos Christi nomini? si-
cut longè antè promisit, dicens per Prophetam, *Et*
adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient
illi.

CAPUT
XXVIII.
Prædicta
idolorum
rejectione.

43. NEMPE jam completur quod per Prophe-
tam idemtidem canitur, quod remissurus esset im-
piam plebem suam, (non quidem totam, quia multi
& ex Israëlitis crediderunt in Christum, nam inde
erant & Apostoli ejus,) & humiliaturus omnem su-
perbum atque injuriosum, ut ipse solus exaltaretur,
id est, solus altus & potens hominibus manifestaretur:
donec projicerentur à credentibus idola, & à
non credentibus absconderentur, cum ejus timore
terra confringitur, id est, terreni homines timore
franguntur, timendo legem vel ipsius, vel eorum
qui credentes in eum, gentibusque regnantes, talia
sacriligia prohiberent.

Isaia 2. 3.
Et.

44. Hæc enim, quæ ut facilius intelligeren-
tur, breviter prælocutus sum, Propheta sic dicit:
Et nunc tu domus Jacob, venite, & ambulemus in luce
Domini. Remisit enim plebem suam domum Israël;
quoniam repleta est, sicut ab initio, regio eorum augu-
riis, sicut alienigenarum, & filii multi alienigenæ nati
sunt illis. Repleta est enim regio eorum argento & auro,
nec erat numerus thesaurorum illorum. Et repleta est
terra equis, nec erat numerus curruum illorum. Et re-
pleta est terra abominationibus operum manuum ipso-
rum, & adoraverunt ea quæ fecerunt digiti eorum. Et
inclinavit se homo, & humiliavit se vir, & non re-
mittam illis. Et nunc intrate in petras, & abscondite
vos in terra à facie timoris Domini, & à majestate
virtutis ejus, cum surrexerit confringere terram. Oculi
enim Domini excelsi, homo autem humilis; & humi-
liabitur altitudo hominum, & exaltabitur Dominus
solus in illa die. Dies enim Domini sabaoth supra om-
nem injuriosum & superbum, & supra omnem altum
& humiliatum qui humiliabuntur; & supra omnem
cedrum Libani excelsorum & elatorum, & supra
omnem arborem Libani Basan, & super omnem mon-
tem, & super omnem collem altum, & super omnem
navem maris, & super omne spectaculum navium de-
coris. Et humiliabitur, & cadet contumelia hominum,
& exaltabitur Dominus solus in illa die. Et manibus
fabricata omnia abscondent in speluncis, & in scissuris
petrarum, & in cavernis terræ à facie timoris Domini,
& à majestate virtutis ejus, cum exsurrexerit confrin-
gere terram. Illa enim die projiciet homo abominationes
aureas & argenteas, quæ fecerunt ut adorarent super-
vacanea & noxia; ut intrent in foramina solidæ pe-
træ, & in scissuras petrarum, à facie timoris Domini, &
à majestate virtutis ejus, cum exsurrexerit comminuere
terram.

CAPUT
XXIX.
Deum
Israël
quidni co-
lant paga-
ni, si eum
vel præpo-
situm ele-
mentorum
esse opi-
nantur.

45. QUID dicunt de isto Deo sabaoth, quod
interpretatur Deus virtutum vel exercituum; quia
illi serviunt virtutes & exercitus Angelorum? Quid
dicunt de isto Deo Israël, quia Deus est illius po-
puli, de quo venit semen, in quo benedicerentur
omnes gentes? Cur solum non colunt, qui omnes
deos colendos esse contendunt? Cur ei non cre-
dunt, qui alios deos falsos & ostendit, & evertit?
Audiavi quemdam eorum dicere, se legisse apud

^a Rat. & Er. recludant.

^b Legendum videtur, & elatum; cum in Græco sit, μετέωρον. Paulò
pòst in editis legebatur, & supra omnem cedrum Libani excelsam &
elatum: at in MSS. habetur, excelsorum & elatorum: juxta LXX.
τῶν ὑψηλῶν καὶ μετέωρον; qui sic prosequuntur, καὶ ἐπὶ πᾶσι δένδρον βαλάνου

A nescio quem philosophum, quod ex iis quæ Judæi
in suis sacramentis agerent, intellexisset quem
Deum colerent: Præpositum, inquit, istorum ele-
mentorum, quibus iste visibilis & corporeus mun-
dus exstructus est: cum in scripturis sanctis Prophe-
tarum ejus apertè ostendatur, illum Deum colen-
dum præceptum esse populo Israël, qui fecit cæ-
lum & terram, & à quo est omnis vera sapientia.
Sed quid opus est hinc diutius disputare, cum ad id
quod ago sufficiat, quod illi qualibet præsumptione
opinantur de illo Deo, quem Deum esse negare
non possunt? Si enim præpositus est elementorum,
quibus mundus iste consistit, cur non ipse potius
colitur, quàm Neptunus, qui solius maris præposi-
tus est? quàm denique Silvanus, qui solorum agro-
rum atque silvarum? quàm Sol, qui solius diei, vel
etiam universi cælestis caloris? quàm Luna, quæ
solius noctis, vel etiam humoris potestate præfulget?
quàm Juno, quæ solum aërem tenere perhibetur?
Certè enim isti partium præpositi, quicumque sunt,
necessè est ut sub illo sint, qui omnium elemento-
rum & universæ hujus molis præposituram gerit.
At iste illos omnes coli prohibet: cur ergo isti con-
tra præceptum majoris illorum, non solum eos co-
lere volunt, sed propter istos illum nolunt? Adhuc
non inveniunt quid de isto Deo Israël constanter li-
quidòque pronuntient: nec umquam invenient, do-
nec eum invenient Deum solum verum, à quo creata
sunt omnia.

46. PROINDE quidam Lucanus magnus eo-
rum in carmine declamator, credo & ipse diu quæ-
rens, sive per suas cogitationes, sive per suorum li-
bros, quisnam esset Judæorum Deus; & quia non
piè quærebat, non inveniens; maluit tamen incer-
tum Deum quem non inveniabat, quàm nullum
Deum dicere, cujus tam magna documenta sen-
tiebat. Ait enim, *Et dedita sacris Incerti Judæa*
Dei. Et nondum Deus iste sanctus & verus Deus
Israël, nondum per Christi nomen tanta in omni-
bus gentibus fecerat, quanta usque in hodiernum
diem post Lucani tempora consecuta sunt. Nunc
verò quis tam durus non flectatur? quis tam tor-
pidus non ignescat, cum impletur quod scriptum
est, *quia non est qui se abscondat à calore ejus?* quan-
do jam clarissima luce manifestantur quæ in eodem
Psalmo, unde versiculum istum commemoravi,
tantò antè prædicta sunt? Cælorum enim nomine
Apostoli Christi significati sunt, quod in eis Deus
præsideret, ut Evangelium annuntiarent. Jam er-
go cæli enarraverunt gloriam Dei, & opera ma-
num ejus annuntiavit firmamentum. Dies diei
eructavit verbum, & nox nocti annuntiavit scien-
tiam. Jam non sunt loquelæ neque sermones, quo-
rum non audiantur voces eorum. Jam in omnem
terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ
verba eorum. Jam in sole, hoc est in manifestatio-
ne, posuit tabernaculum suum, quod est Ecclesia
ipsius. Quia, ut hoc faceret, ipse, sicut ibi sequi-
tur, tamquam sponsus processit de thalamo suo, id
est, conjugatum Verbum carni humanæ processit
de utero virginali. Jam exsultavit ut gigas, & cu-
currit viam. Jam à summo cæli facta est egressio
ejus, & recursus ejus usque ad summum cæli. Et
ideo rectissimè sequitur versus, quem paulò antè

CAPUT
XXX.
Deus
Israël im-
pletis pro-
phetiis jam
ubique in-
notuit.

Lucanus
lib. 2. sub
finem.

Psalm. 18. 7.

Ibid. v. 2.

v. 3.

v. 4.

v. 5.

v. 6.

v. 7.

του Βασάν, & super omnem arborem glandis Basan. ubi Augustinus pro
βαλάνου, legit λιθάνου. Hic denique post illa verba, & super omnem
collem altum, omittitur v. 15. & super omnem turrin altam, & super
omnem murum altum.

^c Er. & Lov. tepidus. Rat. & MSS. torpidus.

commemoravi, *Et non est qui se abscondat à calore A* eius. Et adhuc isti fragiles contradiunctulas garrientes eligunt isto igne, sicut stipula in cinerem verti, quam sicut aurum à sorde purgari: cum & deorum falsorum jam fallacia monumenta frustrata sint, & illius incerti Dei veracia promissa certa jam facta sint.

CAPUT
XXXI.
Prophecia
de Christo
impleta.
Isai. 54. 5.

47. DESINANT ergo dicere mali laudatores Christi, qui nolunt esse Christiani, quòd Christus non docuerit deos eorum deseri, & simulacra confringi. Deus enim Israël, de quo prædictum est B quòd Deus universæ terræ vocabitur, & Deus universæ terræ jam vocatur, hoc per Prophetas futurum prædixit, hoc per Christum congruo tempore implevit. Certè enim si jam Deus Israël, Deus universæ terræ vocatur, necesse est ut fiat quod iustit, quando qui iussit, innotuit. Quia verò per Christum & in Christo innotuit, ut Ecclesia ejus per orbem diffunderetur, & per ipsam Deus Israël universæ terræ vocaretur, paulò superiùs apud eundem Prophetam legant qui volunt: immo & à me C commemoretur. Neque enim ita longum est, ut oporteat prætermitti. Dicuntur enim multa de præsentia & humilitate & passione Christi, & corpore ejus, cui caput est, id est de Ecclesia ejus, cum appellatur tamquam steriliis quæ non pariebat. Per multos enim annos Ecclesia, quæ futura erat in omnibus gentibus in filiis suis, hoc est in sanctis suis, non apparuit, nondum Christo annuntiato per Evangelistas, eis quibus non est annuntiatum per Prophetas: & dicitur plures filios desertæ futu- D ros, quam ejus quæ habet virum; cujus viri nomine significata est Lex vel Rex, quem accepit primus populus Israël: nec acceperant gentes Legem eo tempore, quo Propheta loquebatur; neque Rex Christianorum apparuerat adhuc gentibus, ex quibus tamen gentibus longè fertilior & numerosior sanctorum multitudo provenit. Ita ergo dicit Isaias, incipiens^a ab humilitate Christi, & se postea convertens ad alloquendam Ecclesiam usque ad eum versum quem commemoravimus, ubi ait: E
Isai. 54. 5. *Et qui eruit te, ipse Deus Israël, universæ terræ vo-*
Isai. 52. 13. *cabitur. * Ecce, inquit, in intellectu erit puer meus &*
b *exaltabitur, & honorificabitur vehementer. Quomodo*
multi mirabuntur super te, sic tamen & inhonesta vi-
debitur ab omnibus species tua, & honor tuus ab ho-
minibus. Ita enim mirabuntur gentes multæ super eum,
& continebunt reges os suum. Quoniam quibus non est
nuntiatum de illo, videbunt; & qui non audierunt,
Isai. 53. 1. *intelligent. * Domine quis credidit auditui nostro, &*
c *brachium Domini cui revelatum est? Nuntiavimus co-*
ram illo, ut puer, ut radix in terra sitienti: non est
species illi, neque honor. Et vidimus illum & non ha-
buit speciem neque decorem, sed vultus ejus abjectus
& deformis, positio ejus ab omnibus hominibus; homo
in plaga, & qui sciat ferre infirmitates, propter quod
& avertit se facies ejus, injuriata est, nec magni æsti-
mata est. Hic infirmitates nostras portat, & pro no-
bis in doloribus est. Et nos existimavimus illum in dolo-
ribus esse, & in plaga & in pœna: Ipse autem vulne-
ratus est propter peccata nostra, & infirmatus est prop-
ter iniquitates nostras. Eruditio pacis nostræ in eum,
livore ejus sanati sumus. Omnes ut oves erravimus,
& Dominus tradidit illum pro peccatis nostris. Et ipse
quoniam malè tractatus est; non aperuit os: ut ovis

ad immolandum ductus est, & ut agnus ante eum qui se tonderet fuit sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate sublatum est iudicium ejus. Generationem ejus quis enarrabit? Quoniam tolletur de terra vita ejus: ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. Dabo ergo malos propter sepulturam ejus, & divites propter mortem ejus; ob hoc quod iniquitatem non fecerit, nec dolum in ore suo. Dominus vult pargare illam de plaga. Si dederitis vos ob delicta vestra animam vestram, videbitis semen longissimæ vitæ. Et vult Dominus auferre à doloribus animam ejus, ostendere illi lucem, & figurare per sensum, justificare iustum bene servientem pluribus, & peccata illorum ipse sustinebit. Propterea ipse hereditabit complures, & fortiam partietur spolia. Propter quod tradita est ad mortem anima ejus, & inter iniquos æstimata est: & ipse peccata multorum sustinuit, & propter iniquitates eorum traditus est. * Delectare steriliis quæ non parit, exsulta & Isai 54. 1. clama quæ non parturis; quia multi filii desertæ mar- c. gis, quam ejus quæ habet virum. Dixit enim Dominus, Dilata locum tabernaculi tui, & c. aulas tuas confice, non est quod parcas: porrige longius funiculos, & palos validos constitue. Etiam atque etiam in dexteram atque sinistram partem extende. Semen enim tuum hereditabit gentes, & civitates quæ desertæ erant, inhabitabis: non est quod metuas. Prævalebis enim, nec erubescas quòd detestabilis fueris. Confusionem enim in perpetuum oblivisceris, ignominie viduitatis tue non eris memor: quoniam ego Dominus qui facio te, Dominus nomen ei: & qui eruit te, ipse Deus Israël, universæ terræ vocabitur.

48. Quid contra hanc evidentiam expressionemque rerum & prædictarum & impletarum dici potest? Si de Christi divinitate discipulos ejus putant esse mentitos, numquid de Christi passione dubitent? Resurrexisse non solent credere: at illa omnia ab hominibus humana perpeffum etiam libenter credunt, quia hominem tantummodo credi volunt. Ille itaque sicut ovis ad immolandum ductus, ille inter iniquos deputatus, ille vulneratus Marc. 15. 28. propter peccata nostra: cujus livore sanati sumus, cujus facies injuriata est, nec magni æstimata, palmis caesa, & sputis illita, cujus deformis in cruce positio: ille ab iniquitatibus populi Israël ductus ad Luca 22. mortem: ille qui non habebat speciem neque decorem, quando colaphis percutiebatur, quando Matth. 26. signis coronabatur, quando pendens irridebatur: 68. ille qui, sicut agnus coram tondente non habet vocem, sic non aperuit os suum, cum ei diceretur ab insultantibus, Prophetiza nobis Christe: nempe jam Matth. 26. exaltatus est, jam honorificatus est vehementer. 68. Nempe jam mirantur gentes multæ super eum. Jam continuerunt reges os suum, quo adversus Christianos leges sævissimas promulgabant. Nempe quibus non est nuntiatum de illo, jam vident, & qui Rom. 15. 21. non audierunt jam intelligunt. Quoniam gentes quibus non annuntiaverunt Prophetæ, magis ipsæ vident quam vera nuntiata sint per Prophetas. Et qui non audierunt ipsum Isaiam loquentem, jam in litteris ejus de quo ista sit locutus, intelligunt. Nam & in ipsa gente Judæorum quis credidit auditui Prophetarum, aut brachium Domini, quod est Christus ipse, qui per eos annuntiabatur, cui revelatum est: quando manibus suis ea scelera in Christo ad- Rom. 10. 16. mittebant, quæ futura prædixerant Prophetæ quos

^a Sic editio Rat. suffragantibus MSS. At Er. & Lov. ab humanitate.

^b MSS. septem. intellectum intelliget.

Tom. III. Pars II.

^c Er & Lov. aulas. Rat. verò & MSS. propè omnes habent, aulas: quibus consentiunt codices non pauci in Epist. 105. n. 15. quo tamen loco post editionem Lov. legitur aulas.

habebant? Nempe jam hereditate possidet multos, & fortium partitur spolia, cum ea quæ diabolus & dæmones possidebant, per ecclesiarum suarum fabricas, & quoslibet necessarios usus, illis expulsis proditisque distribuit.

CAPUT
XXXII.
Apostolo-
rum contra
idolola-
triam do-
ctrina vin-
dicatur ex
prophetiis.

49. Quid ergo ad hæc dicunt perversi laudatores Christi, & Christianorum obrectatores? Numquid ut ista per Prophetas tantò antè prædicarentur, Christus magicis artibus fecit, aut discipuli ejus ista finxerunt? Numquid^a ut deleatur Ecclesia diffusa per gentes quondam sterilis, nunc in pluribus filiis, quàm illa synagoga quæ Legem sive Regem tamquam virum acceperat: numquid ut sic dilatet locum tabernaculi sui omnes nationes & linguas occupans, ut longiùs quàm Romani imperii jura tenduntur, usque in Persas & Indos aliasque barbaras gentes funiculos porrigat: ut in dexteram per veros Christianos, & in sinistram per fictos Christianos in tam multis populis nomen ejus extendatur: ut semen ejus hereditet gentes, ut civitates quæ à vero Dei cultu & à vera religione desertæ fuerant, jam nunc inhabitet: ut non timuerit hominum minas & furias, quando in sanguine Martyrum tamquam honore purpureo vestiebatur, ut prævaleret tam multis tamque vehementibus & potentibus persecutoribus suis: ut non erubesceret quòd detestabilis fuerit, quando magnum erat crimen fieri vel esse Christianum: ut confusionem in perpetuum obliviscatur, quia ubi abundaverat peccatum, superabundavit gratia: ut ignominie viduitatis suæ memor non sit, quia paululum derelicta & opprobriis objecta, tam eminenti gloriæ reflorescit: numquid postremò ut Dominus qui fecit eam, & à dominatu diaboli & dæmonum eruit eam, ipse Deus Israël universæ terræ jam vocetur, discipuli Christi finxerunt, quod Prophetæ, quorum libri nunc in manibus inimicorum Christi habentur, tam longè antequam Christus filius hominis fieret, prædixerunt?

Rom. 5. 20.

50. Hinc ergo intelligant, quod ne tardissimis quidem atque^b obtusissimis obscurum dubiumve relinquitur: hinc, inquam, intelligant Christi perversi laudatores & Christianæ religionis exsecratores, etiam Christi discipulos contra deos eorum ea didicisse atque docuisse, quæ doctrina continet Christi: quia Deus Israël, qui hæc omnia quæ isti colere volunt, abominanda atque evertenda in libris Prophetarum præcepisse invenitur, ipse Deus universæ terræ, sicut tantò antè promisit, per Christum & Christi Ecclesiam jam vocatur. Si enim Christum mirâ dementiâ suspicantur deos eorum coluisse, ac per hos eum tanta potuisse; numquid & Deus Israël deos eorum coluit, qui de se per omnes gentes colendo & de illis abominandis atque evertendis per Christum quod promisit implevit? Ubi sunt dii eorum? ubi vaticinia fanaticorum, & divinationes pythorum? ubi auguria, vel auspicia, vel haruspicia, vel oracula dæmonum? Cur non profertur ex istiusmodi antiquis libris admonitum aliquid & prædictum contra Christianam fidem, & contra Prophetarum nostrorum expressam jam in omnibus gentibus tam perspicuam veritatem? Offendimus, inquit, deos nostros, & deseruerunt nos: ideo adversus nos Christiani

^a In prius editis, *dilatetur*. At in MSS. *deleatur*: quo quidem alludit primùm Augustinus ad illud, *Deletere sterilis*; explicaturus postea aliud Prophetæ dictum, *Dilata locum tabernaculi tui*.

^b In antiquis codicibus constanter scriptum est, *obtusissimis*.

prævaluerunt, & humanarum rerum felicitas defessa ac deminuta dilabitur. Hoc sibi certè per Christianos fuisse eventurum, legant ex libris vatum suorum: sed ea legant, ubi si non Christus, quia eum deorum suorum volunt fuisse cultorem, saltem Deus Israël improbatus & detestatus sit, quem constat istorum everforem. Sed numquam hoc proferent, nisi quod modò fortè confinxerint. Quod cum protulerint apparebit, eo ipso certè, quòd tanta res tam ignota profertur, quæ utique debuit antequam hoc quod prædictum est, accidisset, in deorum templis^d omnium gentium recitari, ut præstruerentur & præmonerentur qui nunc^e volunt esse Christiani.

51. DEINDE quod de felicitatis rerum humanarum deminutione per Christiana tempora con- queruntur, si libros philosophorum suorum legant, ea reprehendentium, quæ nunc eis etiam recusantibus & murmurantibus subtrahuntur, tum verò magnam laudem reperient temporum Christianorum. Quid enim eis minuitur felicitatis, nisi quod pessimè luxuriosèque abutebantur, in magnam Creatoris injuriam? Nisi fortè hinc sunt tempora mala, quia per omnes penè civitates cadunt theatra, caveæ turpitudinum & publicæ professiones flagitiorum; cadunt & fora vel mœnia, in quibus dæmonia colebantur. Unde enim cadunt, nisi inopiâ rerum, quarum lascivo & sacrilego usu constructa sunt? Nonne Cicero eorum cum Roscium quemdam laudaret histrionem, ita peritum dixit, ut solus esset dignus, qui in scenam deberet intrare; ita virum bonum, ut solus esset dignus, qui eò non deberet accedere? quid aliud apertissimè ostendens, nisi illam scenam esse tam turpem, ut tantò minùs ibi esse homo debeat, quantò fuerit magis vir bonus? & tamen dii eorum tali dedecore placabantur, quale à viris bonis removendum esse censebat. Est etiam hinc ejusdem ipsius Ciceronis aperta confessio, ubi ait, sibi Floram matrem ludorum celebritate placandam. In quibus ludis tanta exhiberi turpitudine consuevit, ut in eorum comparatione ceteri honesti sint, à quibus tamen etiam ipsis agendis viri boni prohibentur. Quæ ista est Flora mater, qualis dea est, quam celebrior & habenis effusioribus laxata conciliat & propitiat turpitudine? Quantò jam honestiùs in scenam Roscius intrabat, quàm Cicero deam talem colebat? Si deminutâ rerum copiâ, quæ in hæc celebranda funduntur, dii gentium offenduntur, apparet quales sint qui talibus delectantur. Si autem ipsi irati ista minuant, utiliùs irascuntur, quàm placantur. Quapropter aut philosophos suos arguant, qui talia in luxuriosis hominibus reprehenderunt; aut deos suos frangant, qui talia de suis cultoribus exegerunt: si tamen jam inveniunt vel quos frangant, vel quos abscondant: Christianorum verò temporibus defectum rerum secundarum quibus in turpia & noxia defluebant, blasphemando imputare desistant, ne magis nos unde ampliùs Christi potestas laudetur, admoneant.

CAPUT
XXXIII.
In eos qui
rerum hu-
manarum
felicitatem
per Chri-
stiana tem-
pora deminutam esse
conque-
runtur.

Cic. orat.
pro Roscio.

Cic. in Ver-
rem. lib. 5.

Flora.

52. MULTA hinc dicerem, nisi me jam librum istum concludere, atque ad propositam intentionem redire, suscepti operis necessitas cogeret. Cum enim Evangelicas quæstiones, ubi videntur quibus-

CAPUT
XXXIV.
Epilogus
superiorum.

^c Lov. *depress*. Editi verò alii suffragantibus MSS. *defessa*.

^d In editione Rat. additur, *auribus*.

^e Sic Rat. & aliquot MSS. At Lov. & Er. *notunt*.

^f Editi habebant, *flagitiosorum*: pro quo MSS. *flagitiorum*.

dam quatuor Evangelistæ non inter se constare, A
solvere aggredere, ut potui expositis intentioni-
bus singulorum, primò mihi discutiendum occur-
rit, quod nonnulli quærere solent, cur ipsius Chri-
sti nulla scripta proferamus. Ita enim volunt & ip-
sum credi, nescio quid aliud scripsisse quod dili-
gunt, nihilque sensisse contra deos suos, sed eos
potius magico ritu coluisse: & discipulos ejus non
solum de illo fuisse mentitos, dicendo illum Deum
per quem facta sunt omnia, cum aliud nihil quam
homo fuerit, quamvis excellentissimæ sapientiæ; B
verum etiam de diis eorum non hoc docuisse, quod
ab illo didicissent. Unde factum est, ut eos de Deo
Israël potius urgeremus, qui per Ecclesiam Chri-
stianorum ab omnibus gentibus colitur, & isto-
rum sacrilegas vanitates ubique jam evertit, sicut
per Prophetas suos tantò antè prædixit, & per
Christi nomen, in quo benedici omnes gentes pro-
miserat, ea quæ prædixit, implevit. Ex quo intel-
ligere debent, nec Christum aliud de diis eorum
vel nosse vel docere potuisse, quam Deus Israël C
per Prophetas suos iussit atque prædixit, per quos
ipsum Christum promisit & misit; in cuius nomine
secundum pollicitationem quam Patribus fecit,
cum benedicerentur omnes gentes, factum est ut
& ipse Deus Israël, universæ terræ vocaretur:
nec discipulos ejus à sui magistri doctrina deviasse,
cum deos gentium coli prohiberent, ne vel insen-
satis simulacris supplicaremus, vel societatem
cum dæmoniis haberemus, vel creaturæ potius,
quam Creatori religionis obsequio serviremus.

14. 54. 5

CAPUT
XX XV.
Mediatoris
mysterium
antiquis
per proph-
etiam, no-
bis per E-
vangelium
prædicatur.

53. QUAPROPTER cum sit ipse Christus
Sapientia Dei, per quem creata sunt omnia, cum-
que nullæ mentes rationales sive Angelorum sive
hominum, nisi participatione ipsius sapientes fiant,
cui per Spiritum sanctum, per quem caritas in
cordibus nostris diffunditur, inhæremus, quæ Tri-
nitas unus Deus est; consultum est divinâ provi-
dentiâ mortalibus, quorum temporalis vita in rebus
orientibus & occidentibus occupata tenebatur, ut
eadem ipsa Dei Sapientia ad unitatem personæ suæ E
homine assumpto, in quo temporaliter nasceretur,
viveret, moreretur, resurgeret, congrua salutis no-
stræ dicendo & faciendo, patiando & sustinendo,
fieret & deorsum hominibus exemplum redeundi,
& eis qui sursum sunt Angelis exemplum manendi.
Nisi enim & in animæ rationalis natura temporali-
ter aliquid oriretur, id est, inciperet esse quod non
erat, numquam ex vita pessima & stulta ad sapien-
tem atque optimam perveniret. Ac per hoc, cum
rebus æternis contemplantium veritas perfruatur, F

rebus autem ortis fides credentium debeatur, par-
gatur homo per rerum temporalium fidem, ut
æternarum percipiat veritatem. Nam & quidam
eorum nobilissimus philosophus Plato, in eo libro *Plato in Ti-*
quem Timæum vocant, sic ait, Quantum ad id *m. 40.*
quod ortum est æternitas valet, tantum ad fidem
veritas. Duo illa sursum sunt, æternitas & veritas:
duo ista deorsum, quod ortum est, & fides. Ut ergo
ab imis ad summa revocemur, atque id quod ortum
est recipiat æternitatem, per fidem veniendum est
ad veritatem. Et quia omnia quæ in contrarium
pergunt, per aliquid medium reducuntur, & ab
æterna justitia temporalis iniquitas nos alienabat:
opus ergo erat media justitia temporali, quæ medie-
tas, temporalis esset de imis, a justia de summis, atque
ita se nec abruptens à summis, & contemperans
imis, ima redderet summis. Ideo Christus mediator
Dei & hominum dictus est, inter Deum immorta- *1. Tim. 2. 5.*
lem & hominem mortalem Deus & homo, reconcil-
ians hominem Deo, manens id quod erat, factus
quod non erat. Ipse est nobis fides in rebus ortis, qui
est veritas in æternis.

54. Hoc magnum & inenarrabile sacramentum,
hoc regnum & sacerdotium Antiquis per prophe-
tiam revelabatur, posteris eorum per Evangelium
prædicatur. Oportebat enim ut aliquando in om-
nibus gentibus redderetur, quod diu per unam
gentem promittebatur. Proinde qui Prophetas ante
descensionem suam præmisit, ipse & Apostolos post
adscensionem suam misit. Omnibus autem discipu-
lis suis per hominem quem assumpsit, tamquam
membris sui corporis caput est. Itaque cum illi scri-
pserunt, quæ ille ostendit & dixit, nequaquam di-
cendum est quod ipse non scripserit: quandoquidem
membra ejus id operata sunt, quod dictante capite
cognoverunt. Quidquid enim ille de suis factis
& dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis tam-
quam suis manibus imperavit. Hoc unitatis consor-
tium & in diversis officiis concordium membrorum
sub uno capite ministerium quisquis intellexerit,
non aliter accipiet quod narrantibus discipulis
Christi in Evangelio legerit, quam si ipsam manum
Domini, quam in proprio corpore gestabat, scri-
bentem conspexerit. Quamobrem illa potius jam vi-
deamus qualia sint, quæ putant Evangelistas sibimet
scripsisse contraria, (quod parum intelligentibus vi-
deri potest,) ut his quæstionibus dissolutis, ex hoc
quoque appareat, illius capitis membra, non solum
idem sentiendo, verum etiam convenientia scri-
bendo, in corporis ipsius unitate germanam servasse
concordiam.

* Sic olim ferebat editio Rat. sed hanc germanam certè lectionem in posterioribus editionibus contra MSS. fidem mutaverant ad hunc
modum: *qua medietas temporalis esset de imis mixta & summis.*

LIBER SECUNDUS.

In quo Matthæi Evangelium usque ad cænæ narrationem ex ordine pertractat Augustinus, cumque eo comparat alia Marci, Lucæ & Johannis Evangelia, demonstrans perpetuam inter quatuor Evangelistas reperiri consensionem.

Prologus. I.

QUONIAM sermone non brevi, & admodum necessario, quem libro uno complexi sumus, refutavimus eorum vanitatem, qui discipulos Christi Evangelium conscribentes, ideo contemnendos putant, quia ipsius Christi quem licet non ut Deum, tamen ut hominem sapientiâ longè præ ceteris excellentem honorandum esse non dubitant, nulla scripta proferuntur à nobis; & eum talia scripsisse videri volunt, qualia perversi diligunt, non qualibus lectis & creditis à perversitate corrigi possunt: nunc jam videamus ea, quæ quatuor Evangelistæ de Christo scripserunt, quemadmodum sibi atque inter se congruant; ne quid ex hoc in fide Christianâ offendiculi patiantur, qui curiosiores quàm capaciores sunt, quod non utcumque perlectis, sed quasi diligentius perscrutatis Evangelicis libris, inconvenientia quædam & repugnantia se deprehendisse existimantes, magis ea contentiosè objectanda, quàm prudenter considerata esse arbitrantur.

CAPUT I.
Quare usque ad Joseph generatores Christi commemorantur, cum de illius semine Christus non sit natus, sed de virgine Maria.
Matth. 1. 1.
* Matth. 8. 20. & 9. 6.
Isa. 53. 8.

2. MATTHÆUS Evangelista sic orsus est: *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham.* Quo exordio suo satis ostendit, generationem Christi secundum carnem se suscepisse narrandam. Secundum hanc enim Christus filius hominis est, quod etiam se ipse sæpissimè * appellat, commendans nobis quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis. Nam illa superna & æterna generatio, secundum quam Filius Dei unigenitus est ante omnem creaturam, quia omnia per ipsum facta sunt, ita ineffabilis est, ut de illa dictum à Propheta intelligatur, Generationem ejus quis enarrabit? Exsequitur ergo humanam generationem Christi Matthæus, ab Abraham generatores commemorans, quos perducit ad Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus. Neque enim fas erat ut ob hoc eum à conjugio Mariæ separandum putaret, quod non ex ejus concubitu, sed virgo peperit Christum. Hoc enim exemplo magnificè insinuat fidelibus conjugatis, etiam servatâ pari consensu continentia, posse permanere vocarique conjugium, non permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu: præsertim quia nasci eis etiam filius potuit sine ullo complexu carnali, qui propter solos gignendos filios adhibendus est. Neque enim propterea non erat appellandus Joseph pater Christi, quia non eum concumbendo genuerat, quando quidem rectè pater esset etiam ejus, quem non ex sua conjugate procreatum, aliunde adoptasset.

Lucæ 3. 23.

3. Putabatur quidem Christus etiam aliter filius Joseph, tamquam ex ejus omnino carne progenitus, sed ab eis hoc putabatur, quos Mariæ latebat virginitas. Nam Lucas ait, *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph.* Qui tamen Lucas non ejus parentem solam

A Mariam, sed ambos parentes ejus appellare minime dubitavit, ubi ait, *Puer autem crescebat & confortabatur plenus sapientiâ, & gratia Dei erat in illo.* Luca 2. 40. *Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die sollemni Paschæ.* Sed ne quisquam hic parentes consanguineos potius Mariæ cum ipsa matre ejus intelligendos putet, quid ad illud respondebit, quod ipse item Lucas superius dixit, *Et erat pater ejus & mater mirantes super iis quæ dicebantur de illo?* Ibidem 33. Cum igitur ipse narret, non ex concubitu Joseph, sed ex Maria virgine natum Christum, unde eum patrem ejus appellat, nisi quia & virum Mariæ rectè intelligimus sine commixtione carnis, ipsa copulatione conjugii; & ob hoc etiam Christi patrem multò conjunctius, qui ex ejus conjugate natus sit, quàm si esset aliunde adoptatus? Unde manifestum est illud, quod ait, *Ut putabatur filius Joseph*, propter illos dixisse, qui eum ex Joseph, sicut alii homines nascuntur, natum arbitrabantur.

4. Ac per hoc, etiam si demonstrare aliquis posset, Mariam ex David nullam consanguinitatis originem ducere, sat erat secundum istam rationem accipere Christum filium David, qua ratione etiam Joseph pater ejus rectè appellatus est: quantò magis, cum evidenter dicat apostolus Paulus, ex semine David secundum carnem Christum, ipsam quoque Mariam de stirpe David aliquam consanguinitatem duxisse, dubitare utique non debemus. Cujus femine quoniam nec sacerdotale genus taceretur, insinuante Luca, quod cognata ejus esset Elisabeth, quam dicit de filiabus Aaron; firmissimè tenendum est, carnem Christi ex utroque genere propagatam, & regum scilicet & sacerdotum, in quibus personis apud illum populum Hebræorum etiam mystica unctio figurabatur, id est, chrisma, unde Christi nomen elucet, tantò antè etiam illa evidentissima significatione prænuntiatur.

5. Quos autem movet, quod alios progeneratores Matthæus enumerat, descendens à David usque ad Joseph, alios autem Lucas adscendens à Joseph usque ad David, facile est, ut advertant duos patres habere potuisse Joseph, unum à quo genitus, alterum * à quo fuerit adoptatus. Antiqua est enim consuetudo adoptandi etiam in illo populo Dei, ut sibi filios facerent, quos non ipsi genuissent. Nam excepto quod filia Pharaonis Moysen adoptaverat, (illa quippe alienigena fuit,) ipse Jacob nepotes suos ex Joseph natos, verbis manifestissimis adoptavit dicens, Nunc itaque filii tui duo, qui facti sunt tibi prius quàm ad te venire, mei sunt, Ephræm & Manasse: tamquam Ruben & Symeon erunt mihi. Natos autem si genueris postea, tibi erunt. Unde etiam factum est, ut duodecim tribus essent Israël, excepta tribu Levi, quæ templo serviebat; cum ea quippe tredecim fuerunt, cum duodecim fuissent filii Jacob. Unde intelligitur Lucas

* In 2. Retract. 16. mavult August. alterum cui fuerit adoptatus; quod credibilius sit, defuncto fuisse secundum Legem adoptatum: hinc aliquot eisdem locis inf. ius emendabis.

CAPUT II.
Quomodo sit Christus filius David, cum ex Joseph filii David concubitu non sit natus.
Rom. 1. 3.

Luc. 11. 36.

CAPUT III.
Quare alios progeneratores Christi Matthæus enumerat, alios Lucas.
Matth. 1. 6.
Luc. 3. 23.
Exod. 2. 10.
Gen. 48. 5.

Luc. 3. 23.

patrem Joseph, non à quo genitus, sed à quo fuerat adoptatus, suscepisse in Evangelio suo, cujus progenitores sursum versum commemoraret, donec exiret ad David. Cum enim necesse sit utroque Evangelista vera narrante, & Matthæo scilicet & Luca, ut unus eorum ejus patris originem tenuerit qui genuerat, alter ejus qui adoptaverat Joseph, quem probabilius intelligimus adoptantis originem tenuisse, quum eum qui noluit Joseph genitum dicere ab illo, cujus eum filium esse narrabat? Com-

Matth. 1.
v. 2.

v. 16.

Iohan. 1. 12.

Rom. 8. 15
25 & 9. 4.

Gal. 4. 4.
& 5.

Iohan. 1.
12. &c.

Ibidem 14.

Ibidem 18.

6. Quamquam si etiam Lucas genitum diceret Joseph ab Heli, nec sic nos hoc verbum perturbare deberet, ut aliud crederemus quam ab uno Evangelista gignentem, ab altero adoptantem patrem fuisse commemoratum. Neque enim absurde quisque dicitur non carne, sed caritate genuisse, quem filium sibi adoptaverit: aut verò etiam nos quibus dedit Deus potestatem filios ejus fieri, de natura atque substantia sua nos genuit, sicut unicum Filium, sed utique dilectione adoptavit. Quo verbo Apostolus sæpe uti non ob aliud intelligitur, nisi ad discernendum Unigenitum ante omnem creaturam, per quem facta sunt omnia, qui solus de substantia Patris natus est, secundum æqualitatem divinitatis hoc omnino quod Pater: quem missum dicit ad suscipiendam carnem ex illo genere, quo & nos secundum naturam nostram sumus, ut illo participante mortalitatem nostram per dilectionem, nos efficeret participes divinitatis suæ per adoptionem. Ita enim dicit, Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Et tamen dicimur etiam nati ex Deo, id est, accepta potestate ut filii ejus efficiamur, qui jam homines eramus: efficiamur autem per gratiam, non per naturam. Nam si per naturam filii essemus, numquam aliud fuisset. Cum enim dixisset Johannes, Dedit eis potestatem Filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine ejus: secutus ait, Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Ita quos dixit accepta potestate factos Dei filios, quod illa adoptio significat quam Paulus commemorat, eosdem dixit natos ex Deo. Atque ut apertius, ostenderet qua gratiâ factum sit, Et Verbum, inquit, caro factum est, & habitavit in nobis: tamquam diceret, Quid mirum si filii Dei facti sunt cum caro essent, propter quos unicus caro factus est cum Verbum esset? Hac sanè magnâ distantia, quia nos effecti filii Dei mutamur in melius, ille autem Filius Dei cum filius hominis factus esset, non est mutatus in deterius, sed assumpsit quod erat inferius. Dicit & Jacobus, Voluntariè genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus. Ne scilicet in eo quod ait, genuit, hoc nos fieri putaremus quod ipse est, ideo principatum

A quemdam in creatura nobis hac adoptione concessum satis ostendit.

7. Non ergo alienum esset à veritate, etiam si Lucas ab illo esse Joseph genitum diceret, à quo fuerat adoptatus. Etiam sic quippe genuit eum, non ut homo esset, sed ut filius esset: sicut nos genuit Deus, ut filii ejus simus, quos fecerat ut homines essemus. Unicum autem genuit, non solum ut Filius esset, quod Pater non est; sed etiam ut Deus esset, quod & Pater est. Sed planè si hoc verbo etiam Lucas uteretur, omni modo esset ambiguum, quis eorum adoptantem, quis ex propria carne gignentem patrem commemorasset: quomodo etsi neuter eorum diceret, genuit, sed & iste eum filium illius, & ille illius diceret, nihilo minus esset ambiguum, quis eorum illum de quo natus, quis illum à quo adoptatus erat commemorasset. Nunc verò cum alter dicit, *Jacob genuit Joseph*; alter, *Joseph qui fuit filius Heli*: etiam ipsa verborum differentiâ quid singuli suscepissent eleganter intimaverunt. Sed hoc facile sanè, ut dixi, posset occurrere homini religioso, qui quodlibet aliud quærendum potius judicaret, quam Evangelistam crederet esse mentitum; facile, inquam, occurreret, ut videret quibus causis unus homo duos patres habere potuerit: hoc & illis calumniosis occurreret, nisi litigare quam considerare maluissent.

8. ILLUD autem quod deinceps insinuandum est, re vera ut adverti & videri posset, lectorem adtentissimum & diligentissimum requirebat. Acutè quippe animadversum est, Matthæum, qui regiam in Christo instituerat insinuare personam, excepto ipso Christo, quadraginta homines in generationum serie nominasse. Numerus autem iste illud tempus significat, quo in hoc sæculo & in hac terra regi nos oportet à Christo secundum disciplinam laboriosam, qua flagellat Deus, ut scriptum est, omnem filium quem recipit: de qua dicit Apostolus, per tribulationem oportere nos intrare in regnum Dei. Quam significat etiam illa virga ferrea, de qua in Psalmo legitur, Reges eos in virga ferrea: cum superius dixisset, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. Reguntur enim etiam boni in virga ferrea, de quibus dicitur, Tempus est ut judicium incipiat à domo Domini; & si initium à nobis, qualis finis erit eis, qui non credunt Dei Evangelio? Et si justus vix salvus erit, peccator & impius ubi parebunt? Ad quos pertinet quod sequitur, Tamquam vas figuli conteres eos. Reguntur enim boni per hanc disciplinam; mali verò comminuuntur, qui tamquam iidem ipsi commemorantur propter una atque eadem sacramenta, quæ habent communia mali cum bonis.

9. Quia ergo numerus iste laboriosi hujus temporis sacramentum est, quo sub disciplina regis Christi adversus diabolum dimicamus, etiam illud declarat, quod quadraginta dierum jejunium, hoc Gest humiliationem animæ consecravit, & Lex & Prophetæ per Moysen & Eliam, qui quadragenis diebus jejunaverunt; & Evangelium per ipsius Domini jejunium, quibus diebus quadraginta etiam tentabatur à diabolo, quid aliud quam per omne hujus sæculi tempus tentationem nostram in carne sua, quam de nostra mortalitate assumere dignatus

Matth. 1. 16.
Luc. 3. 23.

CAPUT
IV.
Quare quadraginta generationes excepto ipso Christo inveniuntur apud Matthæum, cum quatuordecim triplicet.

Psal. 2. 9.
Ibidem 6.

1. Pet. 4.
17. & 18.

Psal. 2. 9.

Exod. 34.
28.

3. Reg. 19. 8.

Matth. 4. 1.

■ Sic in MSS. At in editis, *originem*.

■ MSS. duo Vaticanæ, ceteris refragantibus, *propter unam fi-*

dem.

Matth. 1. 3. est, præfigurans? Post resurrectionem quoque A non amplius quam dies quadraginta cum discipulis in hac terra esse voluit, huic eorum vitæ adhuc humana conversatione commixtus, & cum illis alimenta mortalium, quamvis jam non moriturus, accipiens: ut per ipsos quadraginta dies significaret, se occultâ præsentia quod promiserat impleturum, quando ait, Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem sæculi. Cur autem iste numerus hanc temporalem vitam terrenamque significet, illa interim causa de proximo occurrit, quamvis sit alia fortasse secretior, quod & tempora annorum quadripartitis vicibus currunt, & mundus ipse quatuor partibus terminatur, quas aliquando ventorum nomine Scriptura commemorat, ab Oriente & Occidente, Aquilone & Meridie. Quadraginta autem, quater habent decem. Porro ipsa decem ab uno usque ad quatuor progrediente numero consummantur.

Gen. 11. 1. 10. Ad hunc igitur mundum, & ad istam terrenam mortalemque vitam hominum, ad nos regendos in tentatione laborantes, venientem regem Christum Matthæus suscipiens, exorsus est ab Abraham, & enumeravit quadraginta homines. Ab ipsa enim gente Hebræorum, quæ à ceteris gentibus ut distingueretur, Deus de terra sua & de cognatione sua separavit Abraham, Christus venit in carne: ut & hoc ad eum distinctius prophetandum & prænuntiandum maximè pertineret, quod promittebatur ex qua esset gente venturus. Cum enim quater denas generationes tribus distinxisset articulis, dicens, ab Abraham usque ad David generationes esse quatuordecim, & à David usque ad transmigrationem Babylonis alias quatuordecim, totidemque alias usque ad nativitatem Christi: non tamen eas duxit in summam ut diceret, Fiant omnes quadraginta-duæ. Unus quippe in illis progenitoribus bis numeratur, id est Jechonias, à quo facta est quædam in extraneas gentes deflexio, quando in Babyloniam transmigratum est. Ubi autem ordo à rectitudine flectitur, atque ut eat in diversum, tamquam angulum facit; illud quod in angulo est, bis numeratur, in fine scilicet prioris ordinis, & in capite ipsius deflexionis. Et hoc ipsum **Matth. 1. 17.** jam præfigurabat Christum à circumcissione ad præputium, tamquam ab Jerusalem ad Babyloniam quodammodo migraturum, & hinc atque hinc utrisque in se credentibus tamquam lapidem angularem futurum. Hæc tunc in figura præparabat Deus rebus in veritate venturis. Nam & ipse Jechonias, ubi angulus iste præfiguratus est, interpretatur præparatio Dei. Sic ergo jam non quadraginta-duæ, quod faciunt ter quatuordecim, sed propter unum bis numeratum, quadraginta-una generationes fiunt, si & ipsum Christum annumeremus, qui huic regendæ vitæ nostræ temporali atque terrenæ, tamquam numero quadragenario regaliter præsidet.

Matth. 1. 2. 11. Quem ad istam mortalitatem nobiscum participandam quia descendentem voluit significare Matthæus, ideo & ipsas generationes ab Abraham usque ad Joseph & usque ad ipsius Christi nativitatem, descendendo commemoravit ab initio Evangelii sui: Lucas autem non ab initio Evangelii sui, sed à baptismo Christi, generationes enarrat, nec descendendo, sed ascendendo, tamquam sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans: ubi

eum vox de cælo declaravit; ubi testimonium Johannes ipsi perhibuit, dicens, *Ecce qui tollit peccata mundi.* Ascendendo autem transit & Abraham, & pervenit ad Deum, cui mundati & expiati reconciliamur. Merito & adoptionis originem ipse suscepit, quia per adoptionem efficimur filii Dei, credendo in filium Dei. Per carnalem verò generationem Filius Dei potius propter nos filius hominis factus est. Satis autem demonstravit, non se ideo dixisse, Joseph filium Heli, quod de illo genitus, sed quod ab illo fuerat adoptatus; cum & ipsum Adam filium Dei dixit, cum sit factus à Deo, sed per gratiam quam postea peccando amisit, tamquam filius in paradiso constitutus sit.

12. Quapropter in generationibus Matthæi, significatur nostrorum susceptio peccatorum à Domino Christo: in generationibus autem Lucæ, significatur abolitio nostrorum peccatorum à Domino Christo. Ideo eas ille descendens enarrat, iste ascendens. Quod enim dicit Apostolus, Misit Deus **Rom. 8. 3.** Filium suum in similitudinem carnis peccati; hæc est susceptio peccatorum: quod autem addit, Ut de peccato damnaret peccatum in carne; hæc est expiatio peccatorum. Proinde Matthæus ab ipso David per Salomonem descendit, in cujus matre **2. Reg. 11. 4.** ille peccavit: Lucas verò ad ipsum David per Nathan ascendit; * per quem prophetam Deus peccatum illius expiavit. Ipse quoque numerus quem Lucas exsequitur, certissime prorsus abolitionem indicat peccatorum. Quia enim Christi aliqua iniquitas, qui nullam habuit, non est utique conjuncta iniquitatibus hominum, quas in sua carne suscepit; ideo numerus penes Matthæum, excepto Christo, est quadragenarius. Quia verò justitiæ suæ Patriſque nos expiatis ab omni peccato purgatosque conjungit, ut fiat quod ait Apostolus, Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est: ideo in eo numero qui est penes Lucam, & ipse Christus à quo incipit enumeratio, & Deus ad quem pervenit, connumerantur, & fit numerus septuaginta-septem, quo **1. Cor. 6. 17.** significatur omnium prorsus remissio & abolitio peccatorum. Quam etiam ipse Dominus per hujus numeri mysterium evidenter expressit, dicens remittendum esse peccanti, non solum septies, sed etiam septuagies-septies.

13. Nec frustra iste numerus ad peccatorum omnium pertinet mundationem, si diligentius inquiratur. Denarius quippe tamquam justitiæ numerus in decem præceptis Legis ostenditur. Porro peccatum est Legis transgressio: & utique transgressio denarii numeri congruenter undenario figuratur: unde & vela cilicina jubentur in tabernaculo undecim fieri: quis autem dubitet ad peccati significationem cilicium pertinere? Ac per hoc quia universum tempus septenario dierum numero volvitur, convenienter undenario septies multiplicato ad numerum septuagesimum & septimum cuncta peccata perveniunt. In quo numero etiam fit plena remissio peccatorum, expiante nos carne sacerdotis nostri, à quo nunc iste numerus incipit, & reconciliante nos Deo, ad quem nunc iste numerus pervenit per Spiritum sanctum, qui in columbæ specie in hoc baptismo, ubi numerus iste commemoratur, **Lucæ 3. 22.** apparuit.

14. Post enumeratas generationes Matthæus ita sequitur: * *Christi autem generatio sic erat, Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam* **Caput V. Quomodo Matthæi ordini con-**

a Leg. per cuius nominis prophetam: quia non idem homo fuit, sed alter ejusdem nominis, ex 2. Retract. 16.

convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu-san-
cto. Hoc quemadmodum factum sit, quod hic præ-
termisit, Lucas exposuit post commemoratum con-
ceptum Johannis, ita narrans: * In mense autem sex-
to missus est Angelus Gabriel à Deo in civitatem Ga-
lilææ, cui nomen Nazareth, * ad virginem desponsa-
tam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, &
nomen virginis Maria. * Et ingressus Angelus ad eam
dixit, Ave gratia plena, Dominus tecum, benedicta
tu in mulieribus. * Quæ cum^a vidisset, turbata est in
sermone ejus, & cogitabat qualis esset ista salutatio.
* Et ait Angelus ei, Ne timeas Maria, invenisti enim
gratiam apud Deum: ecce concipies in utero, & pa-
ries filium, & vocabis nomen ejus Jesum: * hic erit
magnus, & filius Altissimi vocabitur: & dabit illi Do-
minus sedem David patris ejus, & regnabit in
domo Jacob in æternum, * & regni ejus non erit finis.
* Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo fiet
istud, quoniam virum non cognosco? * Et respondens
Angelus, dixit ei, Spiritus-sanctus superveniet in
te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque &
quod nascetur^b sanctum, vocabitur Filius Dei. Et ce-
tera, quæ ad id quod nunc agitur non pertinent.
Hoc ergo Matthæus commemoravit dicens de Ma-
ria, * Inventa est in utero habens de Spiritu-sancto:
nec contrarium est quia Lucas exposuit id quod
Matthæus prætermisit; cum de Spiritu-sancto Ma-
riam concepisse uterque testetur: sicut non est con-
trarium quia Matthæus deinceps connedit quod
Lucas prætermittit. Sequitur enim, & dicit Mat-
thæus: * Joseph autem vir ejus cum esset justus, &
nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam.
* Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini in
somnia apparuit ei, dicens, Ioseph fili David, noli ti-
mere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in
ea natum est, de Spiritu-sancto est. * Pariet autem
filium, & vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum
faciet populum suum à peccatis eorum. * Hoc autem
totum factum est, ut impleretur quod dictum est à Do-
mino per Prophetam dicentem, * Ecce virgo in utero
habebit, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus
Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.
* Exsurgens autem Joseph à somno, fecit sicut præcepit
ei Angelus Domini; & accepit conjugem suam: * &
non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primoge-
nitum; & vocavit nomen ejus Jesum. * Cum ergo natus
esset Iesus in Bethleem Judæ in diebus Herodis regis, &
cetera.

15. De civitate Bethleem Matthæus Lucasque
consentiunt: sed quomodo & qua causâ ad eam
venerint Joseph & Maria, Lucas exponit, Mat-
thæus prætermittit. Contrâ de Magis ab Oriente
venientibus Lucas tacet, Matthæus dicit ita con-
texens, * Ecce Magi ab Oriente venerunt Jerosoly-
mam, * dicentes, Ubi est qui natus est rex Judæorum?
* Vidimus enim stellam ejus in Oriente, & venimus ado-
rare eum. * Audiens autem Herodes rex turbatus est:
& cetera, usque ad eum locum, ubi scriptum
est de ipsis Magis, quod * responso accepto in som-
nis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi
sunt in regionem suam. Hoc totum Lucas præter-
mittit, sicut Matthæus non narravit quod Lucas
narrat, in præsepi positum Dominum; & quod
pastoribus eum natum Angelus nuntiaverit; &

A quod multitudo militiæ cælestis facta est cum An-
gelo laudantium Deum; & quod venerunt pasto-
res, & viderunt verum esse quod eis Angelus nun-
tiaverat; & quod die circumcisionis suæ nomen
acceperit; & quæ post impletos dies purgationis
Mariæ idem Lucas narrat, quod adtulerint eum
ad Jerusalem, & de Simeone vel Anna, quæ di-
xerint de illo in templo, postea quàm cognove-
runt eum impleti Spiritu-sancto: omnia hæc tacet
Matthæus.

B 16. Unde meritò quæritur, quando facta sint,
sive quæ Matthæus prætermittit & Lucas dicit,
sive quæ Lucas prætermittit & Matthæus dicit.
Quando quidem Matthæus, regressis in regionem
suam Magis qui venerant ab Oriente, sequitur &
narrat, Joseph ab Angelo admonitum ut cum in-
fante in Ægyptum fugeret, ne ab Herode nece-
retur; deinde Herodem illo non invento, à bima-
tu & infra pueros occidisse: defuncto autem He-
rode rediisse ab Ægypto, & audito quod Arche-
latis in Judæa regnaret pro Herode patre suo, ha-
bitasse cum puero in Galilææ civitate Nazareth:
quæ omnia Lucas tacet. Nec ideo contrarium vi-
deri potest, quod vel hic dicit quæ ille prætermi-
tit, vel ille commemorat quæ iste non dicit. Sed
quæritur quando fieri potuerint quæ contexit Mat-
thæus de profectioe in Ægyptum atque inde re-
gressionem post Herodis mortem, ut jam in civita-
te Nazareth habitarent, quò eos Lucas, postea
quàm perfecerunt in templo circa puerum omnia
secundum Legem Domini, reversos esse comme-
morat. Hic proinde cognoscendum est quod deinceps
ad cetera talia valeat, ne similiter moveant
animumque conturbent, sic unumquemque Evan-
gelistam contexere narrationem suam, ut tam-
quam nihil prætermittentis series digesta videatur:
tacitis enim quæ non vult dicere, sic ea quæ
vult dicere, illis quæ dicebat adjungit, ut ipsa con-
tinuò sequi videantur: sed cum alter ea dicit quæ
alter tacuit, diligenter ordo consideratus indicat
locum ubi ea potuerit, à quo prætermissa sunt,
transilire, ut ea quæ dicere intenderat ita superio-
ribus copularet, tamquam ipsa nullis interpositis
sequerentur. Ac per hoc intelligitur Matthæus,
ubi ait somnio admonitos Magos ne redirent ad He-
rodem, & per aliam viam regressos in regionem
suam; illic prætermisisse quæ Lucas narravit gesta
circa Dominum in templo, & dicta à Simeone &
Anna: ubi rursus Lucas prætermittens profectio-
nem in Ægyptum, quam narrat Matthæus, tam-
quam continuam contexuit regressionem ad civita-
tem Nazareth.

17. Si quis autem velit unam narrationem ex
omnibus, quæ de Christi nativitate & infantia vel
pueritia in utriusque narratione ab alterutro seu
dicuntur seu prætermittuntur, ordinare sic potest:
* Christi autem generatio sic erat: * Fuit in diebus
Herodis regis Judææ sacerdos quidam nomine Zacha-
rias, de vice Abia: & uxor illi de filiabus Aaron, &
nomen ejus Elisabeth. * Erant autem justi ambo ante
Deum, incedentes in omnibus mandatis & justificatio-
nibus Domini sine querela. * Et non erat illis filius, eo
quod esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent in die-
bus suis. * Factum est autem cum sacerdotio fungeretur

^a Editi hic & infra, audisset At plerique & melioris notæ MSS. constanter habent, vidisset, juxta Græcum textum, ἡ δὲ ἰδούσα.

^b In editis, ex te sanctum. Abest ex te à tribus Vaticanis MSS. & à Gallicanis plerisque, nec in Græco textu habetur.

^c Editi, vocabitur. At MSS. vocabunt: excepto Audoënsi, qui habet, vocabis. Sic in Græcis exemplaribus variè legitur καλεῖσθαι & καλεῖται.

v. 9. in ordine vicis suæ ante Deum, * secundum consuetudi-
nem sacerdotii, forte exiit ut incensum poneret ingres-
sus in templum Domini: * & omnis multitudo populi
v. 10. erat orans foris horâ incensi. * Apparuit autem illi An-
gelus Domini, stans à dextris altaris incensi: * & Za-
charias turbatus est videns, & timor irruit super eum.
v. 11. * Ait autem ad illum Angelus, Ne timeas Zacharia,
quoniam exaudita est deprecatio tua, & uxor tua Eli-
sabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Johan-
nem: * & erit gaudium tibi, & exultatio, & multi
v. 12. in nativitate ejus gaudebunt: * erit enim magnus coram
Domino: & vinum & siceram non bibet, & Spiritu-
v. 13. sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ: * & multos
filiorum Israël convertet ad Dominum Deum ipsorum:
v. 14. * & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ,
ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad
prudentiam justorum, parare Domino plebem perfe-
ctam. * Et dixit Zacharias ad Angelum, Unde hoc
v. 15. sciam? Ego enim sum senex, & uxor mea processit in
diebus suis. * Et respondens Angelus dixit ei, Ego sum
Gabriel qui adsto ante Deum, & missus sum loqui ad
v. 16. te, & hæc tibi evangelizare: * & ecce eris tacens, &
non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant, pro eo
quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tem-
pore suo. * Et erat plebs expectans Zachariam, & mi-
rabantur quod tardaret ipse in templo. * Egressus au-
tem non poterat loqui ad illos, & cognoverunt quod vi-
sionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, &
v. 17. permansit mutus. * Et factum est, ut impleti sunt dies of-
ficii ejus, abiit in domum suam: * post hos autem dies
concepit Elisabeth uxor ejus, & occultabat se mensibus
v. 18. quinque, dicens, * Quia sic mihi fecit Dominus in die-
bus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter ho-
v. 19. mines. * In mense autem sexto missus est Angelus Ga-
briel à Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Naza-
reth, * ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat
Joseph, de domo David, & nomen virginis Maria.
v. 20. * Et ingressus Angelus ad eam dixit, Ave gratia ple-
na, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. * Quæ
cùm vidisset, turbata est in sermone ejus, & cogitabat
v. 21. qualis esset ista salutatio. * Et ait Angelus ei: Ne ti-
meas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum:
v. 22. * ecce concipies in utero & paries filium, & vocabis no-
men ejus Jesum: * hic erit magnus, & filius Altissimi
vocabitur: & dabit illi Dominus Deus sedem David
v. 23. patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, * &
regni ejus non erit finis. * Dixit autem Maria ad
Angelum, Quomodo fiet istud, quoniam virum non co-
v. 24. gnosco? * Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus-san-
ctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit
tibi: ideoque & quod nascetur sanctum, vocabitur
v. 25. Filius Dei: * & ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa
concepit filium in senectute sua; & hic mensis est sextus
v. 26. illi quæ vocatur sterilis: * quia non erit impossibile apud
Deum omne verbum. * Dixit autem Maria, Ecce an-
cilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et
v. 27. discessit ab illa Angelus. * Exsurgens autem Maria in
diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civi-
tatem Juda: * & intravit in domum Zachariæ, & sa-
lutavit Elisabeth. * Et factum est, ut audivit saluta-
tionem Mariæ Elisabeth, exsultavit infans in utero
v. 28. ejus; & repleta est Spiritu-sancto Elisabeth: * & ex-
clamavit voce magna, & dixit, Benedicta tu inter
v. 29. mulieres, & benedictus fructus ventris tui: * & unde
hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? * Ecce
enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis,

exsultavit in gaudio infans in utero meo: * & beata quæ
credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi
à Domino. * Et ait Maria, Magnificat anima mea
Dominum. * Et exsultavit spiritus meus in Deo salu-
tari meo. * Quia respexit humilitatem ancillæ suæ; ecce
enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. * Quia
fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen
ejus. * Et misericordia ejus in progenies & progenies ti-
mentibus eum. * Fecit potentiam in brachio suo; dis-
persit superbos mente cordis sui. * Deposuit potentes de
sede, & exaltavit humiles. * Esurientes implevit bo-
nis, & divites dimisit inanes. * Suscepit Israël puerum
suum, memorari misericordiæ suæ. * Sicut locutus est ad
patres nostros, Abraham & semini ejus in sæcula.
* Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tri-
bus, & reversa est in domum suam: & inventa est in
utero habens de Spiritu-sancto. * Joseph autem vir ejus,
cùm esset justus, & nollet eam traducere, voluit occultè
dimittere eam. * Hæc autem eo cogitante, ecce An-
gelus Domini in somnis apparuit ei dicens, Joseph fili
David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam:
quod enim in ea natum est, de Spiritu-sancto est. * Pa-
riet autem filium, & vocabis nomen ejus Jesum: ipse
enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum.
* Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod
dictum est à Domino per Prophetam dicentem, * Ecce
virgo in utero habebit & pariet filium, & vocabitur
nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, No-
biscum Deus. * Exsurgens autem Joseph à somno, fecit
sicut præcepit ei Angelus Domini, & accepit conjugem
suam: * & non cognoscebat eam. * Elisabeth autem im-
pletum est tempus pariendi, & peperit filium. * Et au-
dierunt vicini & cognati ejus, quia magnificavit Do-
minus misericordiam suam cum illa, & congratulaban-
tur ei. * Et factum est in die octavo, venerunt circum-
cidere puerum, & vocabant eum nomine patris ejus
Zachariam. * Et respondens mater ejus, dixit, Ne-
quaquam, sed vocabitur Johannes. * Et dixerunt ad
illam, Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc
nomine. * Innuebant autem patri ejus quem vellet vo-
cari eum. * Et postulans pugillarem scripsit, dicens, Jo-
hannes est nomen ejus. Et mirati sunt universi. * Aper-
tum est autem illico os ejus & lingua ejus, & loqueba-
tur benedicens Deum. * Et factus est timor super omnes
vicinos eorum; & super omnia montana Judææ divul-
gabantur omnia verba hæc. * Et posuerunt omnes qui
audierant in corde suo, dicentes, * Quid putas puer
iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo. * Et
Zacharias pater ejus impletus est Spiritu-sancto, &
prophetavit dicens, * Benedictus Dominus Deus Israël,
quia visitavit & fecit redemptionem plebis suæ. * Et
erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui.
* Sicut locutus est per os sanctorum, qui à sæculo sunt,
Prophetae ejus, * Salutem ex inimicis nostris, & de
manu omnium qui oderunt nos. * Ad faciendam miseri-
cordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti
sui sancti. * Jusjurandum quod juravit ad Abraham
patrem nostrum, daturum se nobis. * Ut sine timore de
manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi, * In
sanctitate & justitia coram ipso omnibus diebus nostris.
* Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis: præibis
enim ante faciem Domini parare vias ejus, * Ad dan-
dam scientiam salutis plebi ejus in remissionem pecca-
torum eorum. * Per viscera misericordiæ Dei nostri, in
quibus visitavit nos Oriens ex alto. * Illuminare iis qui
in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos

^a Unus è Colbertinis MSS. Quis. Alii codices Quid: & sic in antiquis Corb. Bibliis; nempe quia Græcè est τί neutro genere concordans sum voce το παιδίον, quæ puerum significat.

v. 20. pedes nostros in viam pacis. * Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu; & erat in desertis usque in diem ostensionis suae ad Israël. * Factum est autem in diebus illis, exiit Edictum à Caesare Augusto, ut describeretur universus orbis. * Hæc descriptio prima facta est a præside Syriae Cyrino. * Et ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem. * Ascendit autem & Joseph à Galilea de civitate Nazareth in Judæam civitatem David quæ vocatur Bethleem, eo quod esset de domo & familia David, * ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. * Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret: & peperit filium suum primogenitum, & pannis eum involvit; & reclinavit eum in præsepio; quia non erat eis locus in diversorio. * Et pastores erant in eadem regione vigilantes & custodientes vigilias noctis supra gregem suum: * & ecce Angelus Domini stetit juxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno. * Et dixit illis Angelus, Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo; * quia natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. * Et hoc vobis signum, Invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio. * Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum & dicentium, * Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. * Et factum est ut discesserunt ab eis Angeli in cælum, pastores loquebantur ad invicem, Transeamus usque Bethleem, & videamus hoc verbum quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. * Et venerunt festinantes, & invenerunt Mariam & Joseph, & infantem positum in præsepio. * Videntes autem cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc. * Et omnes qui audierunt mirati sunt, & de iis quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. * Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. * Et reversi sunt pastores glorificantes & laudantes Deum in omnibus, quæ audierant & viderant, sicut dictum est ad illos. * Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Iesus, quod vocatum est ab Angelo prius quam in utero conciperetur. Et ecce Magi ab Oriente venerunt Ierosolymam, * dicentes, Ubi est qui natus est rex Iudeorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, & venimus adorare eum. * Audiens autem Herodes rex turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo. * Et congregans omnes principes sacerdotum & Scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. * At illi dixerunt ei, In Bethleem Judæ: sic enim scriptum est per Prophetam, * Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiit dux qui regat populum meum Israël. * Tunc Herodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis. * Et mittens eos in Bethleem dixit, Ite, & interrogate diligenter de puero, & cum inveneritis renuntiate mihi, ut & ego veniens adorem eum. * Qui cum audissent regem, abierunt: & ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra ubi erat puer. * Videntes autem stellam, gavisi sunt gaudio magno valde. * Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus: & procidentes adoraverunt eum; & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus & myrrham. * Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Hero-

dem, per aliam viam regressi sunt in regionem suam. Qui cum recessissent, * postea quàm impleti sunt dies purgationis matris ejus, secundum Legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem, ut sisterent eum Domino: * sicut scriptum est in Lege Domini, Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur. * Et ut darent hostiam secundum quod dictum est in Lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. * Et ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon, & homo iste justus & timoratus, exspectans consolationem Israël, & Spiritus sanctus erat in eo: * & responsum acceperat à Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini: * & venit in Spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Iesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem Legis pro eo, * & ipse accepit eum in amplexus suos, & benedixit Deum, & dixit, * Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. * Quia viderunt oculi mei salutare tuum. * Quod parasti ante faciem omnium populorum. * Lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israël. * Et erat pater ejus & mater mirantes super his, quæ dicebantur de illo. * Et benedixit illos Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam & resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur: * & tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. * Et erat Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua: * & hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor quæ non discedebat de templo, jejuniis & obsecrationibus serviens nocte ac die. * Et hæc, ipsa hora superveniens, constebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem in Ierusalem. * Et ut perfecerunt omnia secundum Legem Domini, * ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens, Surge, & accipe puerum & matrem ejus, & fuge in Ægyptum, & esto ibi usque dum dicam tibi: futurum est enim ut Herodes querat puerum ad perdendum eum. * Qui consurgens accepit puerum & matrem ejus nocte, & secessit in Ægyptum. * Et erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, Ex Ægypto vocavi filium meum. * Tunc Herodes videns quoniam illusum esset à Magis, iratus est valde: & mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus ejus, à bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis. * Tunc adimpletum est quod dictum est per Ieremiam prophetam dicentem, * Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt. * Defuncto autem Herode ecce apparuit Angelus Domini in somnis Ioseph in Ægypto, * dicens, Surge & accipe puerum, & matrem ejus, & vade in terram Israël. Defuncti sunt enim qui querebant animam pueri. * Qui surgens accepit puerum & matrem ejus, & venit in terram Israël. * Audiens autem quod Archelaüs regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illò ire. Et admonitus in somnis, secessit in partes Galiliæ: * & veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth; ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas, quoniam Nazareus vocabitur. * Puer autem crescebat & confortabatur plenus sapientiâ, & gratia Dei erat in illo. * Et ibant paren-

a In aliquot MSS. & editione Rat. à præside. Apud Er. & Lov. sub præside. Sed in pluribus & melioris notæ MSS. absque præpositione est, præside, id est præsidem agente, juxta Græc. ὑπομενούμενος.

b Editi, redemptionem Israël. At MSS. magno consensu ferunt, redemptionem Ierusalem: quibuscum etiam concordat vetustissimus Bibliorum codex Corbeiensis. Porro in Græco textu est, λύτρωσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ, redemptionem in Ierusalem, addita præpositione in, quæ propter (m) præcedentis litteræ concursum facile exciderit librario rum incuriâ.

tes ejus per omnes annos in Ierusalem in die sollemni A
 v. 42 Paschæ. * Et cum factus esset annorum duodecim, ad-
 v. 43 scendentibus illis in Ierosolymam secundum consuetudi-
 nem diei festi, * consummatisque diebus cum redirent,
 v. 44 remansit puer Iesus in Ierusalem, & non cognoverunt
 v. 45 parentes ejus. * Existimantes autem illum esse in comita-
 v. 46 tu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos
 v. 47 & notos. * Et non invenientes, regressi sunt in Ierusa-
 lem requirentes eum. * Et factum est post triduum invene-
 v. 48 runt illum in templo sedentem in medio doctorum, audien-
 v. 49 tem illos & interrogantem eos. * Stupebant autem omnes B
 qui audiebant eum, super prudentia & responsis ejus.
 v. 48 * Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus ad il-
 lum, Fili quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego
 v. 49 dolentes querebamus te. * Et ait ad illos, Quid est quod
 me querebatis? Nesciebatis quia in his quæ Patris mei
 v. 50 sunt, oportet me esse? * Et ipsi non intellexerunt verbum,
 v. 51 quod locutus est ad illos. * Et descendit cum eis, & ve-
 nit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater ejus con-
 v. 52 servabat omnia verba hæc in corde suo. * Et Iesus pro-
 ficiebat sapientiâ & ætate & gratiâ apud Deum & ho- C
 mines.

CAPUT VI.
De ordine
prædica-
tionis Jo-
han. Bap-
tistæ inter
omnes qua-
tuor.

Matth. 1. v.

23

Matth. 3. v.

1

Marci 1. v.

1.

v. 2.

Isa. 40. 3.

Malac. 3. 1.

Marci 1. v.

3.

v. 4.

Luc. 3. v. 1.

v. 2.

v. 3.

v. 4.

v. 5.

v. 6.

v. 7.

v. 8.

v. 9.

v. 10.

v. 11.

v. 12.

v. 13.

v. 14.

v. 15.

v. 16.

v. 17.

v. 18.

v. 19.

v. 20.

v. 21.

v. 22.

v. 23.

v. 24.

v. 25.

v. 26.

v. 27.

v. 28.

v. 29.

v. 30.

v. 31.

v. 32.

v. 33.

v. 34.

v. 35.

v. 36.

v. 37.

v. 38.

v. 39.

v. 40.

v. 41.

v. 42.

v. 43.

v. 44.

v. 45.

v. 46.

v. 47.

v. 48.

v. 49.

v. 50.

v. 51.

v. 52.

18. JAM hinc de prædicatione Johannis narrari incipit, quam omnes quatuor commemorant. Nam & Matthæus post illa verba, quæ ultima ejus posui, ubi commemoravit ex Propheta testimonium, * Quoniam Nazareus vocabitur, sequitur & adjungit: * In diebus autem illis venit Iohannes Baptista prædicans in deserto Judææ, &c. Et Marcus qui nihil de nativitate vel infantia vel pueritia Domini narravit, hinc Evangelii sumit initium, id est, à D Johannis prædicatione. Sic enim exorsus est: * Initium Evangelii Iesu Christi filii Dei: * sicut scriptum est in Isaia propheta, Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. * Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. * Fuit Iohannes in deserto baptizans & prædicans baptismum penitentiae in remissionem peccatorum, &c. Et Lucas post verba ubi ait, Et Iesus proficiebat sapientiâ & ætate & gratiâ apud Deum & homines, de Johannis prædicatione jam sequitur di- E cens: * Anno autem quinto-decimo imperii Tyberii Caesaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus retrarcha Iturææ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinae tetrarcha, * sub principibus sacerdotum Anna & Caïpha, factum est verbum Domini super Iohannem Zachariæ filium in deserto, &c. Johannes quoque Apostolus in Evangelistis quatuor eminentissimus, postea quàm dixit de Verbo Dei, qui est ipse Filius ante omnia sæcula creaturæ, quia omnia F per ipsum facta sunt, intulit continuò de Johannis prædicatione ac testimonio dicens, * Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Iohannes. Unde jam videndum est de ipso Johanne Baptista quatuor Evangelistarum narrationes, quemadmodum inter se non discordent: non ut hoc à nobis per omnia requiratur aut exigatur, quod modò fecimus de primordiis nati ex Maria Christi, quemadmodum inter se Matthæus Lucasque consentiant, ut ex utriusque narratione unam faceremus, demon- G strantes tardioribus quemlibet eorum commemo- rando quod alter tacet, vel tacendo quod alter commemorat, non impedire intellectum veracis narrationis alterius: ut hoc exemplo, sive ut à me factum est, sive alio modo commodius fieri possit, videat unusquisque & in ceteris talibus locis fieri.

a Hic in editis addebat, conferens, quod abest à MSS.

posse, quod hîc factum esse perspexerit.

19. Jam ergo, ut dixi, videamus quatuor Evan- gelistarum de Baptista Johanne consensum. Mat- thæus ita sequitur, * In diebus autem illis venit Io- hannes Baptista prædicans in deserto Judææ. Marcus non dixit, In diebus illis; quia nullam seriem rerum antè præmiserat, in quarum rerum diebus intelli- geretur dicere, si diceret, In illis diebus. Lucas au- tem per potestates terrenas signantiùs ipsa tempora expressit prædicationis vel baptismi Johannis di- cens, * Anno autem quinto-decimo imperii Tyberii Cæ- suris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha au- tem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrar- cha Iturææ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abi- linæ tetrarcha, * sub principibus sacerdotum Anna & Caïpha, factum est verbum Domini super Iohannem Za- charia filium in deserto. Nec tamen intelligere debe- mus hos dies, id est, hoc tempus harum potestatum significasse Matthæum cum diceret, In diebus illis: sed in multo longioris temporis spatio voluisse ac- cipi, quod ait, In diebus illis. Mox enim ut narravit reversum de Ægypto Christum mortuo Herode; quod utique tempore infantiae vel pueritiae ejus fa- ctum est, ut possit constare quod Lucas de illo cum duodecim annorum esset gestum narravit in tem- plo Jerusalem: cum ergo infantem vel puerum ex Ægypto revocatum commemorasset Matthæus, continuò intulit, In diebus autem illis venit Iohannes Baptista, non utique tantummodo pueritiae illius dies insinuans, sed omnes dies ab ejus nativitate us- que ad tempus, quo prædicare ac baptizare cœpit Iohannes, quo jam tempore Christi juvenilis ætas invenitur; quia cœvi erant ipse & Iohannes, & tri- ginta ferme annorum narratur fuisse cum ab illo ba- ptizatus esset.

20. SED planè de Herode solet movere non- nullos quod Lucas narravit, in diebus baptismi Johannis Herodem fuisse tetrarcham Galilææ, quando etiam Dominus juvenis baptizatus est; Matthæus autem, mortuo Herode, dicit puerum Jesum ab Ægypto remeasse: quod utrumque ve- rum esse non potest, nisi duo fuisse intelligantur Herodes. Quod cum fieri potuisse nemo nesciat, qua cæcitate insaniunt, qui procliviores sunt ad calumniandum Evangelicæ veritati, quàm paulu- lum considerationes, ut duos homines eodem vo- cabulo appellatos intelligant: cujus rei exemplis plena sunt omnia. Nam iste posterior Herodes prio- ris Herodis filius fuisse perhibetur; sicut Archelaüs, quem Matthæus in Judææ regnum patri mortuo suc- cessisse commemorat; sicut Philippus, quem fra- trem tetrarchæ Herodis & ipsum Iturææ tetrar- cham Lucas insinuat. Rex enim fuit Herodes ille, qui quærebat animam pueri Christi: Herodes autem alius filius ejus, non rex, sed tetrarcha dictus est, quod nomen Græcum à parte regni quarta inditum resonat.

21. NISI fortè hinc rursus quispiam movea- tur, cum Matthæus dixerit ideo timuisse Joseph cum puero redeunte ire in Judæam, quia pro pa- tre suo Herode Archelaüs filius ejus ibi regnabat; Joseph ire quomodo potuerit ire in Galilæam, ubi alius filius ejus Herodes tetrarcha erat, sicut Lucas testatur. Quasi verò ipsa sint tempora, quibus tunc puero timebatur, quæ nunc Lucas commemoravit, quæ usque adeo mutata erant, ut in ipsa Judæa non jam rex esset Archelaüs, sed Pontius Pilatus, qui in Gali-

CAPUT VII.

De duobus

Herodibus.

Luc. 3. 1.

Matth. 2. 19.

Idem 22.

Idem 23.

Idem 24.

Idem 25.

Idem 26.

Idem 27.

Idem 28.

Idem 29.

Idem 30.

Idem 31.

Idem 32.

Idem 33.

Idem 34.

Idem 35.

Idem 36.

Idem 37.

Idem 38.

Idem 39.

Idem 40.

Idem 41.

Idem 42.

Idem 43.

Idem 44.

Idem 45.

Idem 46.

Idem 47.

Idem 48.

Idem 49.

Idem 50.

Idem 51.

Idem 52.

Idem 53.

Idem 54.

Idem 55.

Idem 56.

Idem 57.

Idem 58.

Idem 59.

Idem 60.

Idem 61.

Idem 62.

Idem 63.

Idem 64.

Idem 65.

Idem 66.

Idem 67.

Idem 68.

Idem 69.

Idem 70.

Idem 71.

Idem 72.

Idem 73.

Idem 74.

Idem 75.

Idem 76.

Idem 77.

Idem 78.

Idem 79.

Idem 80.

Idem 81.

Idem 82.

Idem 83.

Idem 84.

Idem 85.

Idem 86.

Idem 87.

Idem 88.

Idem 89.

Idem 90.

Idem 91.

Idem 92.

Idem 93.

Idem 94.

Idem 95.

Idem 96.

Idem 97.

Idem 98.

Idem 99.

Idem 100.

leam, ubi non rex Judæorum, sed præses erat: cujus tempo-
 erat tetrar- ribus agentes sub Tyberio Cæsare filii majoris He-
 cha Hero- rodis, non regnum habebant, sed tetrarchiam.
 des frater Quod utique nondum factum erat, quando Joseph
 ejus. timens Archelaum in Judæa regnantem, se in Gali-
 Matt. 2. 22. læam cum puero contulit, ubi & civitas ejus erat
 Luc. 3. 1. Nazareth.

CAPUT IX. 22. AN fortè & hoc movet, quomodo dicat
 Alter scri- Matthæus, propterea cum puero Jesu parentes
 pulus in eo- ejus isse in Galilæam, quia metu Archelaï in Ju-
 dem loco. dæam ire noluerunt; cum propterea magis isse in
 Matt. 2. 21. Galilæam videantur, quia civitas eorum erat
 Luc. 2. 4. Nazareth Galilææ, sicut Lucas non tacuit. Sed
 intelligendum est, ubi Angelus in somnis in Æ-
 Matt. 2. 13. gypto dixit ad Joseph, *Surge & accipe puerum &
 matrem ejus, & vade in terram Israël*, sic intel-
 lectum esse primò à Joseph, ut putaret jussum se esse
 pergere in Judæam; ipsa enim primitus intelligi po-
 tuit terra Israël: porro autem postea quàm com-
 perit illic regnare filium Herodis Archelaum, no-
 luit objicere se illi periculo, cum posset terra Israël
 etiam sic intelligi, ut & Galilæa illic deputaretur,
 quia & ipsam populus Israël incolebat. Quamquam
 & alio modo solvi possit hæc quæstio, quia potuit
 videri parentibus Christi cum puero, de quo talia
 per angelica responsa cognoverant, non esse habi-
 tandum nisi in Jerusalem, ubi erat templum Domini;
 & propterea redeuntes ex Ægypto, illud eos ituros
 fuisse, & illic habituros, nisi Archelaï præsentia
 terrentur. Neque enim divinitus jubebantur ibi
 habitare, ut de Archelao quod timebant deberent
 contemnere.

CAPUT X. 23. AN & hoc aliquis dicit, Quomodo ergo,
 Quomodo sicut Lucas narrat, ibant parentes ejus per omnes
 Lucas di- annos pueritiæ Christi in Jerusalem, si Archelaï
 cit, ivisse timore illuc prohibebantur accedere? Hoc mihi
 parentes dissolvere non esset difficile, nec si aliquis Evange-
 ejus per listarum expressisset, quamdiu ibi regnaret Arche-
 omnes an- laus. Fieri enim poterat, ut per diem festum inter
 nos in Jeru- tam ingentem turbam latenter adscenderent, mox
 salem cum reverfuri, ubi tamen aliis diebus habitare metue-
 Ch. puero, rent: ut nec sollemnitate prætermiffa essent irre-
 si metu Ar- ligiosi, nec continua mansione conspicui. Cum
 chelaï illuc vero etiam de regno Archelaï quàm fuerit diutur-
 nolebant num, omnes tacuerint, iste quoque intellectus pa-
 accedere ter, ut quod Lucas dicit per omnes annos eos ad-
 sec. Matth. scendere solitos in Jerusalem, tunc accipiamus fa-
 Luc. 2. 41. ctitatum, cum jam non timeretur Archelaus. Quod
 si Archelaï regnum aliquanto diuturnius ulla præ-
 ter Evangelium prodit historia, cui fides habenda
 videatur; illud quod superius dixi suffecerit, quod
 ita timebant parentes pueri habitationem in Jerusa-
 lem, ut tamen propter Dei timorem festivitatem
 sollemnem non prætermitterent, in qua latere fa-
 cillimè possent: neque enim incredibile est capta-
 tis temporibus opportunis vel dierum vel horarum
 accedere homines ad ea loca, in quibus esse formi-
 dant.

CAPUT XI. 24. HINC etiam illa solvitur quæstio, si ali-
 Quomodo quem movet, cum jam sollicitus esset ille major
 completis Herodes percussus Magorum nuntio, quod rex Ju-
 diebus pur- dæorum natus fuisset, quomodo potuerit comple-
 gationis mris Ch. tis diebus purgationis matris ejus tutò cum illo ad-
 adscende- scendere in templum, ut fierent circa eum secun-
 runt cum dum Legem Domini quæ Lucas commemorat.
 illo in tem- Quis enim non videat, etiam illum unum diem re-
 plum, si gem multis occupatum latere potuisse? Si autem
 Herodes quærebat illud veri simile non videtur, quod Herodes qui
 eum ut oc-

A valde sollicitus expectabat quid sibi Magi de puero
 renuntiarent, post tam multos dies se sensit illusum,
 ut transacto tempore purgationis matris ejus, &
 peracta circa infantem sollemnitate primogenito-
 rum in templo Jerusalem, post etiam profectionem
 eorum in Ægyptum, in mentem illi venerit quæ-
 rere animam pueri, & necare tot parvulos: si hoc
 ergo movet, omitto dicere quot & quantis occupa-
 tionibus regia cura distendi potuerit, & per pluri-
 mos dies ab illa intentione vel averti omnino, vel
 impediri. Neque enim enumerari possunt causæ,
 quibus hoc potuerit accidere; quas tamen multas
 & magnas esse potuisse nemo ita rerum humanarum
 inexpertus est, ut aut neget, aut dubitet. Cujus
 enim cogitationi non occurrat, quàm multa alia
 terribiora regi nuntiari potuerint seu vera seu fal-
 sa, ut qui regem infantem post aliquot annos sibi
 vel filiis suis adversaturum timuerat, aliquorum ma-
 gis propinquantium periculorum terroribus agita-
 tus, ab illa cura mentem abreptam in aliis proximè
 cavendis potiùs occuparet? Ut ergo hæc omittam,
 illud dico, postea quàm nihil Herodi Magi renun-
 tiaverunt, eum credere potuisse, illos fallaci stellæ
 visione deceptos, postea quàm non invenerunt
 quem natum putaverant, erubuisse ad se redire,
 atque ita eum timore depulso ab inquirendo ac per-
 sequendo puero quievissè. Cum ergo post purgatio-
 nem matris ejus in Jerusalem cum illo venissent, &
 ea gesta essent in templo, quæ à Luca narrantur, quia
 verba Simeonis & Annæ de illo prophetantium,
 cum cœpissent ab eis qui audierant prædicari, ad pri-
 stinam intentionem revocatura erant animum regis,
 admonitus per somnium Joseph cum infante & ma-
 tre ejus fugit in Ægyptum. Deinde vulgatis rebus,
 quæ in templo factæ dictæque fuerant, Herodes se
 à Magis sensit illusum; ac deinde ad Christi mortem
 cupiens pervenire, multos infantes, sicut Matthæus
 narrat, occidit.

25. MATTHÆUS verò de Johanne ita con-
 textit: * *In diebus autem illis venit Johannes Baptista*
prædicans in deserto Judææ, & dicens, Pœnitentiam
agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. * *Hic est*
enim qui dictus est per Isaiam prophetam dicentem,
Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, re-
ctas facite semitas ejus. Marcus quoque & Lucas
 consentiunt hoc Isaiæ testimonium esse de Johan-
 ne. Nam plura verba etiam consequentia ex eo-
 dem Propheta Lucas commemoravit, cum de
 Baptista Johanne narraret. Johannes autem Evan-
 gelista ipsum Johannem Baptistam de seipso idem
 testimonium Isaiæ protulisse commemorat: sicut
 nunc Matthæus dixit quædam Johannis verba,
 quæ alii non dixerunt: *Prædicans, inquit, in de-*
serto Judææ, & dicens, Pœnitentiam agite, appropin-
quavit enim regnum cœlorum: hæc verba Johannis
 alii prætermiserunt. Jam verò quod sequitur Mat-
 thæus & adjungit, *Hic est enim qui dictus est per pro-*
phetam Isaiam dicentem, Vox clamantis in deserto,
parate viam Domini, rectas facite semitas ejus, am-
 biguè positum est, nec elucet utrùm ex persona
 sua idem Matthæus hoc commemoraverit, an ad-
 huc verba ejusdem Johannis secutus adjunxerit, ut
 totum hoc Johannes dixisse intelligatur, *Pœniten-*
tiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum,
hic est enim, qui dictus est per Isaiam prophetam, &
 cetera. Neque enim hoc movere debet quia non
 ait, Ego sum enim, qui dictus sum per Isaiam pro-
 phetam: sed ait, *Hic est enim, qui dictus est.* Solet

quippe esse * talis locutio & ipsorum Evangelista-
 rum Matthæi & Johannis. Nam & Matthæus di-
 xit, Invenit hominem sedentem in telonio; nec di-
 xit, Invenit me: & Johannes, Hic est, inquit, dis-
 cipulus qui testimonium perhibet de his, & scripsit
 hæc, & scimus quia verum est testimonium ejus;
 non dixit, Ego sum, aut, Verum est testimonium
 meum. Dominus autem ipse sapissimè dicit, Fi-
 lius hominis, aut filius Dei; & non dicit, Ego: &
 Oportebat, inquit, Christum pati, & resurgere à
 mortuis tertio die: non ait, Oportebat me pati.
 Potuit ergo & Johannes Baptista, cum dixisset,
*Agite pœnitentiam appropinquavit enim regnum celo-
 rum*, de seipso adungere quæ sequuntur, *Hic est
 enim, qui dictus est per Isaiam prophetam, &c. ut post
 verba ejus Matthæus ita narrationem contexat, Ipse
 autem Johannes habebat vestimentum de pilis camelorum,
 &c. Quod si ita est, non mirum si & interrogatus
 quid diceret de seipso, sicut narrat Johannes Evan-
 gelista, Ego, ait, vox clamantis in deserto; sicut jam
 dixerat, præcipiens ut agerent pœnitentiam. De
 vestitu ergo ejus & victu ita Matthæus sequitur, di-
 cens, Ipse autem Johannes habebat vestimentum de
 pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ejus.
 Esca autem ejus erat locustæ & mel silvestre. Hoc &
 Marcus dicit penè totidem verbis, ceteri autem duo
 tacent.*

26. Sequitur ergo Matthæus, & dicit: * *Tunc
 exibat ad eum Ierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis
 regio circa Iordanem, & baptizabantur in Iordane
 ab eo, confitentes peccata sua. * Videns autem multos
 Phariseorum & Saduceorum venientes ad baptismum
 suum, dixit eis, Progenies viperarum, quis demon-
 stravit vobis fugere à futura ira: * Facite ergo fructum
 dignum pœnitentiæ. * Et ne velitis dicere intra vos, Pa-
 trem habemus Abraham: dico enim vobis, quoniam
 potest Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.
 * Iam enim securis ad radicem arborum posita est: om-
 nis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excide-
 tur, & in ignem mittetur. * Ego quidem vos baptizo in
 aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est,
 fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta por-
 tare; ipse vos baptizabit in Spiritu-sancto & igni:
 * cujus ventilabrum in manu sua, & permundabit
 aream suam, & congregabit triticum suum in horreum,
 paleas autem comburet igni inextinguibili. Hæc om-
 nia dicit & Lucas, eadem penè verba Johannis ex-
 primens. Et ubi aliquid varium est in verbis, ab ea-
 dem tamen sententia non receditur: velut cum di-
 cit Matthæus Johannem dixisse, *Et ne velitis dicere
 intra vos, Patrem habemus Abraham*: ille autem,
Et ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abraham. Iste,
Ego quidem vos baptizo in aqua in pœnitentiam: ille
 interponit interrogationem turbarum, quid face-
 rent, & eis respondentem Johannem de bonis ope-
 ribus, tamquam de fructibus pœnitentiæ, quod
 Matthæus omisit: deinde in cordibus suis cogitan-
 tibus de illo, utrùm ipse esset Christus, eum dicit
 respondisse, *Ego quidem aqua baptizo vos*: non di-
 xit, in pœnitentiam. Deinde Matthæus, *Qui au-
 tem, inquit, post me venturus est, fortior me est*: ille
 verò, *Venit autem, inquit, fortior me*. Item Mat-
 thæus, *Cujus non sum*, inquit, *dignus calceamenta
 portare*: ille autem, *Cujus non sum dignus solvere
 corrigiam calceamentorum ejus*. Quod & Marcus di-
 cit, cum cetera taceat: nam post commemora-*

tum habitum & victum ejus, secutus ait, * *Et præ-
 dicabat dicens, * Venit fortior me post me, cujus non
 sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamento-
 rum ejus. * Ego baptizavi vos aqua, ille verò baptiza-
 bit vos Spiritu sancto. De calceamentis ergo hoc
 à Luca distat, quod addidit, procumbens. De bap-
 tismo autem hoc ab utroque, quia non dixit, &
 igni, sed tantum, in Spiritu-sancto. Sicut enim Mat-
 thæus, ita & Lucas dixit, & eodem ordine, *Ipse vos
 baptizabit in spiritu & igni*: nisi quod Lucas non
 addidit, *sancto*, sicut Matthæus dixit, *in Spiritu-
 sancto & igni*. His tribus adtestatur Johannes Evan-
 gelista, cum dicit, *Johannes testimonium perhibet de
 ipso, & clamat dicens, Hic erat quem dixi, qui post me
 venit, ante me factus est, quia prior me erat*. Sic enim
 ostendit, tunc eum hoc dixisse, quando eum illi di-
 xisse commemorant: repetisse autem, & commemo-
 rasse quod jam dixisset, cum ait, *Hic erat quem dixi,
 qui post me venit*.*

27. Si ergo quæritur, quæ verba potius Johan-
 nes Baptista dixerit, utrùm quæ Matthæus, an
 quæ Lucas eum dixisse commemorat, an quæ Mar-
 cus in ipsis paucis quæ illum dixisse posuit, tacens
 cetera; nullo modo hinc laborandum esse judicat,
 qui prudenter intelligit, ipsas sententias esse neces-
 sarias cognoscendæ veritati, quibuslibet verbis fue-
 rint explicatæ. Quod enim aliud alium verborum
 ordinem tenet, non est utique contrarium. Neque
 illud contrarium est, si alius dicit quod alius præter-
 mittit. Ut enim quisque meminerat, & ut cuique
 cordi erat vel brevius vel prolixius, eandem tamen
 explicare sententiam; ita eos explicasse manifestum
 est.

28. Et in hoc satis apparet quod ad rem maxi-
 mè pertinet, quoniam veritas Evangelii, verbo
 Dei, quod supra omnem creaturam æternum atque
 incommutabile permanet, per creaturam tempo-
 ralibus signis & linguis hominum dispensato, sum-
 mum culmen auctoritatis obtinuit, non nos debere
 arbitrari mentiri quemquam, si pluribus rem quam
 audierunt vel viderunt reminiscuntibus, non eodem
 modo atque eisdem verbis, eadem tamen res fuerit
 indicata; aut sive mutetur ordo verborum, sive alia
 pro aliis quæ tamen idem valeant verba proferan-
 tur; sive aliquid vel quod recordanti non occurrit,
 vel quod ex aliis quæ dicuntur possit intelligi, mi-
 nus dicatur; sive aliorum quæ magis dicere statuit
 narrandorum gratiâ, ut congruus temporis modus
 sufficiat, aliquid sibi non totum explicandum, sed
 ex parte tangendum quisque suscipiat; sive ad illu-
 minandam declarandamque sententiam, nihil qui-
 dem rerum, verborum tamen aliquid addat, cui
 auctoritas narrandi concessa est; sive rem bene te-
 nens non assequatur, quamvis id conetur, memo-
 riter etiam verba quæ audivit ad integrum enuntia-
 re. Quisquis autem dicit Evangelistis certè per Spi-
 ritu-sancti potentiam id debuisse concedi, ut nec
 in genere verborum, nec in ordine, nec in numero
 discrepant; non intelligit, quantò amplius Evan-
 gelistarum excellit auctoritas, tantò magis per eos
 fuisse firmandam ceterorum hominum vera loquen-
 tium securitatem: ut pluribus eandem rem fortè
 narrantibus, nullo modo quisquam eorum de men-
 dacio rectè arguatur, si ab altero ita discrepaverit,
 ut possit etiam Evangelistarum exemplo præceden-
 te defendi. Cum enim fas non sit, Evangelistarum

Narratio
 quatenus
 variat sine
 mendacio.

* Sic MSS. & Rat. At Er. & Lov. esse quasi de aliis locutio.

I I Nunc tamen Lucas in Bibliis Græc. & Lat. habet additum sancto.

aliquem mentitum fuisse, vel existimare vel dicere; sic apparebit nec eum fuisse mentitum, cui recordanti tale aliquid acciderit, quale illis accidisse monstratur. Et quanto magis ad mores optimos pertinet cavere mendacium, tanto magis tam eminente auctoritate regi debebamus, ne putaremus esse mendacia, cum sic inter se variari aliquorum narrationes inveniremus, ut inter Evangelistas variatae sunt. Simul etiam quod ad doctrinam fidelem maxime pertinet, intelligeremus, non tam verborum quam rerum quaerendam vel amplectendam esse veritatem, quando eos qui non eadem locutione utuntur, cum rebus sententiisque non discrepant, in eadem veritate constituisse approbamus.

Matth. 3. 11. 29. Quid ergo in his, quae de narrationibus Evangelistarum collata proposui, putandum est esse contrarium? An quod alius dixit, *cujus non sum dignus calceamenta portare*; alii vero, *corrigiam calceamenti solvere*? Non enim verbis, aut verborum ordine, aut aliquo genere locutionis, sed etiam re ipsa videtur aliud esse calceamenta portare, aliud corrigiam calceamenti solvere. Merito ergo quaeri potest, quid Johannes dixerit non se dignum esse, utrum calceamenta portare, an corrigiam calceamenti solvere. Si enim alterum horum dixit, ille verum videtur narrasse, qui hoc potuit narrare quod dixit: qui autem aliud, etsi non est mentitus, certe vel oblitus, aliud pro alio dixisse putabitur. Omnem autem falsitatem abesse ab Evangelistis decet, non solum eam quae mentiendo promitur, sed etiam eam quae obliviscendo. Itaque si ad rem pertinet, aliquid aliud intelligere ex eo quod dictum est, *calceamenta portare*; & aliquid aliud ex eo quod dictum est, *corrigiam calceamenti solvere*: quid aliud accipiendum recte existimaveris, nisi Johannem utrumque dixisse, sive aliud alio tempore, sive contextim. Potuit enim sic dicere: *Cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere, nec calceamenta portare*: ut unus Evangelistarum hinc aliud, alii vero aliud, omnes tamen verum narraverint. Si autem nihil intendit Johannes cum de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam ejus & humilitatem suam; quodlibet horum dixerit, sive de solvenda corrigia calceamentorum, sive de portandis calceamentis, eandem tamen sententiam tenuit, quisque etiam verbis suis per calceamentorum commemorationem eandem significationem humilitatis expressit, unde ab eadem voluntate non aberravit. Utilis igitur modus & memoriae maxime commendandus, cum de convenientia dicimus Evangelistarum, non esse mendacium, cum quisque etiam dicens aliquid aliud quod etiam ille non dixit de quo aliquid narrat, voluntatem tamen ejus hanc explicat, quam etiam ille qui ejus verba commemorat. Ita enim salubriter discimus, nihil aliud esse quaerendum, quam quid velit ille qui loquitur.

CAPUT XIII. De baptizato Jesu. **30.** SEQUITUR ergo Matthaeus, & dicit: * *Tunc venit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Johannem, ut baptizaretur ab eo.* * *Iohannes autem prohibebat eum dicens, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me?* Respondens autem Iesus dixit ei, *Sine modo: sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc dimisit eum.* Adtestantur & ceteri venisse Jesum ad Johannem. Baptizatum autem tres commemorant, sed tacent quod Matthaeus ait, dixisse Domino Johannem, vel Johanni Dominum respondisse.

CAPUT XIV. 31. DEINDE sequitur Matthaeus: * *Baptizatus autem confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti*

sunt ei caeli, & vidit Spiritum Dei descendantem sicut columbam, & venientem super se. * *Et ecce vox de caelis dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Hoc & alii duo Marcus & Lucas similiter nar- rant: sed de verbis vocis, quae de caelo facta est, variant locutionem, salvâ tamen sententiâ. Quod enim Matthaeus ait dictum, *Hic est filius meus dilectus*, & alii duo dicunt, *Tu es filius meus dilectus*, ad eandem sententiam explicandam valet, sicut superius tractatum est. Vox enim caelestis unum horum dixit, sed Evangelista ostendere voluit ad id valere quod dictum est, *Hic est filius meus*, ut illis potius qui audiebant indicaretur, quod ipse esset Filius Dei; atque ita dictum referre voluit, *Tu es filius meus*, ac si diceretur illis, *Hic est filius meus*. Non enim Christo indicabatur quod sciebat: sed audiebant qui aderant, propter quos etiam ipsa vox facta est. Jam vero quod alius dicit, *in quo mihi complacui*; alius, *in te complacui*; alius, *in te complacuit mihi*: si quæris quid horum in illa voce sonuerit, quodlibet accipe, dummodo intelligas eos qui non eandem locutionem retulerunt, eandem retulisse sententiam. Quae diversitas locutionum ad hoc etiam utilis est, ne uno modo dictum minus intelli- gatur, & aliter quam res se habet, interpretetur. Quod enim dictum est, *in quo mihi complacui*, si velit quis ita intelligere, ut Deus in filio sibi pla- cuisse videatur; admonetur ex eo quod dictum est, *in te complacui*. Si rursus ex hoc uno intelligat quis- que, in Filio Patrem placuisse hominibus; admo- netur ex eo quod dictum est, *in te complacuit mihi*. Ex quo satis apparet, quilibet Evangelistarum ca- lestis vocis etiam verba tenuerit, alios ad eandem sententiam familiariter explicandam verba variasse: ut intelligatur hoc dictum esse ab omnibus, tam- quam diceretur, In te placitum meum constitui, hoc est, per te gerere quod mihi placet. Illud vero quod nonnulli codices habent secundum Lucam, hoc illa voce sonuisse quod in Psalmo scriptum est, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: quamquam in antiquioribus codicibus Graecis non inveniri perhi- beatur, tamen si aliquibus fide dignis exemplaribus confirmari possit, quid aliud quam utrumque intel- ligendum est quolibet verborum ordine de caelo sonuisse?

32. QUOD autem secundum Johannem de co- lumba dicitur, non quando factum est narratur, sed verba Johannis Baptistae referuntur commemoran- tis quid viderit. In quo quaeritur, quemadmodum dictum sit, *Et ego non noveram eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem videris Spiritum descendantem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto*. Si enim tunc eum co- gnovit, cum columbam vidit descendantem super eum; quaerendum est quomodo dixerit venienti ut baptizaretur, *Ego magis à te debeo baptizari*: hoc enim ei dixit antequam columba descenderet. Ex quo apparet, quamvis eum jam nosset: (nam etiam in utero matris exsultavit, cum ad Elisabeth Maria venisset:) aliquid tamen in eo quod nondum no- verat, columbae descensione didicisse, quod ipse scilicet baptizaret in Spiritu sancto propria qua- dam & divina potestate: ut nullus homo qui acce- pisset à Deo baptismum, etiam si aliquem baptiza- ret, posset dicere suum esse quod traderet, vel à se dari Spiritum sanctum.

33. SEQUITUR Matthaeus, & dicit: * *Tunc Iesus ductus est in desertum à Spiritu, ut tentaretur à*

De verbis
vocis factae
de caelo su-
per bap-
tizatum.
Matth. 3.
v. 16.
v. 17.

Marci 1. 11.
Luca 3. 22.

Psalm. 2. 7.

CAPUT XV.
Quomodo
secundum
Johan. E-
vang. dicat
Johannes
Bapt. Ego
non nove-
ram, cum
sec. alios
inveniat
quod jam
noverat.
Johan. 1. 33.
Matth. 3. 14.

Luc. 1. 41.

CAPUT XVI.

De tentato diabolo. * Et cum jejunasset quadraginta diebus & qua-
 Jesu. draginta noctibus, postea esuriit. * Et accedens tentator
 & Matth. 4. dixit ei, Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant,
 v. 1. v. 2. v. 3. v. 4. * Qui respondens dixit, Scriptum est, Non in pane solo
 Deut. 8. 3. * vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore
 Matth. 4. Dei, &c. usque ad id quod dictum est, * Tunc re-
 11. liquit eum diabolus; & ecce Angeli accesserunt & mi-
 Luc. 4. 2. nistrabant ei. Totum hoc similiter Lucas narrat, etsi
 non eodem ordine. Unde incertum est quid prius
 factum sit, utrum regna terræ prius demonstrata
 sint ei, & postea in pinnam templi levatus sit; an
 hoc prius, & illud postea. Nihil tamen ad rem, dum
 omnia facta esse manifestum sit: & quod aliis verbis
 easdem sententias Lucas explicat, non semper com-
 mendandum est, quam nihil depereat veritati. Mar-
 Marci 1. 13. cus autem adtestatur quidem eum in deserto à dia-
 bolo esse tentatum quadraginta diebus & noctibus;
 sed tacet quid ei dictum sit, quidve responderit.
 Item quod Lucas prætermisit, iste non tacuit, quod
 Angeli ministrabant illi. Johannes verò totum istum
 locum prætermisit.

CAPIT. XVII.
 De voca-
 tione Apo-
 stolorum
 piscantium
 Marci 1. 14.
 Luc 4. 14.
 Johan. 1. 39.
 &c.
 34. SEQUITUR narrans Matthæus: Cum au-
 tem audisset quod Johannes traditus esset, secessit in Ga-
 lilæam: hoc & Marcus dicit, & Lucas, sed Lucas
 de Johanne tradito nihil hoc loco dicit. Johannes
 autem Evangelista prius quam iret Jesus in Gali-
 læam, dicit Petrum & Andream mansisse cum illo
 uno die, & tunc Petro nomen impositum, cum
 antea Simon vocaretur. Sequenti item die jam vo-
 lentem exire in Galilæam, invenisse Philippum, &
 ei dixisse ut sequeretur eum: inde ventum est, ut
 etiam de Nathanaële narraret. Die autem tertio in
 Galilæa constitutum, fecisse illud in Cana de aquæ
 in vinum conversione miraculum. Quæ omnia ce-
 teri Evangelistæ prætermiserunt, id contexentes
 narrationibus suis, quod Jesus reversus in Galilæam
 sit: unde intelligitur fuisse interpositos aliquot dies,
 quibus illa de discipulis gesta sunt, quæ interponun-
 tur à Johanne. Non est autem contrarium ei loco,
 ubi Matthæus narrat Dominum dixisse Petro. Tu
 es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam
 meam. Neque enim hoc nomen tunc accepisse in-
 telligendus est, sed tunc potius, quando ei Johan-
 nes dictum esse commemorat, Tu vocaberis Cephias,
 quod interpretatur Petrus: ut eum hoc nomine ap-
 pellaret postea Dominus dicens, Tu es Petrus. Non
 enim ait, Tu vocaberis Petrus, sed Tu es Petrus:
 quod ei jam dictum erat antea, Tu vocaberis.

35. Deinde contexit narrationem Matthæus, &
 Matth. 4. 13. dicit: Et relicta civitate Nazareth, venit & habi-
 tavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon &
 Nephtalim, & cetera, quousque sermo terminetur,
 quem habuit in monte. In quo contextu narratio-
 nis adtestatur ei Marcus de discipulorum vocatio-
 ne, Petri & Andreæ, & paulò post Jacobi & Jo-
 hannis. Sed cum Matthæus continuò conjungeret
 narrationem prolixi illius sermonis, quem in monte
 habuit, postea quam multos curavit, & eum mul-
 tæ turbæ secutæ sunt, Marcus interposuit alia, quia
 docebat eos in Synagoga, & stupebant super doctri-
 na ejus. Tunc ipse dixit, quod & Matthæus post il-
 lum prolixum sermonem, quia erat docens eos quasi
 Matt. 7. 29. potestatem habens, & non sicut scribæ. Narravit etiam
 Marci 1. 22. de homine, à quo expulsus est immundus spiritus;
 &c. Luc. 4. 31. deinde de socru Petri. In his autem Lucas ei con-
 sentit: Matthæus verò de isto dæmonio nihil nar-
 ravit; de socru autem Petri non tacuit, sed postea.

36. In hoc autem loco, quem nunc considera-
 mus, idem Matthæus post vocationem discipulo-
 rum, quibus piscantibus jussit ut eum sequerentur,
 narrat eum circuissse Galilæam, docentem in syna-
 gogis, & prædicantem Evangelium, & sanantem
 omnem languorem; & collectis ad eum turbis, ad-
 scendisse in montem, & usum fuisse illo sermone
 prolixo. Dat ergo locum intelligendi, tunc facta
 esse quæ Marcus post electionem eorumdem disci-
 pulorum narrat, cum circuiret Galilæam, & do-
 ceret in Synagogis eorum: tunc etiam de socru Pe-
 tri: sed eum postea commemorasse quod præter-
 miserat, quamvis non omnia prætermissa in narra-
 tionem revocaverit.

37. Sanè potest movere, quomodo Johannes
 dicat non in Galilæa, sed juxta Jordanem, primò
 Andream secutum esse Dominum cum alio, cujus
 nomen tacetur, deinde Petrum ab illo nomen acce-
 pisse, tertio Philippum vocatum ut eum sequeretur:
 ceteri autem tres Evangelistæ de piscatione
 C vocatos eos dicant satis inter se convenienter, ma-
 ximè Matthæus & Marcus. Nam Lucas Andream
 non nominat, qui tamen intelligitur in ea navi fuisse
 secundum Matthæi & Marci narrationem, qui
 breviter hoc perstringunt, quemadmodum gestum
 sit: quod Lucas apertius explicavit, commemorans
 ibi etiam miraculum super captura piscium, & quod
 ex ipsa navi Dominus prius fuerit locutus ad turbas.
 Hoc etiam videtur distare, quod tantum Petro à
 Domino dictum commemorat, Ex hoc jam homines
 eris capiens: quod illi ambobus fratribus dictum esse
 narrarunt. Sed potuit utique prius hoc Petro dici,
 cum de capta ingenti multitudine piscium miraretur,
 quod Lucas insinuavit; & ambobus postea,
 quod illi duo commemoraverunt. Illud ergo quod
 de Johanne diximus, diligenter considerandum est:
 non enim parva repugnantia putari potest, cum
 & locorum plurimum intersit, & temporis, & ip-
 sius vocationis. Nam si juxta Jordanem antequam
 Jesus isset in Galilæam, ad testimonium Johannis
 Baptistæ secuti sunt eum duo, quorum erat unus
 Andreas, qui fratrem suum Simonem continuò ad-
 duxit ad Jesum, quando & nomen ut Petrus voca-
 retur accepit; quomodo ab aliis Evangelistis dicitur,
 quod eos in Galilæa piscantes invenerit, atque
 ad discipulatum vocaverit? nisi quia intelligendum
 est, non sic eos vidisse tunc Dominum juxta Jorda-
 nem, ut ei jam inseparabiliter cohærerent, sed tan-
 tum cognovisse quis esset, eumque miratos ad pro-
 pria remeasse.

38. Nam & in Cana Galilææ cum fecisset de
 aqua vinum, dicit idem Johannes, quod credide-
 rint in eum discipuli ejus. Quod ita narrat: * Et die
 tertio nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, & erat ma-
 ter Jesu ibi. * Vocatus est autem & Jesus & discipuli
 ejus ad nuptias. Qui utique si tunc in eum credide-
 runt, sicut paulò post dicit, nondum erant disci-
 puli cum ad nuptias vocati sunt. Sed illo more lo-
 cutionis hoc dictum est, quo loquimur, cum dici-
 mus apostolum Paulum in Tarso Ciliciæ natum:
 G neque enim tunc jam erat apostolus. Ita discipu-
 los Christi invitatos ad nuptias cum audimus, non
 jam discipulos, sed qui futuri erant discipuli intelli-
 gere debemus. Jam enim utique discipuli Christi
 erant, quando ista narrata atque conscripta sunt:
 & ideo sic de illis locutus est temporum præterito-
 rum narrator.

* Editio Rat. & unus è Colb. MSS. vivet, in futuro, juxta Græcum ζήσεται: favente Hebræo Deut. 3. 3.

39. Quod autem dicit idem Johannes, *Post hoc descendit Capharnaum ipse & mater ejus & fratres ejus & discipuli ejus; & ibi manserunt non multis diebus*: incertum est utrū jam illi adhæserant, etiam Petrus & Andreas & filii Zebedæi. Matthæus enim primò narrat quòd venerit, & habitaverit in Capharnaum; & postea quòd eos de navibus piscantes vocaverit: iste autem, quòd cum illo Capharnaum venerint discipuli ejus. An fortè Matthæus quod prætermiserat recapitulavit? quia non ait ipse, *Post hoc ambulans juxta mare Galilææ, vidit duos fratres*; sed sine ulla consequentis temporis differentia, *Ambulans autem, inquit, juxta mare Galilææ, vidit duos fratres*, & cetera. Proinde fieri potest, ut postea narraverit, non quod postea factum erat, sed quod prius prætermiserat, ut cum illo intelligantur venisse Capharnaum, quòd Johannes dicit & ipsum & matrem & discipulos ejus venisse. An potius alii discipuli fuerunt? sicut eum jam Philippos sequebatur, quem sic vocaverat, ut diceret ei, *Sequere me*. Quo enim ordine vocati sint omnes duodecim Apostoli, in Evangelistarum narrationibus non apparet, quando quidem non tantum ordo vocationis, sed nec ipsa vocatio commemorata est omnium, sed tantum Philippi & Petri, & Andreæ, & filiorum Zebedæi, & Matthæi publicani, qui etiam Levi vocabatur. Singillatim tamen ab eo nomen & primus & solus Petrus accepit. Nam filios Zebedæi non singillatim, sed simul ambos appellavit filios tonitruum.

40. Sanè animadvertendum est, quod Scriptura Evangelica & Apostolica, non solos illos duodecim appellat discipulos ejus, sed omnes qui in eum credentes, magisterio ejus ad regnum cælorum erudiebantur. Ex quorum multitudine elegit duodecim, quos & Apostolos nominavit, sicut Lucas commemorat. Ipse quippe paulò post ait, *Et descendens cum illis stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis*. Non utique diceret turbam discipulorum, homines duodecim. Aliis quoque Scripturarum locis hoc evidenter apparet, discipulos ejus omnes appellatos qui ab eo discerent quod ad æternam vitam pertineret.

41. Quæri autem potest, quomodo binos vocaverit de naviculis piscatores, primò Petrum & Andream; deinde progressus paululū, alios duos filios Zebedæi, sicut narrant Matthæus & Marcus: cum Lucas dicat ambas eorum naviculas impletas magnā illā capturā piscium, sociosque Petri commemoret Jacobum & Johannem filios Zebedæi vocatos ad adjuvandum, cum retia extrahere plena non possent, simulque miratos tantam multitudinem piscium, quæ capta erat: & cum Petro tantum dixisset, *Noli timere, ex hoc jam homines eris capiens*; simul eum tamen subductis ad terram navibus secutos fuisse. Unde intelligendum est hoc primò esse factum quod Lucas insinuat: nec tunc eos à Domino vocatos, sed tantum Petro fuisse prædictum quòd homines esset capturus. Quod non ita dictum est, quasi jam pisces numquam esset capturus: nam & post resurrectionem Domini legimus eos esse piscatos. Dictum est ergo, quòd deinceps capturus esset homines: non dictum est, quòd jam non esset capturus pisces. Unde datur locus intelligere eos ad capturam piscium ex more remeasse, ut postea fieret quod Matthæus & Marcus narrant, quando eos binos vocavit, & ipse jussit ut eum sequerentur, primò duobus Petro &

Tom. III. Pars II.

Andreæ, deinde aliis duobus filiis Zebedæi. Tunc enim non subductis ad terram navibus tamquam curā redeundi, sed ita eum secuti sunt, tamquam vocantem ac jubentem ut eum sequerentur.

42. ILLUD etiam requirendum est, quomodo Johannes Evangelista antequam Johannes Baptista missus esset in carcerem, dicit Jesum esse in Galilæam. (Postea enim quā commemoravit, quòd in Cana Galilææ fecit de aqua vinum, & descendit Capharnaum cum matre & discipulis, & ibi manserunt non multis diebus, dicit eum deinde adscendisse Jerosolymam propter Pascha; post hæc venisse in Judæam terram & discipulos ejus, & illic demoratum cum eis & baptizantem: ubi secutus ait, *Erat autem & Johannes baptizans in Aenon juxta Salim, quia aquæ multæ erant illic: & adveniebant & baptizabantur*: * nondum enim missus erat in carcerem Johannes. Matthæus autem dicat, *Cum autem audisset quod Johannes traditus esset, secessit in Galilæam*. Similiter & Marcus, *Postea quā autem traditus esset, inquit, Johannes, venit Iesus in Galilæam*. Lucas etiam nihil quidem dicit de tradito Johanne, sed tamen & ipse post baptismum & tentationem Christi dicit eum esse in Galilæam, sicut illi duo. Nam ita contextit narrationem suam: *Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus*. * *Et regressus est Iesus in virtute Spiritus in Galilæam & fama exiit per universam regionem de illo*. Unde intelligitur hos tres Evangelistas non Johanni Evangelistæ contraria narrasse, sed prætermisisse primum Domini adventum in Galilæam postea quā baptizatus est, quando illic aquam convertit in vinum; tunc enim nondum erat traditus Johannes: eum verò adventum ejus in Galilæam connexuisse narrationibus suis, qui post Johannem traditum factus est: de quo ejus reditu in Galilæam ipse Johannes Evangelista sic loquitur: *Vt ergo cognovit Iesus, quia audierunt Pharisei quia Iesus plures discipulos facit & baptizat quā Johannes*, (* quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli ejus, *) *reliquit Judæam, & abiit iterum in Galilæam*. Tunc ergo intelligimus jam fuisse traditum Johannem, Judæos verò audisse quòd plures discipulos faceret & baptizaret, quā fecerat & baptizaverat Johannes.

43. JAM nunc de illo sermone prolixo, quem secundum Matthæum in monte habuit Dominus, videamus utrū ei ceteri Evangelistæ nihil adversari videantur. Marcus quippe non eum commemoravit omnino, nec aliquid ejus simile dixit, nisi quasdam sententias, non contextim, sed sparsim, quas Dominus locis aliis repetivit. Reliquit tamen locum in textu narrationis suæ, ubi intelligamus hunc dictum esse sermonem, sed ab eo prætermisum: *Et erat, inquit, prædicans in synagogis eorum, & omni Galilæa, & demonia ejiciens*. In hac prædicatione quam dicit eum habuisse in omni Galilæa, intelligitur etiam sermo iste habitus in monte, cujus commemorationem facit Matthæus. Namque idem Marcus ita sequitur, *Et venit ad eum leprosus & deprecans eum, & genu flexo dixit, Si vis, potes me mundare*, & cetera de hoc leproso mundato talia connectit, ut ipse intelligatur, quem Matthæus commemorat tunc esse mundatum, quando post illum sermonem Dominus de monte descendit. Sic enim ait Matthæus: *Cum autem descendisset de monte, secuta sunt eum turba multæ*. * *Et ecce leprosus veniens adorabat eum, dicens, Domine si vis potes me mundare*, & cetera.

D

CAPUT XVIII.
De tempore secessionis Iesus in Galilæam.

Iohan. 2. 13.

Iohan. 3. 22.

v. 23.

v. 24.

Matth. 4. 12.

Marci 1. 14.

Luca 4. v. 13.

v. 14.

Iohan. 4. v.

v. 1.

v. 2.

v. 3.

CAPUT XIX.

De sermone habito in monte.

Matth. 5. 2.

Marci 1. 19.

Ibidem 40.

Matth. 1. v.

v. 2.

Luc. 4. 12.

Matth. 5. 3.

Luc. 6. 20.

Ibidem 49.

Matth. 7. 26.

Matth. 1. 1.

Luc. 6. 17.

Matth. 4. v.

25.

Matth. 5. v.

1.

Luc. 6. v.

12.

44. Hujus leprosi etiam Lucas meminit, non sanè hoc ordine, sed ut solent prætermittit recordari, vel posterius facta præoccupare, sicut divinitus suggerebantur, quæ antea cognita, postea recordando conscriberent. Verumtamen idem Lucas sermonem etiam ipse Domini prolixum narravit, ubi etiam sic exorsus est, ut in isto Matthæus. Hic enim dixit, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum*: & ille, *Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei*. Deinde multa quæ sequuntur etiam in Lucæ narratione similia sunt. Et ad extremum sermonis ipsa conclusio prorsus eadem reperitur de homine prudente, qui ædificat super petram, & de stulto qui ædificat super arenam: nisi quòd ibi flumen tantum dicit illisum domui, non & pluviam & ventos, sicut Matthæus. Posset ergo facillimè credi, eundem etiam ipse Domini interposuisse sermonem, aliquas autem prætermisisse sententias, quas Matthæus posuit: item alias posuisse, quas iste non dixit: quasdam etiam non iisdem verbis, custodita tamen veritatis integritate, similiter explicasse.

45. Posset hoc, sicut dixi, facillimè credi, nisi moveret quòd Matthæus in monte dicit hunc habitum esse sermonem à Domino sedente; Lucas autem in loco campestri à Domino stante. Hæc itaque diversitas facit videri, alium fuisse illum, alium istum. Quid enim prohiberet Christum alibi quædam repetere quæ jam antea dixerat, aut iterum quædam facere quæ antea jam fecerat? Non sanè istos duos sermones, quorum unum Matthæus, alterum Lucas inseruit longâ temporis distantia separari, hinc probabiliter creditur, quòd & antè & postea quædam similia vel eadem ambo narrarunt, ut non absurdè sentiat eorum narrationes hæc interponentium in eisdem locis & diebus esse versatas. Nam Matthæus hoc ita dicit, ** Et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa & Decapoli, & Ierosolymis, & Iudæa & de trans Iordanem. * Videns autem turbas adscendit in montem, & cum sedisset accesserunt ad eum discipuli ejus. * Et aperiens os suum dicebat eos dicens, * Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum, & cetera. Hic potest videri multas turbas vitare voluisse, & ob hoc adscendisse in montem; tamquam secedendo à turbis, ut solis suis discipulis loqueretur. Cui rei videtur adtestari etiam Lucas, ita narrans: ** Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. * Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit: * Simonem quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus, Iacobum & Iohannem, Philippum & Bartholomæum, * Matthæum & Thomam, Iacobum Alphæi & Simonem qui vocatur Zelotes, * Iudam Iacobi & Iudam Scarioth, qui fuit proditor, * Et descendens cum illis stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis, ab omni Iudæa & Ierusalem & maritima & Tyri & Sidonis, * qui venerant ut audirent eum & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur. * Et omnis turba quærebatur eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. * Et ipse elevatis oculis in discipulos suos dicebat, Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei, &c. Hic potest intelligi cum in monte duodecim discipulos elegit ex pluribus, quos Apostolos nominavit, quòd Matthæus prætermisit, tunc illum habuisse sermonem, quem Matthæus interposuit,**

& Lucas tacuit, hoc est in monte: ac deinde cum descendisset, in loco campestri habuisse alterum similem, de quo Matthæus tacet, Lucas non tacet: & utrumque sermonem eodem modo esse conclusum.

46. Quod autem Matthæus isto sermone terminato sequitur & dicit, *Et factum est, cum consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrinam ejus*, potest videri discipulorum turbas dixisse, ex quibus illos duodecim elegerat. Quod verò mox ait, ** Cum autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ: * Et ecce leprosus veniens adorabat eum*, potest intelligi post utrumque sermonem factum fuisse, non solum quem Matthæus, verum etiam quem Lucas interponit. Neque enim apparet post descensionem de monte quantum temporis fuerit interpositum: sed hoc solum voluit significare Matthæus, post illam descensionem multas turbas fuisse cum Domino, quando leprosum mundavit, non quantum temporis interfuerit: præsertim cum eundem leprosum Lucas jam in civitate posito Domino dicat esse mundatum, quòd Matthæus dicere non curavit.

47. Quamquam etiam illud possit occurrere, in aliqua excelliore parte montis primò cum solis discipulis Dominum fuisse, quando ex eis illos duodecim elegit: deinde cum eis descendisse, non de monte, sed de ipsa montis celsitudine in campestem locum, id est, in aliquam æqualitatem, quæ in latere montis erat, & multas turbas capere poterat; atque ibi stetisse donec ad eum turbæ congregarentur: ac postea cum sedisset, accessisse propinquiùs discipulos ejus, atque ita illis ceterisque turbis præsentibus unum habuisse sermonem, quem Matthæus Lucasque narrarunt, diverso narrandi modo, sed eadem veritate rerum & sententiarum, quos ambo dixerunt. Jam enim præmonuimus, quòd & nullo præmonente unicuique sponte videndum fuit: si quis prætermittat aliquid quòd alius dicat, non esse contrarium; nec si alius alio modo aliquid dicat, dum eadem rerum sententiarumque veritas explicetur: ut quòd Matthæus ait, *Cum autem descendisset de monte*, simul etiam de illo campestri loco qui in latere montis esse potuit, intelligatur. Deinde Matthæus de leproso mundato narrat, quòd etiam Marcus & Lucas similiter.

48. Post hæc Matthæus sequitur, & dicit: *Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad illum Centurio rogans eum, & dicens, Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, & malè torquetur, & cetera, usque ad eum locum ubi ait, Et sanatus est puer ex illa hora. Hoc de puero Centurionis etiam Lucas commemorat: non, sicut iste, post leprosum mundatum, quem ille postea recordatus commemoravit, sed post finem illius prolixioris sermonis quòd ita conjungit: ** Cum autem impleisset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum: * Centurionis autem cujusdam servus malè habens erat moriturus, qui illi erat pretiosus, &c. usque in eum locum quo sanatus est. Hic intelligendum est, cum impleisset quidem omnia verba sua in aures plebis, intrasse Christum Capharnaum, hoc est, quia non antequam hæc verba terminasset intravit: sed non esse expressum post quantum temporis intervalum cum istos sermones terminasset intraverit Capharnaum. Ipso quippe intervallo leprosus ille mundatus est, quem loco suo Matthæus interponit, iste autem postea recordatur.**

Matth. 7. 28.

Matth. 8. v.

v. 2.

Luc. 5. 12.

Matth. 8. 1.

Ibidem 2.

Marci 1. 40.

Luc. 5. 12.

CAP. T.

XX.

De Centurionis accessu ad

Iesum quomodo Mat-

thæus Lu-

casque con-

sentiant.

Matth. 8.

v. 5.

v. 6.

Luc. 7. v. 1.

v. 2.

49. Jam ergo videamus utrū sibi de hoc servo Centurionis Matthæus Lucasque consentiant. Matthæus enim dicit, * *Accessit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens, Puer meus jacet in domo paralyticus.* Cui videtur repugnare quod ait Lucas, * *Et cum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudeorum, rogans eum ut veniret, & salvaret servum ejus. At illi cum venissent ad Iesum rogabant eum sollicitè, dicentes ei, Quia dignus est, ut hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificavit nobis. Iesus autem ibat cum illis: & cum jam non longè esset à domo, misit ad eum Centurio amicos dicens, Domine noli vexari: non enim dignus sum ut sub tectum meum intres; propter quod & meipsum non sum dignum arbitratum ut venirem ad te: sed dic verbo, & sanabitur puer meus.* Si enim hoc ita gestum est, quomodo erit verum quod Matthæus narrat, *Accessit ad eum quidam Centurio*, cum ipse non accesserit, sed amicos miserit? nisi diligenter advertentes intelligamus Matthæum non omni modo deseruisse usitatum morem loquendi. Non solum enim dicere solemus, accessisse aliquem etiam antequam perveniat illuc, quò dicitur accessisse; unde etiam dicimus, Parum accessit, vel multum accessit, eò quò appetit pervenire: verum etiam ipsam perventionem cujus adipiscendæ causâ acceditur, dicimus plerumque factam, etsi eum ad quem pervenit, non videat ille, qui pervenit, cum per amicum pervenit ad aliquem, cujus ei favor est necessarius. Quod ita tenuit consuetudo, ut jam etiam vulgò perventores appellentur, qui potentium quorumlibet tamquam inaccessibleibus animos, per convenientium personarum interpositionem, ambitionis arte pertingunt. Si ergo ipsa perventio usitatè dicitur per alios fieri, quantò magis accessus per alios fieri potest, qui plerumque infra perventionem remanet, quando potuerit quisque plurimum quidem accedere, sed tamen non potuerit pervenire? Non ergo absurdè Matthæus, etiam quod vulgò possit intelligi, per alios facto accessu Centurionis ad Dominum, compendio dicere voluit, *Accessit ad eum Centurio.*

50. Verumtamen non negligenter intuenda est etiam sancti Evangelistæ altitudo mysticæ locutionis, secundum quam scriptum est in Psalmo, *Accedite ad eum, & illuminamini.* Proinde quia fidem Centurionis, qua verè acceditur ad Iesum, ipse ita laudavit ut diceret, *Non inveni tantam fidem in Israël;* ipsum potius accessisse ad Christum dicere voluit prudens Evangelista, quàm illos per quos verba sua miserat. Porro autem Lucas ideo totum quemadmodum gestum esset aperuit, ut ex hoc intelligere cogeremur, quemadmodum eum accessisse dixerit alius qui mentiri non potuit. Sic enim & illa mulier, quæ fluxum sanguinis patiebatur, quamvis fimbriam vestimenti ejus tenuerit, magis tamen tetigit Dominum, quàm illæ turbæ à quibus premebatur. Ut enim hæc quo magis credidit, eo magis tetigit Dominum: ita & Centurio quo magis credidit, eo magis accessit ad Dominum. Jam cetera in hoc capitulo quæ alter dicit, & alter prætermittit, superfluo pertractantur; cum ex illa regula primitus commendata nihil inveniantur habere contrarium.

* CAPUT
XXI.

De socru
Petri quo
ordine nar-
ratum sit.
Matth. 8.
v. 14. v. 15.

51. SEQUITUR Matthæus & dicit: * *Et cum venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem & febricitantem: & tetigit manum ejus, & dimisit eam febris, & surrexit & ministrabat eis.* Hoc quando factum sit, id est, post quid vel ante quid,

Tom. III. Pars II.

A non expressit Matthæus. Non enim post quod narratur, post hoc etiam factum necesse est intelligatur. Nimirum tamen iste hoc recoluisse intelligitur, quod prius omiserat. Nam id Marcus narrat antequam illud de leproso mundato commemoret, quod post sermonem in monte habitum, de quo ipse tacuit, videtur interposuisse. Itaque & Lucas post hoc factum narrat de socru Petri, post quod & Marcus, ante sermonem etiam ipse, quem prolixum interposuit, qui potest idem videri quem dicit habitum in monte Matthæus. Quid autem interest quis quo loco ponat, sive quod ex ordine inferat, sive quod omissum recolit, sive quod postea factum antè præoccupat: dum tamen non adversetur eadem vel alia narranti, nec sibi, nec alteri? Quia enim nullius in potestate est, quamvis optimè fideliterque res cognitæ, quo quisque ordine recorderetur; (quid enim prius posteriusve homini veniat in mentem, non est ut volumus, sed ut datur:) satis probabile est quòd unusquisque Evangelistarum eo se ordine credidit debuisse narrare, quo voluisset Deus ea ipsa quæ narrabat ejus recordationi suggerere, in eis dumtaxat rebus, quarum ordo, sive ille, sive ille sit, nihil minuit auctoritati veritatisque Evangelicæ.

52. Cur autem Spiritus sanctus dividens propria unicuique prout vult, & ideo mentes quoque sanctorum propter libros in tanto auctoritatis culmine collocandos, in recolendo quæ scriberent sine dubio gubernans & regens, alium sic, alium verò sic narrationem suam ordinare permiserit, quisquis piâ diligentia quæsierit, divinitus adjutus poterit invenire. Hoc tamen non est hujus operis munus, quod nunc suscepimus, tantum ut demonstramus Evangelistas, neque sibi neque inter se repugnare, quolibet ordine, vel easdem res, vel alias factorum dictorumque Christi unusquisque eorum potuerit volueritve narrare. Quapropter ubi ordo temporum non apparet, nihil nostra interesse debet, quem narrandi ordinem quilibet eorum tenuerit: ubi autem apparet, si quid moverit quod sibi aut alteri repugnare videatur, utique considerandum & enodandum est.

53. SEQUITUR ergo Matthæus dicens, * *Vespere autem facto, obtulerunt ei multos demonia habentes: & ejiciebat spiritus verbo, & omnes malè habentes curavit: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit & agrotationes portavit.* Hoc ad ejusdem diei tempus pertinere satis indicat, cum conjungit, *Vespere autem facto.* Sic & Marcus cum de ipsa socru Petri sanata dixisset, * *Et ministrabat eis: hoc idem subjecit, Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes malè habentes, & demonia habentes: & erat omnis civitas congregata ad januam: & curavit multos qui vexabantur variis languoribus; & demonia multa ejiciebat; & non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. Et diluculo valde surgens egressus est, & abiit in desertum locum.* Videtur hîc ordinem tenuisse Marcus, ut post illud quod dictum est, *Vespere autem facto*, deinde diceret, *Et diluculo valde surgens.* Quamvis nec illud necesse sit, ubi dicitur, *Vespere autem facto*, ejusdem diei vespere accipere; nec ubi dicitur, *diluculo*, ejusdem noctis diluculum: tamen utcumque videri potest hîc rerum gestarum ordo servatus, propter digestum ordinem temporum. Lucas quoque cum de socru Petri narrasset, non ait ipse, *Ves-*

D

CAPUT
XXII.

De ordine
rerum quæ
postea nar-
rantur,
quomodo
nihil dis-
sentiant
Evangelis-
tæ.

Matth. 8.
v. 16. v. 17.
Isa. 53. 4.
Marci 1.
v. 31. v. 32.
v. 33.
v. 34.

v. 35.

pere autem factum: sed tamen quod idem significaret adjunxit dicens, * *Cum sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum: at ille singulis manus imponens curabat eos.* * *Exibant etiam demonia à multis clamantia & dicentia, Quia tu es Filius Dei. Et increpans, non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum.* * *Facta autem die, egressus ibat in desertum locum.* Et hinc videmus eundem prorsus ordinem temporum custoditum, quem comperimus apud Marcum. Matthæus autem qui videtur non ordine quo gestum est, sed quo prætermisum recolit, hoc de focu Petri commemorasse, postea quàm narravit quid ipso die, facto etiam vespere, gestum sit, jam non subjungit diluculum, sed ita narrat: *Videns autem Iesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum.* Jam hoc aliud est, non illud quod Marcus & Lucas contexunt, qui post vespere diluculum ponunt. Quod ergo hinc dictum est, *Videns autem Iesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum,* aliud eum recordatum interposuisse debemus accipere, quod die quodam cum vidisset Iesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum.

CAPUT XXII. De illo qui ait Domino, Sequar te &c. quo ordine ab Evangelistis narratur. **Matth. 8. 19. &c.** **Luc. 9. 57.** **54.** DEINDE quod subjungit, *Et accedens unus Scriba ait illi, Magister sequar te quocumque ieris, usque ad illud ubi ait, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos:* hoc similiter narrat & Lucas. Sed ille post plura, nec ipse sanè expresso ordine temporum, sed recordantis modo: utrum quod prius omisit, an quod posterius etiam factum quàm sunt ea quæ sequuntur, præoccupavit, incertum est. Ita enim dicit: *Factum est autem ambulanti illis in via, dixit quidam ad illum, Sequar te quocumque ieris.* Et respondit ei prorsus, eadem quæ Matthæus commemorat. Quod autem Matthæus dicit tunc istud gestum esse, quando jussit ut irent trans fretum, Lucas verò, ambulanti illis in via, non est contrarium: quia utique in via ambularunt, ut venirent ad fretum. Et de illo qui petit primùm sepelire patrem suum, Matthæus & Lucas omnino consentiunt. Quod enim Matthæus primò ejusdem verba posuit hoc propter patrem suum petentis, & deinde Domini dicentis, *Sequere me,* Lucas autem primò Domini dicentis, *Sequere me,* & deinde illius hoc petentis, ad sententiam nihil interest. Commemoravit Lucas & alium dixisse, *Sequar te Domine, sed primùm permitte mihi renuntiare his qui domi sunt:* de quo tacet Matthæus. Inde jam Lucas in aliud perrexit, non in illud quod ordine temporis sequebatur. *Post hæc autem, inquit, designavit Dominus & alios septuaginta duos.* Post hæc quidem, manifestè; sed quanto temporis intervallo post hæc fecerit illud Dominus, non apparet. In ipso tamen intervallo fit quod deinceps Matthæus subjungit: nam idem Matthæus ordinem temporum adhuc tenet, ita narrans.

CAPUT XXIV. Quæ gesta seu dicta sunt, cum Christus mare sedavit, & de demoniis permissis ire in porcos. **Matth. 8. 23. &c.** **Marc. 4. 36. &c.** **55.** ET adscendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus, & ecce motus magnus factus est in mari: usque ad illud ubi ait, *& venit in civitatem suam.* Ista duo facta continuatim quæ narrat Matthæus de tranquillato mari, postea quàm ventis imperavit Iesus à somno excitatus, & de illis qui habebant sævum dæmonium, ruptisque vinculis agebantur in desertum, similiter narrant Marcus & Lucas: verbis aliis dictæ sunt ab alio atque alio quædam sententiæ, non tamen aliæ; velut illud quod eum dicit dixisse Matthæus, *Quid timidi estis,*

Modicæ fidei? Marcus ita dicit, *Quid timidi estis nec dum habetis fidem?* id est, illam perfectam, velut granum sinapis. hoc ergo & ille ait, *modicæ fidei.* Lucas autem, *Vbi est fides vestra?* Et totum quidem dici potuit, *Quid timidi estis? Vbi est fides vestra? Modicæ fidei.* Unde aliud hic, aliud ille commemorat. Et illud quod excitantes eum dixerunt, Matthæus sic, *Domine salva nos, perimus:* Marcus *Magister, non ad te pertinet, quia perimus?* Lucas, *Præceptor perimus:* una eademque sententia est excitantium Dominum, volentiumque salvari: nec opus est quærere quid horum potius Christo dictum sit. Sive enim aliquid horum trium dixerint, sive alia verba quæ nullus Evangelistarum commemoravit, tantumdem tamen valentia ad eandem sententiæ veritatem, quid ad rem interest? Quamquam & hoc fieri potuit, ut pluribus eum simul excitantibus, omnia hæc, aliud ab alio dicerentur. Item quod sedata tempestate dixerunt secundum Matthæum, *Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei?* Secundum Marcum, *Quis putas est iste, quia & ventus & mare obediunt ei?* Secundum Lucam, *Quis putas hic est, quia & ventis imperat & mari, & obediunt ei?* quis non videat unam esse sententiam? Tantumdem enim prorsus valet, *Quis putas est iste, & Qualis est hic:* & ubi non est dictum, *imperat,* utique consequenter intelligitur, quia imperanti obeditur.

56. Quod verò Matthæus duos dicit fuisse, qui legionem illam dæmonum patiebantur, quæ in porcos ire permissa est, Marcus autem & Lucas unum commemorant: intelligas unum eorum fuisse personæ alicujus clarioris & famosioris, quem regio illa maximè dolebat, & pro cuius salute plurimum satagebat. Hoc volentes significare duo Evangelistæ, solum commemorandum judicaverunt, de quo facti hujus fama latius præclariùsque fragraverat. Nec quod verba dæmonum diversè ab Evangelistis dicta sunt, habet aliquid scrupuli; cum vel ad unam redigi sententiam, vel omnia dicta possint intelligi. Nec quia pluraliter apud Matthæum, apud illos autem singulariter loquitur; cum & ipsi narrent, quod interrogatus quid vocaretur, legionem se esse respondit, eo quod multa essent dæmonia. Nec quod Marcus dixit circa montem fuisse gregem porcorum, Lucas autem in monte, quidquam repugnat. Grex enim porcorum tam magnus fuit, ut aliquid ejus esset in monte, aliquid circa montem. Erant enim duo millia porcorum sicut Marcus expressit.

57. HINC ergo sequitur Matthæus, adhuc temporum ordinem servans, atque ita narrationem contexuit: * *Et adscendens in naviculam transfretavit & venit in civitatem suam.* * *Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto, &c. usque ad illud quod ait, Videntes autem turbæ, timuerunt, & glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.* De hoc paralytico dixerunt etiam Marcus & Lucas. Quod ergo Matthæus dicit Dominum dixisse, *Confide fili, dimittuntur tibi peccata tua:* Lucas autem non dixit *Fili,* sed *homo:* ad sententiam Domini expressius insinuandam valet; quia homini dimittebantur peccata, qui hoc ipso quod homo erat, non posset dicere, Non peccavi: simul etiam ut ille, qui homini dimittebat, intelligeretur Deus. Marcus autem hoc dixit quod & Matthæus, sed non dixit, *Confide.* Potuit quidem

* Sic MSS. & editio Rat. quibus consentit Aug. Speculum & Corbeienſia Biblia. At Er & Lov habent, *iis qua domi sunt.*

& ita dici: Confide homo, dimittuntur tibi peccata fili, aut, Confide fili, dimittuntur tibi peccata homo: aut quolibet verborum ordine congruenti.

58. Illud sanè potest movere, quod de isto paralytico Matthæus ita narrat: * *Et ascendens in naviculam transfretavit, & venit in civitatem suam:* *Matth. 9. v. 1.* * *Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto:* *Marci 2. v. 1.* Marcus autem non hoc in ejus civitate factum dicit, quæ utique Nazareth vocatur, sed in Capharnaum, quod ita narrat: * *Et iterum intravit in Capharnaum post dies:* * *& auditum est quod in domo esset:* * *& convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad januam:* * *& loquebantur eis verbum.* * *Et venerunt ferentes ad eum paralyticum, qui à quatuor portabatur.* * *Et cum non possent offerre eum illi præ turba, nudaverunt tectum ubi erat, & patefacientes submiserunt grabatum, in quo paralyticus jacebat.* * *Cum vidisset autem Iesus fidem illorum, &c.* Lucas autem non commemorat quo in loco factum sit, sed ita dicit: *Luc. 5. v. 17.* * *Et factum est in una dierum, & ipse sedebat docens:* * *& erant Pharisei sedentes, & legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilææ & Iudææ & Ierusalem:* * *& virtus erat Domini ad sanandos eos.* * *Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus, & quærebant eum inferre, & ponere ante eum:* * *& non invenientes qua parte illum inferrent præ turba, adscenderunt supra tectum, & per tegulas submiserunt illum cum lecto in medium ante Iesum.* * *Quorum fidem ut vidit, dixit. Homo remittuntur tibi peccata tua &c.* Remanet igitur quæstio inter Marcum & Matthæum, quod Matthæus ita scribit, tamquam in civitate Domini factum sit, Marcus autem in Capharnaum. Quæ difficilius solveretur, si Matthæus etiam Nazareth nominaret: nunc verò cum potuerit ipsa Galilæa dici civitas Christi, quia in Galilæa erat Nazareth: sicut universum regnum in tot civitatibus constitutum, dicitur Romana civitas; cumque in tot gentibus constituta civitas sit, de qua *Psalm. 36. v. 3.* scriptum est, Gloriosissima dicta sunt de te civitas Dei; & cum ipse prior populus Dei in tot civitatibus habitans, etiam una domus dictus sit domus Israël; quis dubitaverit in civitate sua hoc fecisse Iesum, cum hoc fecerit in civitate Capharnaum civitate Galilææ, quod transfretando redierat de regione Gerasenorum, ut & veniens in Galilæam, rectè diceretur venisse in civitatem suam, in quocumque oppido esset Galilææ? præsertim quia & ipsa Capharnaum ita excellebat in Galilæa, ut tamquam metropolis haberetur. Quod si prorsus non liceret accipere civitatem Christi, vel ipsam Galilæam, in qua erat Nazareth, vel ipsam Capharnaum, quæ sicut caput Galilææ, civitatibus eminebat; diceremus Matthæum prætermisisse, quæ gesta sunt, postea quàm venit Iesus in civitatem suam, donec veniret Capharnaum, & hoc adjunxisse de sanato paralytico: sicut in multis ita faciunt, prætermittentes media, tamquam hoc continuò sequatur, quod sine ulla prætermisionis suæ significatione subjungunt.

CAPUT XXVI.
De Matthæi vocatione.
Matth. 9. v. 9.
Marci 2. v. 13.
Matth. 9. v. 14.
59. HINC ergo sequitur Matthæus, dicens: *Et cum transiret inde Iesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine, & ait illi, Sequere me: & surgens secutus est eum.* Hoc Marcus ita narrat, eundem etiam ipse ordinem tenens post illius paralytici sanitatem: * *Et egressus est, inquit, ad mare, omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos:* * *Et cum præteriret, vidit a Levi Alphæi sedentem ad*

telonium, & ait illi, Sequere me. Et surgens secutus est eum. Nihil hinc repugnat, ipse est enim Matthæus qui & Levi. Lucas etiam hoc post eundem paralyticum sanatum ita subjungit: * *Et post hæc exiit, & vidit publicanum nomine Levi sedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me.* * *Et relictis omnibus, surgens secutus est eum.* Hinc autem probabilius videtur quod hæc prætermisissæ recordando Matthæus commemorat: quia utique ante illum sermonem habitum in monte, credendum est vocatum esse Matthæum. In eo quippe monte tunc Lucas commemorat omnes duodecim ex plurimis discipulis electos, quos & Apostolos nominavit.

60. SEQUITUR itaque Matthæus, & dicit: * *Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes, discumbebant cum Iesu & discipulis ejus, &c.* usque ad illud ubi ait, * *Sed vinum novum in utres novos mittunt, & ambo conservantur.* Hic Matthæus non expressit in cujus domo discumbebat Iesus cum publicanis & peccatoribus: unde posset videri non hoc ex ordine subjunxisse, sed quod alio tempore factum est recordatus interposuisse, nisi Marcus & Lucas qui hoc omnino similiter narrant, manifestarent in domo Levi, hoc est Matthæi, discubuisse Iesum, & dicta illa omnia quæ sequuntur. Ita enim Marcus hoc idem dicit, eundem ordinem servans: *Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu.* Cum ergo dicit, *in domo illius*; exprimit utique illum, de quo superius loquebatur, id est, Levi. Sic & Lucas cum dixisset, *Ait illi, Sequere: & relictis omnibus surgens secutus est eum:* continuò subjecit, * *Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua; & erat turba multa publicanorum & aliorum, qui cum illis erant discumbentes.* Manifestum est itaque in cujus domo ista gerebantur.

61. Jam ipsa verba videamus, vel quæ Domino dicta, vel quæ ab illo responsa omnes isti tres Evangelistæ posuerunt. Matthæus, *Et videntes, inquit, Pharisei, dicebant discipulis ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester?* Totidem penè verbis hoc ait & Marcus, *Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester?* Prætermisissum est ergo à Matthæo quod iste addidit, *& bibit.* Sed quid ad rem, cum plena sit sententia, insinuans pariter convivantes? Lucas autem aliquantò differentius hoc videtur commemorasse: *Et murmurabant, inquit, Pharisei & Scribæ eorum, dicentes ad discipulos ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis?* Non utique magistrum eorum nolens illic intelligi; sed simul omnibus, & ipsi & discipulis ejus hoc objectum insinuans: non tamen ei dictum, sed illis, quod & de ipso & de illis acciperetur. Nam utique & ipse Lucas ita dicit Dominum respondisse, *Non veni vocare justos, sed peccatores in penitentiam:* quod non eis respondisset, nisi quod dixerant, *manducatis & bibitis*, ad ipsum maximè pertineret. Propterea etiam Matthæus & Marcus de illo discipulis ejus hoc objectum esse narrarunt, quia & cum de discipulis dicebatur, magistro magis objiciebatur, quem sectando imitabantur. Una ergo sententia est, & tantò melius insinuata, quantò quibusdam verbis manente veritate, variata. Item quod Matthæus refert Dominum respondisse, * *Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus.* * *Euntes au-*

^a In plerisque MSS. *Levi Alphæi*. Sic etiam in vet. Corb. Bibl. II ^b Sic MSS. cum Ex. At Rat. & Lov. *volens*. mendosè.

osee 6. 6. *tem discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores.*

Marci 2. 17. Marcus quoque & Lucas eisdem penè verbis eandem sententiam tenuerunt, nisi quòd ambo non interponunt illud ex Propheta testimonium, *Misericordiam volo, quàm sacrificium.* Lucas autem cum dixisset, *Non veni vocare justos sed peccatores, addidit, in penitentiam:* quod ad explanandam sententiam valet, ne quisquam peccatores ob hoc ipsum quòd peccatores sunt, diligi arbitretur à Christo: cum & illa similitudo de ægrotis bene intimet quid velit Deus vocando peccatores, tamquam medicus ægros, utique ut ab iniquitate tamquam ab ægitudine salvi fiant: quod fit per penitentiam.

Matth. 9. 62. Item quod dicit Matthæus, *Tunc accesserunt ad eum discipuli Iohannis, dicentes, Quare nos & Pharisei jejunamus frequenter?* Marcus similiter intulit, dicens, *Et erant discipuli Iohannis & Pharisei jejunantes, & veniunt, & dicunt illi, Cur discipuli Iohannis & Phariseorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant; nisi quòd iste putari potest addidisse Phariseos, quòd simul cum discipulis Iohannis hoc dixerint, cum Matthæus tantum discipulos Iohannis hoc dixisse perhibeat. Sed verba ipsa quæ illos dixisse apud Marcum legitur, magis indicant alios hoc dixisse de aliis, id est convivis qui aderant venisse ad Jesum, quia jejunabant discipuli Iohannis & Pharisei, & hoc ei de illis dixisse: ut quod ait, *veniunt*, non de ipsis dixerit, de quibus interposuerat, *Et erant discipuli Iohannis & Pharisei jejunantes:* sed cum isti essent jejunantes, veniunt illi quos hoc movet, & dicunt illi, *Cur discipuli Iohannis & Phariseorum jejunant, tui autem non jejunant?* Quod Lucas evidentiùs expressit, ita hoc idem intimans, cum dixisset, quid eis responderit Dominus de vocatione peccatorum, tamquam ægrotorum: *At illi inquit, dixerunt ad eum, Quare discipuli Iohannis jejunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Phariseorum, tui autem edunt & bibunt?* Ergo & hic, sicut Marcus, alios de aliis hoc dixisse narravit. Unde ergo Matthæus, *Tunc accesserunt ad eum discipuli Iohannis dicentes, Quare nos & Pharisei jejunamus?* nisi quia & ipsi aderant, & omnes certatim, ut quisque poterat, hoc objecerunt: quorum sententia diverso loquendi modo, sed tamen à veritate non alieno, à tribus Evangelistis insinuata est.*

Matth. 9. 15. 63. Item illud de sponsi filiis, quia non jejunabunt quamdiu cum eis est sponsus, similiter interposuerunt Matthæus & Marcus: nisi quòd Marcus filios nuptiarum appellavit, quos ille sponsi; quod ad rem nihil interest. Filios quippe nuptiarum non tantum sponsi, sed etiam sponsæ intelligimus. Eadem ergo est aperta sententia, non altera adversa.

Lucas 5. 34. Lucas autem non ait, Numquid possunt filii sponsi jejunare: sed ait *Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare?* in quo & ipse ad aliud quidam insinuandum, eandem sententiam eleganter aperuit. Sic enim intelligitur, eosdem ipsos qui loquebantur fuisse facturos, ut lugentes jejunarent filii sponsi, quoniam ipsi essent sponsum occisuri. Quod autem dixit Matthæus lugere, hoc

Matth 9. 15. Marcus & Lucas jejunare: quia & ille postea, *tunc jejunabunt*, ait; non, tunc lugebunt. Verum illo verbo significavit de tali jejunio Dominum locutum, quòd pertinet ad humilitatem tribulationis: ut illud alterum, quòd pertinet ad gaudium mentis in spiritalia suspensæ, atque ob hoc alienatæ quodammodo à corporalibus cibis, posterioribus

similitudinibus Dominus significasse intelligatur, de panno novo & de vino novo, id ostendens quòd animalibus atque carnalibus circa corpus occupatis, & ob hoc veterem adhuc sensum trahentibus, hoc genus jejunii non congruat, quas similitudines & alii duo similiter explicarunt. Jam enim satis in promptu est, nihil esse contrarium, si quid aliud dicit, quòd aliud prætermittit, seu verbi seu rei, dum vel ab eadem sententia non recedatur, vel quæ fortè alia ponitur, alii non adversetur.

64. SEQUITUR deinde Matthæus adhuc temporum ordinem servans: ** Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, & adorabat eum dicens, Filia mea modò defuncta est, sed veni impone manum tuam super eam, & vivet, &c.* usque ad illud ubi ait, ** Et surrexit puella: * Et exiit fama hæc in universam terram illam.* Dicunt hoc & alii duo, Marcus & Lucas; sed ab isto ordine jam recedunt. Alii enim hoc recordantur atque inserunt, id est, eo loco ubi redit transfretando à regione Gerasenorum, post expulsa & in porcos permissa dæmonia. Nam hoc Marcus ita conjungit post illud apud Gerasenos factum: ** Et cum transcendisset, inquit, Iesus in navi rursus trans fretum, convenit turba multa ad illum: & erat circa mare. * Et venit quidam de archisynagogis, nomine Jairus, & videns eum procidit ad pedes ejus, &c.* Ac per hoc intelligendum est, hoc quidem de archisynagogi filia factum esse, cum transcendisset Iesus in navi rursus trans fretum: sed quantò post, non apparet. Nisi enim fuisset intervallum, non esset quando fieret quòd modò narravit Matthæus in convivio domus suæ: tamquam de alio quippe narravit, more Evangelistarum, quòd de se ac domi suæ gestum erat: post quòd factum nihil aliud continuò sequitur, quàm hoc de archisynagogi filia. Sic enim ipse contexit, ut ipse transitus apertè indicet hoc consequenter narrari, quòd & consequenter factum est. Quando quidem cum superiùs commemorasset, quæ de panno novo & de vino novo Iesus dixerit, continuò subjecit, *Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit.* Ac per hoc si hæc illo loquente accessit, nihil aliud factorum dictorumque ejus interpositum est. In narratione autem Marci, patet locus, ubi interponi alia potuerunt, sicut jam ostendimus. Similiter & Lucas, cum post narratum apud Gerasenos miraculum transit ad narrandum de archisynagogi filia, non sic transit ut renitatur Matthæo, qui post illas de panno & vino similitudines hoc gestum esse demonstrat, dicendo, *Hæc illo loquente.* Iste quippe cum terminasset quòd apud Gerasenos factum narraverat, hoc modo transit in aliud: ** Factum est autem, inquit, cum redisset Iesus, excepit illum turba: erant enim omnes expectantes eum. * Et ecce vir cui nomen Jairus, & ipse princeps synagogæ erat, & cecidit ad pedes Iesu, &c.* Sic intelligitur, quòd turba quidem illa continuò exceperit Dominum, quippe quem rediturum expectabat: quòd verò adjunxit, *Et ecce vir cui nomen erat Jairus*, non continuò factum accipiendum est, sed prius illud de convivio publicanorum, sicut narrat Matthæus: cui rei sic conjungit hoc, ut non possit aliud factum consequenter intelligi.

65. In hac ergo narratione, quam nunc considerandam suscepimus, de illa quidem quæ fluxum sanguinis patiebatur omnes isti tres Evangelistæ sine ulla quæstione concordant. Neque enim interest ad rei veritatem, quòd ab alio aliquid taci-

CAPUT
XXVIII.
De Jairi
filia suscita-
ta, & de hæ-
morrhœssa.
Matth. 9.
v. 18.
v. 25. v. 26.

Marci 5. v.
21.
v. 22.

Matth 9.
v. 18.

Lucas 8. v.
40.
v. 41.

Matt. 9. 18.

Matth. 9. 30. tum, ab alio dicitur: nec quod Marcus dicit, *Quis* *Luc. 8. 45.* *tetigit vestimenta mea?* & Lucas, *Quis me tetigit?* Alter enim dixit usitatè, alter propriè, eandem tamen uterque sententiam. Nam usitatiùs dicimus, Conscindis me, quàm Conscindis vestimenta mea: cum tamen in aperto sit quid velimus intelligi.

66. At verò cum Matthæus archisynagogum, non morituram, vel morientem, vel in extremo vitæ positam filiam suam narrat Domino nuntiasse, sed omnino defunctam; illi autem duo, mortijam proximam, nondum tamen mortuam, usque adeò *Matth. 9. 18.* ut dicant venisse postea qui mortuam nuntiarent, & *Luc. 8. 42.* ob hoc jam non debere vexari magistrum, tam-

quam sic veniret, ut manum imponendo mori non sineret, non ut qui posset mortuam suscitare: considerandum est, ne repugnare videatur, & intelligendum brevitatis causâ Matthæum hoc potius dicere voluisse, rogatum esse Dominum ut faceret quod eum fecisse manifestum est, ut scilicet mortuam suscitarer: attendit enim non verba patris de filia sua, sed quod est potissimum, voluntatem; & talia verba posuit, qualis voluntas erat. Ita enim desperaverat, ut potius eam veller reviviscere, non credens vivam posse inveniri, quam morientem reliquerat. Duo itaque posuerunt quid dixerit Jaïrus: Matthæus autem, quid voluerit atque cogitaverit. Utrumque ergo petitum est à Domino, ut vel morientem salvam faceret, vel mortuam suscitarer: sed cum instituisset Matthæus totum breviter dicere, hoc insinuavit patrem rogantem dixisse, quod & ipsum certum est voluisse, & Christum fecisse. *Matth. 9. 23.* Sanè si illi duo vel quisquam eorum, patrem ipsum commemorasset dixisse, quod sui domo venientes dixerant, ut jam non convexaretur Jesus, quod puella mortua fuisset, repugnarent ejus cogitationi verba quæ posuit Matthæus: nunc verò & illud suis nuntiantibus & prohibentibus ne jam magister veniret, non legitur quod ille consenserit. Ac per hoc & illud quod ei Dominus ait, *Luc. 8. 10.* *Noli timere, crede tantum, & salva erit,* non diffidentem reprehendit, sed credentem robustiùs confirmavit. Talis quippe in illo fides erat, qualis & in illo qui ait, *Matth. 9. 23.* Credo Domine, adjuva incredulitatem meam.

67. Quæ cum ita sint per hujusmodi Evangelistarum locutiones varias, sed non contrarias, rem planè utilissimam discimus, & per necessariam, nihil in cujusque verbis nos debere inspicere, nisi voluntatem, cui debent verba servire; nec mentiri quemquam, si aliis verbis dixerit quid ille voluerit, cujus verba non dicit: ne miseri aucupes vocum, apicibus quodammodo litterarum putent ligandam esse veritatem; cum utique non in verbis tantum, sed etiam in ceteris omnibus signis animorum, non sit nisi ipse animus inquirendus.

68. Quod autem nonnulli codices habent secundum Matthæum, *Non enim mortua est mulier, sed dormit,* cum eam Marcus & Lucas duodecim annorum puellam fuisse testentur; intelligas Hebræo more locutum esse Matthæum. Nam & aliis Scripturarum locis hoc invenitur, non eas tantum quæ virum passæ fuerant, sed omnino feminas etiam intactas atque integras, mulieres appellari: sicut de ipsa Eva scriptum est, Formavit eam in mulierem: & illud in libro Numerorum, ubi jubentur custodiri mulieres, quæ nescierunt cubile masculi, id est virgines, ne interficiantur. qua locutione

etiam Paulus ipsum Christum ait factum ex muliere. Hoc enim meliùs intelligimus, quàm ut illam duodecim annorum jam nuptam, vel virum expertam fuisse credamus.

69. SEQUITUR Matthæus, & dicit: * *Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes, & dicentes, Miserere nostri fili David,* & cetera, usque ad illud ubi ait, * *Pharisæi autem dicebant, In principe dæmoniorum ejicit dæmones.* Hoc de duobus cæcis & de muto dæmonio, solus Matthæus ponit. Illi enim duo cæci, de quibus & alii narrant, non sunt isti, sed tamen simile factum est: ita ut si ipse Matthæus non etiam illius facti meminisset, posset putari hoc, quod nunc narrat, dictum fuisse etiam ab aliis duobus. Quod commendare memoriæ diligenter debemus, esse quædam facta similia; quod probatur, cum idem ipse Evangelista utrumque commemorat: ut si quando talia singula apud singulos invenerimus, atque in eis contrarium, quod solvi non possit, occurrat nobis non hoc esse factum, sed aliud simile, vel similiter factum.

70. SANE deinceps non apparet ordo rerum gestarum. Nam post hæc duo facta, de cæcis & muto dæmonio, ita sequitur: * *Et circumibat Iesus civitates omnes & castella, docens in synagogis eorum & prædicans Evangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem.* * *Videns autem turbas, misertus est eis; quia erant vexati, & jacentes, sicut oves non habentes pastorem.* * *Tunc dicit discipulis suis, Messis quidem multa, operarii autem pauci:* * *rogate ergo Dominum Messis, ut ejiciat operarios in messem suam.* * *Et convocatis duodecim discipulis suis dedit illis potestatem spirituum immundorum, & cetera usque ad illud ubi ait, * Amen dico vobis non perdet mercedem suam.* In hoc toto loco, quem nunc commemoramus, multa monuit discipulos suos: sed utrùm eum ex ordine Matthæus subjunxerit, an ei ordo narrandi recordatio sua fuerit, sicut dictum est, non apparet. Hunc locum breviter videtur perstrinxisse Marcus, & eum sic ingressus est, dicens. * *Et circumibat castella in circuitu docens:* * *Et convocavit duodecim, & cepit eos mittere binos; & dabat illis potestatem spirituum immundorum, & cetera usque ad illud ubi ait, * Excutite pulverem de pedibus vestris, in testimonium illis.* Sed antequam hoc narraret Marcus, priùs post resuscitatam filiam archisynagogi, illud narravit, ubi Dominum in patria sua mirabantur, unde illi esset tanta sapientia & virtutes, cum ejus cognationem nossent: quod Matthæus post admonitionem istam discipulorum, & post alia multa commemorat. Itaque incertum est, utrùm hoc quod agitur in ejus patria, Matthæus omissum revocaverit, an Marcus recordatum anticipaverit, quisnam eorum ordinem rei gestæ, & quis recordationis suæ tenuerit. Lucas autem continuò post resurrectionem filiae Jaïri, subjungit hunc locum de potestate & admonitione discipulorum, tam breviter sanè quàm Marcus: neque ipse ita, ut hoc sequi etiam in rerum gestarum ordine appareat. In nominibus ergo discipulorum, Lucas, qui eos alio loco nominat, cum priùs eliguntur in monte, à Matthæo non discrepat, nisi in nomine Judæ Jacobi, quem Matthæus Thaddæum appellat; nonnulli autem codices habent ^b Lebbaum, Quis autem unquam prohibuerit duobus vel tribus nominibus hominem unum vocari?

^a Editi, mittat. MSS. verò ejiciat; in Græco est, ἐκβάλλω.

^b In quinque MSS. Lebbaum: corruptè, ut patet ex Græco textu, qui Matth. 10. 3. habet, & Λεββαῖος ὁ θίμωνος ὁ ἀδελφός.

Lebbaus qui vocatur Thaddæus.

CAPUT V.

XXIX.

De duobus cæcis & muto dæmonio.

Matth. 9.

v. 27. v. 34.

Marci 10.

46

Luc. 18. 35.

Matth. 20.

29.

CAPUT

XXX.

Missio discipulorum cum mandatis de virga & calceis &c.

Matth. 9.

v. 35.

v. 36. v. 37.

v. 38.

Matth. 10.

v. 1.

v. 41.

Marci 6.

v. 6. & 7.

v. 11.

Ibidem 1.

& 2.

Matth. 13.

54.

Luc. 9. 1.

Luc. 6. 24.

Matth. 10. 3.

Ibidem 10. 71. Solet item quæri, quomodo Matthæus & A
Lucæ 9. 3. Lucas commemoraverint dixisse Dominum disci-
Marci 6. 8. pulis, ut nec virgam ferrent; cum dicat Marcus,
Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tan-
tum: & sequatur etiam ipse, *non peram, non panem,*
neque in zona es: ut ostendat in eodem loco versari
narrationem suam, in quo & illorum qui dixerunt
nec virgam ferendam. Quod ita solvitur, ut intel-
ligamus sub alia significatione dictam virgam, quæ
secundum Marcum ferenda est: & sub alia illam
quæ secundum Matthæum & Lucam non est feren-
da: sicut sub alia significatione intelligitur tenta-
tio, de qua dictum est, Deus neminem tentat, &
Deut. 13. 3. sub alia de qua dictum est, Tentat vos Dominus
Deus vester, ut sciat si diligitis eum: illa seductio-
nis est, hæc probationis. Sicut iudicium aliter acci-
pitur, de quo dictum est, Qui bene fecerunt in
Iohan. 5. 29. resurrectionem vitæ; qui male fecerunt in resur-
Psal. 42. 1. rectionem iudicii: & aliter, de quo dictum est, Ju-
dica me Deus, & discerne causam meam de gente
non sancta: illud enim iudicium damnationis est,
hoc discretionis.

72. Et multa alia sunt verba, quæ non habent
unam significationem, sed diversis locis congruen-
ter posita, diverso modo intelliguntur, & aliquan-
do cum expositione dicuntur: ut est illud, Nolite
1. Cor. 14. 20. pueri effici sensibus, sed malitiâ parvuli estote, ut
sensibus perfecti sitis. Hoc enim breviter clausâ
sententiâ dici potuit, Nolite esse pueri, sed estote
1. Cor. 3. 18. pueri: & illud, Si quis putat se sapientem esse in
vobis in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens: quid
enim aliud dixit, quam non sit sapiens, ut sit sa-
Gal. 6. 2. piens? Aliquando autem clausæ ita dicuntur, ut
Eccl. "exerceant inquirentem: ut est quod ait ad Galatas,
"Invicem onera vestra portate, & sic adimplebitis
"legem Christi. Qui enim putat se esse aliquid, cum
"nihil sit, seipsum seducit. Opus autem suum probet
"unusquisque, & tunc in semetipso habebit gloriam,
"& non in altero. Unusquisque enim proprium onus
portabit. Nisi oneris nomen sub diversis significa-
tionibus acceperis, procul dubio putabis eundem
sibi in loquendo esse contrarium, & hoc in una sen-
tentia tam vicinè positis verbis: qui cum paulò an-
tè diceret, Alter alterius onera portate; postea di-
xit, Unusquisque proprium onus portabit. Sed alia
sunt onera participandæ infirmitatis, alia reddendæ
rationis Deo de actibus nostris: illa cum fratribus
sustentanda communicantur, hæc propria ab uno-
quoque portantur. Ita & virga intelligitur spirita-
1. Cor. 4. 21. liter, de quo dicebat Apostolus, In virga veniam
ad vos: & corporaliter, qua utimur sive ad equum,
sive ad aliquid aliud opus fuerit: ut interim omit-
tam & alias huius nominis figuratas significationes.

73. Utrumque ergo accipiendum est à Domino
Apostolis dictum, & ut nec virgam ferrent, & ut
nonnisi virgam ferrent. Cum enim secundum Mat-
Matth. 10. thæum diceret eis, * *Nolite possidere aurum, neque*
v. 9. *argentum, neque pecuniam in zonis vestris, * non pe-*
v. 10. *ram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta,*
neque virgam: continuo subiecit, *Dignus est enim*
operarius cibo suo. Unde satis ostendit, cur eos hæc
possidere ac ferre noluerit, non quo necessaria non
sint sustentationi huius vitæ, sed quia sic eos mitte-
bat, ut eis hæc deberi demonstraret ab illis ipsis,
quibus Evangelium credentibus annuntiarent, tam-
quam stipendia militantibus, tamquam fructum vi-
neæ plantatoribus, tamquam lac gregis pastoribus.
1. Cor. 9. 7. Unde Paulus dicit, Quis militat suis stipendiis um-

quam? Quis plantat vineam, & de fructu ejus non
edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non
percipit? Hinc enim loquebatur de iis quæ neces-
saria sunt prædicatoribus Evangelii: unde paulò *Ibidem* 11.
post dicit, Si non vobis spiritalia seminavimus, ma- *1. Cor.* 12.
gnum est si vestra carnalia metemus? Si alii pote-
statis vestræ participant, non magis nos? sed non
sumus usi hac potestate. Unde apparet hæc non ita
percepisse Dominum tamquam Evangelistæ vive-
re aliunde non debeant, quam eis præbentibus
quibus annuntiant Evangelium; alioquin contra
hoc præceptum fecit idem Apostolus, qui victum
de manuum suarum laboribus transigebat, ne cui-
1. Thess. 2. 9. quam gravis esset: sed potestatem dedisse, in qua
scirent sibi ista deberi. Cum autem à Domino ali-
De opere
quid imperatur, nisi fiat, inobedientiæ culpa est: *monacho-*
cum autem potestas datur, licet cuique non uti, & *v. 11. c. 6.*
tamquam de suo jure cedere. Hæc ergo Dominus
loquens discipulis, id agebat, quod ipse Apostolus
paulò post apertius ita explicat, Nescitis quoniam *1. Cor.* 9. 11.
qui in templo operantur, quæ de templo sunt edunt? *Eccl.*
qui altari deserviunt, altari compartiuntur? Sic &
Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant,
de Evangelio vivere: ego autem nullius horum usus
sum. Cum itaque dicit ita Dominum ordinasse, se
autem usum non esse, utique ostendit utendi pote-
statem datam, non impositam serviendi necessita-
tem.

74. Hoc ergo ordinans Dominus, quod eum
ordinasse dicit Apostolus, qui Evangelium annun-
tiant, de Evangelio vivere, illa Apostolis loque-
batur, ut securi non possiderent, neque portarent
huic vitæ necessaria, nec magna, nec minima. Ideo
posuit, *nec virgam,* ostendens à fidelibus suis omnia
deberi ministris suis, nulla superflua requirentibus.
Ac per hoc addendo. *Dignus est enim operarius cibo* *Matth.* 10.
suo, prorsus aperuit & illustravit, unde & quare *10.*
hæc omnia loqueretur. Hanc ergo potestatem vir-
gæ nomine significavit, cum dixit, ne quid tollerent
in via, nisi virgam tantum, Potuit enim etiam sic
Marci 6. 8. breviter dici, Nihil necessariorum vobiscum fera-
tis, nec virgam, nisi virgam tantum: ut illud
quod dictum est, nec virgam, intelligatur, ne mi-
nimas quidem res; quod verò adjunctum est, nisi
virgam tantum, intelligatur, quia per potestatem
à Domino acceptam, quæ virgæ nomine significa-
ta est, etiam quæ non portantur non deerunt. U-
trumque ergo Dominus dixit, sed quia non utrum-
que unus Evangelista commemoravit, putantur ille
qui virgam sub alia significatione positam tollen-
dam dixit, ei qui virgam rursus aliud significantem
non tollendam dixit, esse contrarius; sed jam ra-
tione reddita non putetur.

75. Sic & calceamenta cum dicit Matthæus in *Matth.* 10.
via non esse portanda, curam prohibet, qua ideo *10.*
portanda cogitantur, ne desint. Hoc & de duabus
tunicis intelligendum est, ne quisquam eorum præ-
ter eam quam esset indutus, aliam portandam pu-
taret, sollicitus ne opus esset, cum ex illa potestate
posset accipere. Proinde Marcus dicendo calceari *Marci* 6. 9.
eos sandaliis vel soleis, aliquid hoc calceamentum
mysticæ significationis habere admonet, ut pes ne-
que tectus sit, neque nudus ad terram, id est nec
occultetur Evangelium, nec terrenis commodis in-
nitatur. Et quod non portari vel haberi duas tuni-
cas, sed expressius indui prohibet dicens, *Et ne in-* *Ibidem.*
duerentur duabus tunicis, quid eos monet nisi non
dupliciter, sed simpliciter ambulare.

76. Ita

76. Ita Dominum omnia dixisse, nullo modo A dubitandum est, partim propriè, partim figuratè: sed Evangelistas, alia istum, alia illum inferuisse scriptis suis, quædam verò eadem vel duos, vel tres eorum quoslibet, vel omnes quatuor posuisse: nec sic tamen omnia esse conscripta, quæ ab illo seu dicta seu facta sunt. Quisquis autem putat non potuisse Dominum in uno sermone quædam figuratè, quædam propriè ponere eloquia, cetera ejus inspicere, videbit quàm hoc temerè atque ineruditè arbitretur. Potest enim iste, (ut unum aliquid dicam quod animo interim occurrit,) quoniam monet, ut non sciat sinistra quod facit dextra, & ipsas eleemosynas, & quidquid illic aliud præcipit, figuratè accipiendum putare.

77. Sanè rursus admoneo, quod oportet meminisse lectorem, ne tali admonitione sæpissimè indigeat, aliis atque aliis sermonum suorum locis Dominum multa iterasse, quæ alibi jam dixerat; ne fortè ipsorum locorum ordo cùm ex alio Evangelista non convenerit, alicui eorum hinc putet esse contrarium: cùm intelligere debeat iterum alibi dici, quod jam alibi dictum erat: nec tantùm de dictis, verùm etiam de factis observari debere. Nihil enim prohibet hoc idem iterum factum credere: calumniari autem Evangelio, dum non credit iterum factum, quod iterum fieri non potuisse nemo convincit, sacrilegæ vanitatis est.

78. SEQUITUR Matthæus, & dicit: * Et factum est, cùm consummasset Iesus, præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, ut doceret, & prædicaret in civitatibus eorum. * Iohannes autem cùm audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? &c. usque ad illud ubi ait, * Et justificata est sapientia à filiis suis. Hunc totum locum de Johanne Baptista, quod miserit ad Jesum, & cuiusmodi responsum acceperint illi quos misit, & quidquid post eorum abscessum de Johanne Dominus dixit, interponit & Lucas: non quidem ipso ordine, sed quis eorum recordationis suæ, quis rerum ipsarum hîc ordinem teneat, non apparet.

79. SEQUITUR Matthæus, & dicit: * Tunc cepit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent penitentiam, &c. usque ad illud ubi ait, * Terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quàm tibi. Etiam hoc commemorat Lucas, continuato cuidam sermoni Domini etiam hæc ex ipsius ore conjungens: unde magis videtur ipse hoc ordine illa commemorare, quo à Domino dicta sunt; Matthæus autem suæ recordationis ordinem tenuisse: aut si illud quod idem Matthæus ait, Tunc cepit exprobrare civitatibus, sic accipiendum putatur, ut punctum ipsum temporis voluisse credatur exprimere in eo, quod dictum est, Tunc, non autem ipsum tempus aliquantò latius quo hæc multa gerebantur & dicebantur; quisquis hoc credit, credat etiam hoc esse bis dictum. Cùm enim & apud unum Evangelistam inveniuntur quædam quæ bis dixerit Dominus; sicut apud eundem Lucam de non tollenda pera in via & similiter ceteris, duobus locis dictum à Domino invenitur, quid mirum si & aliquid aliud bis dictum singillatim à singulis dicitur eodem ordine quod dictum est, & ideo diversus ordo apparet in singulis, quia & tunc quando & ille, & tunc quando iste commemorat, dictum est?

80. SEQUITUR Matthæus: * In illo tempore Tom. III. Pars II.

respondens Iesus dixit, Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, &c. usque ad illud ubi ait, * Iugum enim meum suave est, & onus meum leve. Hujus loci & Lucas meminit, sed ex parte. Non dicit enim ipse, Venite ad me omnes qui laboratis, & alia quæ sequuntur. Semel autem hoc dictum à Domino, sed Lucam non totum quod dictum est commemorasse, credibile est. Matthæus enim dicit, In illo tempore respondens Iesus dixit, postea quàm exprobravit civitatibus: Lucas autem post illam exprobrationem civitatum interponit quædam, non tamen multa; atque hoc ita subjungit, In ipsa hora exsultavit Spiritu-sancto, & dixit. Unde etiam si Matthæus non In illo tempore diceret, sed In ipsa hora, tam pauca interponit Lucas in medio, ut etiam eadem horâ dictum non absurdè videatur.

81. SEQUITUR Matthæus, & dicit: * In illo tempore abiit Iesus sabbato per sata, discipuli autem ejus esurientes ceperunt vellere spicas, & manducare, & cetera, usque ad illud ubi ait, * Dominus est enim filius hominis etiam sabbati. Hoc quoque sine ulla repugnantia quæstione commemoratur & à Marco & à Luca: sed illi non dicunt, In illo tempore. Unde fortassis magis Matthæus rei gestæ hîc ordinem tenuit, illi autem recordationis suæ: nisi latius accipiatur quod dictum est, In illo tempore, id est, quo hæc multa & diversa gerebantur.

82. SEQUITUR ergo Matthæus, ita narrans: * Et cùm inde transisset, venit in synagogam eorum. Et ecce homo manum habens aridam, & cetera, usque ad illud ubi ait, * Et restituta est sanitati sicut altera. De isto sanato, qui manum habebat aridam, etiam Marcus & Lucas non tacent. Posset autem putari eo die factum & de spicis & de isto sanato, quoniam & sabbatum hîc commemoratur; nisi Lucas aperuisset alio sabbato factum esse de sanitate aridæ manus: proinde quod ait Matthæus, Et cùm inde transisset, venit in synagogam eorum, non quidem venit nisi cùm inde transisset, sed post quot dies in synagogam eorum venerit, postea quàm à segete illa transivit, an rectà continuòque illuc ierit non expressum est. Ac per hoc locus datur narrationi Lucæ, qui dicit alio sabbato hujus manum sanatam. Sed potest movere, quomodo Matthæus dixerit, quod ipsi interrogaverint Dominum, * Si licet sabbato curare, volentes invenire accusandi occasionem; ipse verò illis de ove proposuerit similitudinem, dicens, * Quis erit ex vobis homo qui habeat ovem unam, & si ceciderit hæc sabbatis in foveam, nonne tenebit, & levabit eam: * quanto melior est homo ove? itaque licet sabbatis bene facere. cùm Marcus & Lucas illos potiùs à Domino interrogatos esse perhibeant, Licet sabbato bene facere, an malè; animam salvam facere, an perdere? Itaque intelligendum est quod illi priùs interrogaverint Dominum, Si licet sabbato curare: deinde quod intelligens cogitationes eorum, aditum accusandi quærentium, constituerit in medio illum, quem fuerat sanaturus, & interrogaverit quæ Marcus & Lucas eum interrogasse commemorant: ac tunc illis tacentibus, proposuisse similitudinem de ove, & conclusisse quod liceat sabbato bene facere: postremò circumspèctis eis cum ira, sicut Marcus dicit, contristatum super cæcitate cordis eorum, dixisse homini, Extende manum tuam.

83. SEQUITUR Matthæus, ita contexens narrationem suam: * Exeuntes autem Pharisei

Christus invitans ad tollendum jugum & onus suum. Matth. 11. v. 25. v. 30. Luca 10. 21.

CAPUT XXXIV. Discipuli vellentes spicas. Matth. 12. v. 1. v. 8.

Marci 2. 23. Luca 6. 1.

CAPUT XXXV. De manu arida sabbato curata. Matth. 12. v. 9. v. 13. Marci 3. 1. Luca 6. 6.

Matth. 12. v. 10.

v. 11.

v. 12.

Marci 3. 4. Luca 6. 9.

CAPUT XXXVI.

E

De ordine rei gestæ post manus aridæ curationem
 Matth. 12. v. 14. v. 15. v. 16. v. 17. Isaiâ 42. 1. Matth. 12. v. 21. Marci 3. 7.

*consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent. * Jesus autem sciens, recessit inde; & secuti sunt eum multi, & curavit eos omnes: * & præcepit eis ne manifestum eum facerent: * ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem, & cetera, usque ad illud ubi ait, * Et in nomine ejus gentes sperabunt. Hoc solus iste commemorat, illi duo in alia perrexerunt. Ordinem sanè rei gestæ videtur Marcus aliquantulum tenuisse, qui dicit Jesum cognita maligna adversum se dispositione Judæorum, secessisse ad mare cum discipulis suis, & ad eum*

*turbas confluisse, & sanasse eum plurimos. Unde autem cœperit in aliud ire, non quod ordine sequeretur, vix apparet, utrum ubi dicit convenisse ad eum turbas; potuit enim hoc jam & alio tempore: an ubi dicit, *adscendit in montem. Quod & Lucas videtur commemorare dicens, *Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare. dicendo enim, in illis diebus, satis ostendit non continuò factum.***

CAPUT XXXVII. De dæmonia cæco. Matth. 12. 22. Luca 11. 14.

84. MATTHÆUS ergo sequitur & dicit: *Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus & mutus; & curavit eum, ita ut loqueretur & videret.* Hoc non isto ordine, sed post alia multa Lucas commemorat, & mutum dicit tantum non etiam cæcum: sed non ex eo quòd aliquid tacet, de alio dicere putandus est: ea enim sequentia etiam ipse contextit quæ Matthæus.

CAPUT XXXVIII. De loco ubi dictum est, in Beelzebub ejici dæmonia. Matth. 12. v. 23. v. 24. v. 25. v. 37. Marci 3. 22.

85. SEQUITUR Matthæus dicens: *Et stupebant omnes turbæ, & dicebant. Numquid hic est filius David? * Pharisei autem audientes dixerunt, Hic non ejicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. * Jesus autem sciens cogitationes eorum dixit eis, Omne regnum divisum contra se, desolabitur, &c. usque ad illud ubi ait, * Ex verbis tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.* Marcus non ex occa-

sione illius muti subjicit dictum de Jesu, quòd in Beelzebub ejiceret dæmonia; sed post alia quædam, quæ solus commemorat, hoc quoque subnectit, sive alio loco id recolens & adjungens, sive aliquid prætermittens, & deinde ad hunc ordinem rediens. Lucas autem penè totidem verbis hoc dicit quod Matthæus: & quòd digitum Dei appellat Spiritum Dei, ab eadem sententia non recedit; quin potius & aliquid docet, ut noverimus quemadmodum intelligamus ubicumque Scripturarum legerimus digitum Dei. In aliis autem, quæ non hîc dicunt Marcus & Lucas, nulla controversia est: nec in his quæ aliquantò aliter dicunt, quia eadem sententia est.

CAPUT XXXIX. De loco ubi petitur signum à Domino. Matth. 12. v. 38. v. 45. Luca 11. 16. Ibidem 29. Ibidem 27. Ibidem 29.

86. SEQUITUR Matthæus, & dicit: ** Tunc responderunt ei quidam de Scribis & Phariseis dices, Magister, volumus à te signum videre, &c. usque ad illud ubi ait, * Sic erit & generationi huic pessimæ.* Hæc etiam Lucas narrat eo quidem loco, sed aliquantò dispari ordine. Nam illud quod petierunt signum à Domino de cælo, suprà commemoravit post illud de muto miraculum: & non ibi retulit, quid eis ad hoc Dominus respondisset; sed postea cum turbæ concurrissent, dicit hoc fuisse responsum eis, quos dat intelligi superiùs à se commemoratos, quòd de cælo signum quærebant: & hoc annexit postea quàm interposuit de muliere, quæ dixit Domino, *Beatus venter qui te portavit.* Hanc autem mulierem interponit, cum de sermone Domini commemorasset, quòd spiritus immundus exiens ab homine, redit, & invenit mundatam domum. Post mulierem ergo illam, cum diceret responsum esse turbis de signo, quod de cælo quære-

*bant, interposita similitudine Jonæ propheta: deinde continuato sermone ipsius Domini, commemorat dictum de regina Austri, & de Ninivitis. Ita aliquid potiùs commemoravit, quod Matthæus tacuit, quàm aliquid prætermisit eorum, quæ hoc loco ille narravit. Quis autem non videat superfluo quæri, quo illa ordine Dominus dixerit; cum & hoc dicere debeamus per Evangelistarum excellentissimam auctoritatem, non esse mendacium, si quisquam non hoc ordine cujusquam sermonem digesserit, quo ille à quo processit, cum ipsius ordinis nihil intersit ad rem, sive ita, sive ita sit. Et adhuc Lucas productiorem hunc Domini sermonem indicat, & in eo quædam commemorat, quæ Matthæus in sermone illo, qui est habitus in monte, quæ bis dicta intelligimus, & ibi scilicet, & hîc. Terminato autem isto sermone, in aliud pergit Lucas: in quo utrum ordinem rerum gestarum servarit, incertum est. Ita enim connectit, *Et cum loqueretur, rogavit eum quidam Phariseus ut pranderet apud se.* Non autem ait, cum hæc loqueretur, sed *cum loqueretur.* Nam si dixisset, cum hæc loqueretur, necessariò cogeret intelligere hoc ordine non tantum à se fuisse narrata, verum & à Domino gesta.*

87. SEQUITUR ergo Matthæus, & dicit: ** Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus & fratres stabant foris, quærentes loqui ei, &c. usque ad illud ubi ait, * Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater & soror & mater est.* Hoc sine dubio consequenter gestum intelligere debemus. Præmisit enim, cum ad hoc narrandum transiret, *Adhuc eo loquente ad turbas.* quid est autem, *Adhuc*, nisi illud quod loquebatur? Non enim dixit, Et eo loquente ad turbas, ecce mater ejus & fratres; sed, *Adhuc eo loquente.* quæ cum dicit, cogit intelligi, hæc loquente, quæ superiùs indicabat. Nam & Marcus post illud quod de blasphemia Spiritus-sancti, quid Dominus dixerit retulit, *Et veniunt, inquit, mater ejus & fratres:* prætermisiss quibusdam, quæ in eodem textu sermonis Domini & Matthæus prolixius Marco, & Lucas prolixius Matthæo posuerunt. Lucas autem non hujus rei gestæ ordinem tenuit, sed præoccupavit hoc, & recordatum antè narravit. Denique hoc sic interposuit, ut solutum appareat à nexu & superiorum & posteriorum. Post commemoratas enim quasdam parabolas Domini, ita hoc de matre & fratribus ejus recordatum interposuit: *Venerunt autem ad illum, inquit, mater & fratres ejus: & non poterant ad eum adire præ turba.* non expressit quando ad eum venerint. Rursus cum & hinc transit, ita loquitur: *Factum est autem, inquit, in una dierum, & ipse adscendit in naviculam, & discipuli ejus.* Et hîc utique cum dicit, *Factum est in una dierum,* satis indicat, non necesse esse, ut hæc dies intelligatur, in qua hoc gestum est, vel illa quæ continuò sequitur. Nihil itaque habet repugantiæ cum ceteris duobus quod Matthæus de matre & fratribus Domini narrat, neque in verbis Domini, neque in ipso ordine rerum gestarum.

88. SEQUITUR Matthæus: ** In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare: * & congregatae sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam adscendens sederet: & omnis turba stabat in littore; * & locutus est eis multa in parabolis dicens, & cetera, usque ad illud ubi ait, * Ideo omnis Scriba doctus in regno cælorum similis est homini patri familias, qui profert de*

Ibidem 30.

Matth. 5. 1. &c.

Lucas 11. 37.

CAPUT XL. Christus interpellatus à matre &c. Matth. 12. v. 46. v. 50.

Marci 3. 31.

Lucas 8. 19.

Ibidem 22.

CAPUT XLI. Sermo à navicula. Matth. 13. v. 1. v. 2. v. 3.

thesauro suo nova & vetera. Post illud quod narratum est de matre & fratribus Domini, hoc continuo gestum esse, & eum ordinem Matthæum etiam in narrando tenuisse, ea res insinuat, quia cum illic transiret, ita contexuit ut diceret, *In illo die exiens Iesus de domo, sedebat secus mare, & congregatae sunt ad eum turbae multae.* Cum enim dicit, *In illo die*, (nisi fortè dies more Scripturarum tempus significet,) satis indicat, aut hoc consequenter gestum, aut non multa interponi potuisse; maxime quia & Marcus eum ordinem tenet: Lucas autem post illud quod narrat de matre & fratribus Domini, in aliud transit, nec eo transitu connexionem aliquam facit, qua huic ordini repugnare videatur. Omnium ergo horum quæ Matthæus Dominum locutum esse narravit, quæ cum illo dixerunt Marcus & Lucas, non habent repugnantiae quaestionem: quæ autem ipse solus dixit, multò magis sine controversia sunt: nec in ipso ordine, quamvis aliquantò diversum aliud aliud teneat, partim gestarum rerum, partim recordationis suæ, video quid vel cui quisque advenisset.

CAPUT XLII. **89. SEQUITUR** ergo Matthæus: * *Et factum est cum consummasset Iesus parabolas istas, transit inde: & veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, &c.* usque ad illud ubi ait, * *Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.* A superiore sermone parabolarum sic transit, ut non ostendat consequentis ordinis necessitatem: præsertim quia Marcus ab istis parabolis, non in quod iste, sed in aliud tendens, in quod & Lucas, ita contexuit narrationem, ut credibilis ostendatur hoc esse potiùs consequenter gestum, quod ipsi duo continuenter adiungunt, de navi scilicet in qua dormiebat Iesus, & de illo miraculo expulso- rum dæmoniorum apud Gerasenos, quæ duo Matthæus jam superius recolens interposuit. Nunc ergo quæ in patria sua Dominus dixerit vel ei dicta sint, videamus utrùm cum aliis duobus Marco & Luca concordent. Nam Johannes longè in diversis & dissimilibus narrationis suæ locis vel dicta esse Domino talia, vel eum dixisse commemorat, qualia hoc loco tres ceteri meminerunt.

90. Et Marcus quidem eadem propè commemorat hæc omnia quæ Matthæus, nisi quòd Dominum fabrum & Mariæ filium dicit à civibus suis dictum, non, sicut Matthæus, fabri filium. Nec mirandum est, cum utrumque dici potuerit: eo enim & fabrum credebant, quo fabri filium. Lucas autem eandem rem gestam latiùs indicat, & plura ibi commemorat; nec longè post baptismum & tentationem ejus hoc inserit, sine dubio præoccupans quod multis rebus interpositis postea gestum est: unde quisque possit advertere, quod huic tam magnæ quaestioni, quam de consensu Evangelistarum enodandam Deo adjuvante suscepimus, plurimum necessarium est, non nescientes aliquid eos prætermisisse, aut nescientes quemadmodum se ordo rerum gestarum haberet, alium potiùs ordinem suæ recordationis tenuisse: quod hinc evidentissimè intelligi potest, quia Lucas antequam aliquid narraret Dominum fecisse Capharnaum, præoccupavit hunc locum, quem nunc consideramus, ubi cives ejus & potentiam virtutis in eo stupebant, & ignobilitatem generis contemnebant. Nam hoc eum dicit eis dixisse, *Utique dicetis mihi, Medice cura te ipsum: quanta audivimus facta in Capharnaum,*

fac & hic in patria tua: cum secundum ejusdem ipsius Lucæ narrationem nihil adhuc legatur fecisse Capharnaum. Quod quia longum non est, & facillimum est & pernecessarium, totum inferimus, unde ad hoc narrandum & quomodo venerit. Postea quàm baptizatum & tentatum Dominum indicavit, ita sequitur: * *Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.* * *Et recessus est Iesus in virtute Spiritus in Galileam: & facta exiit per universam regionem de illo.* * *Et ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus.* * *Et venit Nazareth ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere.* * *Et traditus est illi liber prophetae Isaie. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, * Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, * predicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum & diem retributionis.* * *Et cum plicasset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum.* * *Cœpit autem dicere ad illos, quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.* * *Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, & dicebant, Nonne hic est filius Ioseph? * Et ait illis, Utique dicetis mihi hanc similitudinem, Medice cura te ipsum. Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua, & cetera, donec peragat totum ipsum narrationis suæ locum. Quid ergo evidentius, quàm hoc eum scientem præoccupasse narrandum, cum utique jam magna ab illo in Capharnaum facta fuisset & ipse noverit, & ipse commemoret, quæ se nondum narrasse utique scit? Neque enim tantum ab ejus baptismo progressus est, ut oblitus putetur nondum se aliquid commemorasse de iis, quæ in Capharnaum gesta fuerant: modò enim cœpit post baptismum aliquid narrare de Domino.*

91. SEQUITUR Matthæus: * *In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Iesu, & ait pueris suis, Hic est Iohannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo.* Marcus hoc idem & eodem modo dicit, sed non eodem ordine. Nam postea quàm discipulos Dominus misit, dicens eis, ne quid in via ferrent, nisi virgam tantum, terminato eo sermone, quantum ab illo commemoratum est, etiam hoc subjecit, nulla tamen facta necessitate, qua hoc etiam consequenter gestum esse intelligere cogeremur: sicut nec Matthæus; *In illo enim tempore* dixit, non *In illo die* vel *hora*: nisi quòd Marcus non quòd Herodes dixerit, sed *Dicebant*, inquit, *quia Iohannes Baptista surrexit à mortuis*: Matthæus verò de ipso Herode, *Ait*, inquit, *pueris suis*. Lucas etiam eum narrandi ordinem, quem Marcus, tenens, nec ipse sanè etiam rerum gestarum eundem ordinem fuisse credi cogens, ita hoc idem commemorat: * *Audivit autem, inquit, Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat, eo quòd diceretur à quibusdam, quia Iohannes surrexit à mortuis; à quibusdam verò, quia Elias apparuit; ab aliis autem, quia propheta unus de antiquis surrexit.* * *Et ait Herodes, Johannem ego decollavi, quis est autem iste, de quo ego audio talia? Et quærebat videre eum.* In his verbis Lucas quoque Marco adtestatur, ad hoc dumtaxat quòd alii dixerint, non Herodes,

* MS. tres, in synagoga: juxta Græcum textum.

Johannem à mortuis surrexisse. Sed quia hæsitantem commemoravit Herodem, verbaque ejus ita postea posuit dicentis, *Johannem ego decollavi, quis est autem iste, de quo audio ego talia?* intelligendum est aut eum post hanc hæsitationem confirmasse in animo suo quod ab aliis dicebatur, cum ait pueris suis, sicut Matthæus narrat, *Et ait pueris suis, Hic est Johannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operantur in eo:* aut ita pronuntianda sunt hæc verba, ut hæsitantem adhuc indicent. Si enim diceret, Numquid nam hic est, aut numquid fortè hic est Johannes Baptista; non opus esset admonere aliquid de pronuntiatione, qua dubitans atque hæsitans intelligatur. Nunc quia illa verba desunt, utroque modo pronuntiari potest; ut aut confirmatum eum ex aliorum verbis, credentem dixisse accipiamus; aut adhuc, sicut Lucas commemorat, hæsitantem: præsertim quia & Marcus, qui superius dixerat, ab aliis fuisse dictum, quod Johannes à mortuis resurrexit, in extremo tamen ipsum Herodem dixisse non tacet, *Quem ego decollavi Johannem, hic à mortuis resurrexit.* Quæ item verba duobus modis pronuntiari possunt, ut aut confirmantis, aut dubitantis intelligantur. Cum autem Lucas postea quàm hoc commemoravit, in aliud transeat; duo isti, Matthæus & Marcus ex hac occasione narrant, quemadmodum sit ab Herode Johannes occisus.

92. SEQUITUR ergo Matthæus, & dicit: ** Herodes enim tenuit Johannem, & alligavit eum, & posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui, &c.* usque ad eum locum ubi ait, ** Et accedentes discipuli ejus, tulerunt corpus, & sepelierunt illud; & venientes nuntiaverunt Jesu.* Marcus hoc similiter narrat: Lucas autem non eodem ordine id recordatur, sed circa ipsum baptismum, quo Dominus baptizatus est. Unde hoc præoccupasse intelligitur & ipse ex occasione, ut ibi narraret, quod multo post factum est. Cum enim commemorasset Johannis verba de Domino, quod ventilabrum in manu ejus, & mundabit aream suam, frumenta recondet in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili: continuo subjecit, quod non continuo factum esse Johannes Evangelista apertissime exponit, cum commemorat, postea quàm baptizatus esset Jesus, isse illum in Galilæam, quando fecit de aqua vinum; & inde post paucorum dierum in Capharnaum habitationem, rediisse ad Judæam terram, & ibi baptizasse multos circa Jordanem, antequam missus esset Johannes in carcerem. Quis autem non putet, * qui minus in his litteris eruditus est, tamquam post illa verba de ventilabro & de area mundata, continuo sit à Johanne offensus Herodes, & eum in carcerem miserit? Non autem hoc ordine ista narrata quo gesta sunt, & alibi jam probavimus, & hoc ipso loco non quilibet alius, sed idem Lucas hoc probat. Si enim post verba illa continuo Johannes in carcerem missus est, quomodo post ipsam commemorationem Johannis in carcerem missi baptizatus est Jesus, secundum ipsius Lucæ narrationem? Proinde manifestum est, ex occasione recordatum præoccupasse, & ante multa quæ prius quàm Johanni hoc fieret, gesta narraturus erat, hoc præoccupatum in sua narratione præmisisse. Sed nec illi duo Matthæus & Marcus eo rerum ordine de Johanne in carcerem missio in sua narratione posuerunt, quo

factum apparet etiam in eorum scriptis: nam & ipsi dixerunt, tradito Johanne Dominum isse in Galilæam, & post multa, quæ fecit in Galilæa, veniunt ad Herodis admonitionem vel hæsitationem, quod Johannes, quem decollavit, à mortuis resurrexit; & ex hac occasione narrant omnia, quæ de Johanne contigerunt incluso & occiso.

93. SEQUITUR ergo Matthæus, cum dixisset nuntiatum esse Christo, quod Johannes occisus sit, & ita narrationem contexit: ** Quod cum audisset, inquit, Jesus, secessit inde in navicula in locum desertum seorsum. Et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus. * Et exiens vidit turbam multam, & misertus est eis, & curavit languidos eorum.* Hoc continuo post Johannis passionem factum esse commemorat. Unde post hæc, facta sunt illa quæ primò narrata sunt, quibus motus Herodes dixit, *Johannem ego decollavi.* Illa enim posteriora debent intelligi, quæ ad Herodem pertulit fama, ut moveretur, & hæsitaret quisnam iste esse posset, de quo audiret talia, cum Johannem ipse occidisset. Marcus autem postea quàm passionem Johannis narravit, commemorat discipulos missos rediisse ad Jesum, & renuntiassse illi omnia, quæ egerant, & docuerant; & Dominum eis, (quod ipse solus commemorat,) dixisse ut requiescerent pusillum in deserto, & adscendisse cum eis in navem, & isse: & turbas hoc videntes prævenisse eos illuc; quarum misertum Dominum docuisse multa; & horâ jam progrediente factum esse, ut de quinque panibus & duobus piscibus omnes qui aderant pascerentur. Quod miraculum omnes quatuor Evangelistæ commemoraverunt. Lucas etiam qui jam longè supra de Johannis passione narraverat, ex occasione qua diximus, nunc postea quàm commemoravit illam Herodis hæsitationem de Domino quisnam esset, hoc continuo subjungit quod Marcus, id est rediisse ad illum Apostolos, & narrasse illi quæcumque fecerant: & assumtis eis secessisse in locum desertum, atque eò secutas turbas, & locutum esse de regno Dei, & eos qui curâ indigebant sanasse: atque inde etiam ipse die declinante commemorat miraculum de quinque panibus factum.

94. At verò Johannes, qui multum ab eis tribus Evangelistis eo distat, quia magis in sermonibus quos Dominus habuit immoratur, quàm in factis quæ mirabiliter fecit, postea quàm commemora- vit eum relictâ Judæâ abiisse iterum in Galilæam, quod tunc intelligitur factum, cum & alii Evangelistæ dicunt eum Johanne tradito isse in Galilæam; postea quàm ergo id commemoravit Johannes, in transitu ejus per Samariam multa quæ locutus est ex occasione illius Samaritanæ, quam invenit ad puteum, contexit narrationi suæ: & post duos dies dicit eum inde exisse in Galilæam, deinde venisse in Cana Galilææ, ubi fecerat de aqua vinum, & sanasse filium reguli cujusdam. Alia verò, quæ illum in Galilæa fecisse atque dixisse alii dixerunt, Johannes tacet: sed sanè quod illi tacuerunt, dicit adscendisse eum in die festo Jerosolymis, & fecisse ibi miraculum illud de homine, qui triginta octo annos habebat in infirmitate, nec habebat hominem à quo in piscinam deponeretur, in qua variis valetudinibus affecti sanabantur; & ex hac occasione multa eum locutum fuisse commemorat. Post hæc eum dicit abiisse trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis, & secutam multitudinem magnam:

* Edici, nisi qui minus, &c. Abest nisi à MSS. ut sit iste sensus, Quis autem, si minus in his litteris eruditus est, non putet,

CAPUT XLV. Ad miraculū de quinque panibus quo ordine venerint Evangelistæ. Matth. 14. v. 13. v. 14.

Marci 6. 30. &c.

Lucæ 9. 10.

Lucæ 9. 10.

Ibidem 11.

Iohan. 4. 3.

Ibidem 5.

Ibidem 43.

Ibidem 46.

Iohan. 5. 1.

&c.

Iohan. 6. 1.

&c.

deinde abiisse in montem, & ibi sedisse cum disci- A
pulis suis, proximo Pascha die festo Judæorum:
tum levatis oculis & visa multitudine maxima, pa-
visse eam de quinque panibus & duobus piscibus;
quod & ceteri Evangelistæ dicunt. Ac per hoc
prætermisisse illum, per quæ illi narrando ad hu-
jus miraculi commemorationem venerunt, cer-
tum est: verumtamen tamquam ex alia narratio-
nis via, cum & illi tacuissent quæ iste dixisset, ad
hoc miraculum de quinque panibus occurrerunt
sibi & illi tres qui penè pariter ambulabant, & B
iste qui sermonum Domini alta consecrans, per alia
quæ illi tacuerunt circumvolavit quodammodo,
& eis ad miraculum de quinque panibus pariter
commemorandum, non multò post ab eis rursus
in altiora revolaturus occurrit.

CAPUT
XLVI.
In eodem
miraculo
consensu
quatuor
Evangelis-
tarum.
Matth. 14.
v. 13. v. 16.
v. 21.

95. SEQUITUR ergo Matthæus, & ad ipsum
de quinque panibus factum narrationem suam ex
ordine ita perducit: ** Vespere autem facto accesserunt
ad eum discipuli ejus dicentes, Desertus est locus, &
hora jam præterit, dimitte turbas, ut euntes in castella
emant sibi escas. * Jesus autem dixit eis, Non habent
necesse ire, date illis vos manducare, &c.* usque ad
illud ubi ait, ** Manducantium autem fuit numerus
quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvu-
lis.* Hoc ergo miraculum quod omnes quatuor
Evangelistæ commemorant, & putantur inter se
aliquid discrepare, considerandum atque tractan-
dum est, ut ex hoc etiam ad cetera similia regulæ
locutionum discantur, quibus tam diversis eadem
tamen sententia retinetur, & eadem rerum veritas D
custoditur. Et inchoanda quidem est consideratio,
non à Matthæo secundum ordinem Evangelista-
rum, sed à Johanne potius, à quo ita expressa est
ista narratio, ut etiam nomina discipulorum dice-
ret, cum quibus de hac re locutus est Dominus.
Ita enim dicit: ** Cum sublevasset ergo oculos Jesus,
& vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dicit
ad Philippum, Unde ememus panes ut manducent hi?*
** Hoc autem dicebat tentans eum; ipse enim sciebat
quid esset factururus. * Respondit ei Philippus, Ducen-
torum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquis-
que modicum quid accipiat. * Dicit ei unus ex discipu-
lis ejus, Andreas frater Simonis Petri, * Est puer unus
hic, qui habet quinque panes hordeaceos & duos pis-
ces, sed hæc quid sunt inter tantos? * Dixit ergo Jesus,
Facite homines discumbere. Erat autem fœnum mul-
tum in loco: discubuerunt ergo viri numero quasi quin-
que millia. * Accepit ergo panes Jesus, & cum gratias
egisset, distribuit discumbentibus. Similiter & ex pisci-
bus quantum volebant. * Ut autem impleti sunt, dixit F
discipulis suis, Colligite quæ superaverunt fragmenta,
ne pereant. * Collegerunt ergo, & impleverunt duode-
cim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordea-
ceis, quæ superfuerunt his, qui manducaverant.*

Matth. 14.
v. 21.

96. Non hîc quæritur quod iste dixit, cujusmo-
di essent panes; hordeaceos enim fuisse non tacuit,
quod ceteri tacuerunt: neque hoc quæritur, quod
iste non dixit, fuisse ibi etiam præter quinque millia
virorum, mulieres & parvulos, quod dicit Mat-
thæus. Et omnino jam certum esse debet, & regu-
lariter teneri in talibus quæstionibus, neminem mo-
veri oportere, cum ab alio dicitur, quod ab alio
prætermittitur. Sed quæritur quomodo ea quæ di-
xerunt, vera sint omnia, ne narrationem alterius
narrans aliud alter excludat. Si enim Dominus, se-
cundum narrationem Johannis, prospectis turbis
quæsit à Philippo tentans eum, unde illis escæ dari

possent; potest movere quomodo sit verum, quod
alii narraverunt, prius dixisse Domino discipulos,
ut dimitteret turbas, quod possent sibi alimenta
emere de proximis locis: quibus ille respondit se-
cundum Matthæum, *Non habent necesse ire, date
eis vos manducare.* Cui etiam Marcus Lucasque con-
sentiunt, tantum hoc prætermittentes quod ait,
Non habent necesse ire. Intelligitur ergo post hæc
verba Dominum inspexisse multitudinem, & dixisse
Philippo quod Johannes commemorat, isti au-
tem prætermiserunt. Deinde quod Philippus apud
Johannem respondit, hoc Marcus à discipulis res-
ponsum esse commemorat, volens intelligi hoc ex
ore ceterorum Philippum respondisse: quamquam
& pluralem numerum pro singulari usitatissime po-
nere potuerunt. Quod ergo ait Philippus, *Ducen-
torum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquis-
que modicum quid accipiat,* hoc est dicere, quod
ait Marcus, *Euntes ememus ducentis denariis panes,
& dabimus eis manducare.* Quod autem commemo-
rat idem Marcus dixisse Dominum, *Quod panes ha-
betis?* prætermiserunt ceteri. Quod autem Andreas
apud Johannem de quinque panibus & duobus pis-
cibus suggessit, hoc ceteri pluralem numerum pro
singulari ponentes, ex discipulorum persona retu-
lerunt. Et Lucas quidem responsionem Philippi &
responsionem Andreæ in unam sententiam con-
strinxit: quod enim ait, *Non sunt nobis plus quàm
quinque panes & duo pisces,* Andreæ retulit respon-
sionem: quod verò adjunxit, *Nisi forte nos eamus,
& emamus in omnem hanc turbam escas,* videtur ad
responsionem Philippi pertinere, nisi quod de du-
centis denariis tacuit: quamquam & in ipsius An-
dreæ sententia potest hoc intelligi. Cum enim di-
xisset, *Est puer unus hic, qui habet quinque panes hor-
deaceos, & duos pisces:* adjunxit etiam ipse, *Sed hæc
quid sunt inter tantos?* hoc est dicere, *Nisi forte nos
eamus, & emamus in omnem hanc turbam escas.*

97. Ex qua universa varietate verborum, re-
rum autem sententiarumque concordia, satis ap-
parer, salubriter nos doceri, nihil quærendum in
verbis nisi loquentium voluntatem: cui demon-
strandæ invigilare debent omnes veridici narrato-
res, cum de homine, vel de Angelo, vel de Deo
aliquid narrant, horum enim voluntas verbis pro-
mi potest, ne de ipsa inter se aliquid discrepent.

98. Sanè prætermittere non oportet hoc loco
intentum & ad cetera, quæ talia fortè occurre-
rint, facere lectorem, quia Lucas dixit quinquagenos
jussos esse discumbere, Marcus verò & centenos. Quod hîc ideo non
mover, quia unus partem dixit, alter totum: qui
enim etiam de centenis retulit, hoc retulit quod
ille prætermisit: nihil itaque contrarium est. Ve-
rumtamen si alius de quinquagenis tantum com-
memoraret, alius tantum de centenis, valde vi-
deretur esse contrarium; nec facile dignosceretur
utrumque dictum esse, unum autem ab altero,
alterum ab altero esse commemoratum: & tamen
adventius consideratum inveniri debuisse quis non
fateatur? Hoc ideo dixi, quia existunt sæpe ali-
qua ejusmodi, quæ parum intendentibus & teme-
re judicantibus contraria videantur, & non sint.

99. SEQUITUR Matthæus, & dicit: ** Et di-
missa turbâ adscendit in montem solus orare. Vespere
autem facto, solus erat ibi: * navicula autem in
medio mari jactabatur fluctibus; erat enim contrarius
ventus. * Quartâ autem vigiliâ noctis venit ad eos*

CAPUT
XLVII.
Jesús am-
bulans su-
per aquas.
Matth. 14.
v. 23. v. 24.
v. 25.

v. 16. *ambulans supra mare.* * *Et videntes eum supra mare* A
ambulantem turbati sunt dicentes, Quia phantasma
v. 33. *est, &c. usque ad illud ubi ait, * Venerunt & adora-*
verunt eum dicentes, Verè filius Dei es. Marcus quo-
que hoc idem post narratum de quinque panibus
*Marci 6. miraculum ita sequitur: * Et cum serò esset, erat na-*
v. 47. *vis in medio mari, & ipse solus in terra.* * *Et videns*
v. 48. *eos laborantes in remigando, erat enim ventus contra-*
rius eis, &c. similiter, nisi quòd de Petro super
aquis ambulante nihil dixit. Hoc autem ne mo-
veat præcavendum est, quod Marcus dixit de Do-
mino, cum ambularet super aquas, & volebat
præterire eos. Quomodo enim hoc intelligere po-
tuerunt, nisi quia in diversum ibat, eos volens tam-
quam alienos præterire, à quibus ita non agnosce-
batur, ut phantasma putaretur? Quod ad mysti-
cam significationem referri, quis usque adeo tar-
dus est, ut nolit advertere? Sed tamen turbatis &
v. 50. exclamantibus subvenit, dicens, * *Confidite, ego sum,*
nolite timere. Quomodo ergo eos volebat præteri-
re, quos paventes ita confirmat, nisi quia illa vo-
luntas prætereundi ad eliciendum illum clamo-
rem valebat, cui subveniri oportebat?

100. Johannes etiam adhuc cum istis aliquan-
tùm immoratur. Nam post narratum de quinque
panibus miraculum, ipse quoque hoc de laboran-
te navicula, & de ambulatione Domini super
aquis non tacet, ita contexens. * *Jesus ergo cum co-*
gnovisset quia venturi essent, ut raperent eum, & fa-
cerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.
v. 16. * *Ut autem serò factum est, descenderunt discipuli ejus* D
v. 17. *ad mare: * & cum adscendissent navem, venerunt trans*
mare in Capharnaum. Et tenebræ jam factæ erant, &
v. 18. *non venerat ad eos Jesus. * Mare autem vento magno*
flante exsurgebat, &c. Nihil hîc contrarium videri
potest, nisi quod Matthæus dimissis turbis eum
dicit adscendisse in montem, ut illic solus oraret:

Iohan. 6. 3. Johannes autem, * in monte fuisse, cum eisdem
a turbis, quas de quinque panibus pavit. Sed cum
& ipse Johannes dicat post illud miraculum fugisse
eum in montem, ne à turbis teneretur, quæ eum
volebant regem facere; utique manifestum est,
quòd de monte in planiora descenderant, quando
illi panes turbis ministrati sunt. Et ideo non est con-
trarium quod adscendit rursus in montem, sicut
& Matthæus & Johannes dicunt: nisi quòd Mat-
thæus dicit, *adscendit*; Johannes autem, *fugit*:
quod esset contrarium, si fugiens non adscende-
ret. Nec illud repugnat quod Matthæus dixit, *ad-*
scendit in montem solus orare: Johannes autem, *Cum*
cognovisset, inquit, quia venturi essent ut facerent eum
regem, fugit iterum in montem ipse solus. Neque enim
causæ orandi contraria est causa fugiendi: quan-
do quidem & hinc Dominus, transfigurans in se
corpus humilitatis nostræ, ut conforme faceret
corpori gloriæ suæ, id quoque docebat, hanc esse
nobis magnam causam orandi, quando est caus-
sa fugiendi. Nec illud adversum est, quod Mat-
thæus prius eum dixit jussisse discipulos adscende-
re in naviculam, & præcedere eum trans fretum,
donec dimitteret turbas, ac deinde dimissis turbis
adscendisse in montem solum orare; Johannes ve-
rò prius eum fugisse commemorat solum in mon-
tem, ac deinde, *Ut autem serò factum est, inquit,*
descenderunt discipuli ejus ad mare, & cum adscendis-
sent navem, &c. Quis enim non videat hoc recapit-

ulando Johannem postea dixisse factum à discipu-
lis, quod jam Jesus jusserat antequam fugisset in
montem; sicut solet in sermone ad aliquid præter-
missum rediri quodammodo? Sed quia ipse redi-
tus, maximè in brevitate ac puncto temporis factus,
non commemoratur; putant plerumque qui au-
diunt, hoc etiam postea factum esse quod postea
dicitur. Sic etiam quos dixerat adscendisse navem,
& venisse trans mare in Capharnaum, dicit ad eos
in mari laborantes venisse Dominum ambulantem
super aquas: quod utique prius in ipsa navigatio-
ne factum est, qua veniebant Capharnaum.

101. Lucas autem post narratum de quinque
panibus miraculum pergit in aliud, & ab ordine
isto digreditur. Neque enim aliquid de navicula
illa commemorat, & de via Domini super aquas:
sed cum dixisset, *Et manducaverunt omnes, & sa-* Luca 9. 17.
turati sunt, & sublatum est quod superfuit illis frag-
mentorum cophini duodecim: deinde subjunxit, * *Et* v. 18.
factum est, cum solus esset orans, erant cum illo & disci-
puli, & interrogavit illos dicens, Quem me dicunt, esse
turbæ? jam deinceps aliud narrans, non quod illi
tres, qui Dominum ambulantem super aquas ve-
nisse ad navigantes discipulos retulerunt. Nec ideo
putari debet in illo monte, quò eum dixit Mat-
thæus adscendisse, ut solus oraret, dixisse discipu-
lis, *Quem me dicunt esse turbæ?* (Lucas enim videtur
in hoc congruere Matthæo, quia dixit, *cum solus*
esset orans; cum ille dixisset, *adscendit in montem so-*
lus orare:) sed omnino alibi cum solus oraret, &
essent cum illo discipuli, hoc interrogavit. Solum
quippe Lucas fuisse dixit, non sine discipulis, sicut
Matthæus & Johannes, quando ab illo discesse-
runt, ut præcederent eum trans mare. Iste nam-
que apertissimè adjunxit, *Erant cum illo & discipu-*
li. Proinde solum dixit, sine turbis, quæ cum illo
non habitabant.

102. SEQUITUR Matthæus, dicens: * *Et cum* CAPUT
transfretassent venerunt in terram Genesar. * *Et cum* XLVIII.
cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam De iis quæ
regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes: post trans-
* *& rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus* fretatio-
tangerent: & quicumque tetigerunt, salvi facti sunt. nem gesta
* *Tunc acceperunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ &* narratur.
*Pharisæi dicentes, * Quare discipuli tui transgrediun-* Matth. 14.
tur traditionem seniorum? Non enim lavant manus v. 34. v. 35.
suas, cum panem manducant, &c. usque ad illud ubi v. 36. v. 37.
*ait, * Non lotis autem manibus manducare, non coin-* Matth. 15.
quinat hominem. Hæc & Marcus commemorat sine v. 1.
aliqua repugnantia quæstione: quidquid enim di- v. 2.
verso modo ab alio dicitur, ab eadem sententia non v. 20.
recedit. Johannes autem ab navicula, ad quam Iohan. 6. 26.
Dominus super mare ambulans venit, postea quàm &c.
exierunt in terram, more suo in sermonem Domini
intentus, eum ex occasione panis multa præcipue-
que divina locutum esse commemorat; postque ip-
sum sermonem rursus in aliud atque aliud ejus nar-
ratio sublimiter fertur. Nec tamen in eo quod ab
istis digreditur, aliquid ordini istorum, illius in alia
transitus adversatur. Quid enim prohibet intellige-
re & illos esse sanatos à Domino, de quibus narrant
Matthæus & Marcus; & illis qui eum secuti sunt
trans mare, hæc eum locutum esse, quæ prædi-
cat Johannes? Quando quidem Capharnaum,
quò dicuntur secundum Johannem transfretas-
se, juxta stagnum est Genesar, ad quam ter-

* Sic in aliquot melioris notæ MSS. At in aliis MSS. duodecim habetur, in monte fuisse, cum easdem turbas de quinque, &c. In
editis autem Er. & Lov. in montem fugisse, cum easdem turbas de quinque &c.

ram secundum Matthæum dicuntur exisse.

CAPUT XLIX. De muliere Chananaea. **103. SEQUITUR** itaque Matthæus post illum sermonem Domini, ubi de non lotis manibus cum Phariseis egit, atque ita conferit narrationem, ordinem, quantum ipse transitus indicat, rerum etiam quæ consecutæ sunt servans: * *Et egressus, inquit, inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis.* * *Et ecce mulier Chananaea à finibus illis egressa, clamavit dicens ei, Misere mei Domine, fili David; filia mea malè à dæmonio vexatur.* * *Qui non respondit ei verbum, &c.* usque ad illud ubi ait, * *O mulier, magna est fides tua, fiat sicut vis.* Et sanata est filia ejus ex illa hora. Hoc de muliere Chananaea etiam Marcus commemorat, eundem rerum gestarum ordinem servans, nec afferens aliquam repugnantiam quæstionem, nisi quod in domo dicit fuisse Dominum cum ad illum venit eadem mulier pro filia sua rogans. Matthæus autem posset quidem facillè intelligi de domo tacuisse, eandem tamen rem commemorasse: sed quoniam dicit discipulos Domino ita suggessisse, *Dimitte illam, quoniam clamat post nos*; nihil videtur aliud significare, quàm post ambulanti Dominum mulierem illam deprecatorias voces emisisse. Quomodo ergo in domo, nisi quia intelligendum est dixisse quidem Marcum, quod intraverit ubi erat Iesus, cum eum prædixisset fuisse in domo? Sed quia Matthæus ait, *Non respondit ei verbum*; dedit agnoscere, quod ambo tacuerunt, in eo silentio egressum fuisse Iesum de domo illa: atque ita cetera contexuntur, quæ jam in nullo discordant. Quod enim Marcus commemorat ei Dominum respondisse de pane filiorum non mittendo canibus, illis interpositis, dictum est, quæ Matthæus dicta non tacuit: id est, quia discipuli rogaverunt eum pro illa; & quia respondit non se esse missum nisi ad oves quæ perierunt domus Israël; & quia illa venit, id est, consecuta est, & adoravit eum dicens, *Domine adjuva me*: tunc deinde dictum est quod Evangelistæ ambo commemorant.

CAPUT L. Miraculum de septem panibus. **104. SEQUITUR** Matthæus ita narrans: * *Et cum transisset inde Iesus, venit secus mare Galilææ; & ascendens in montem, sedebat ibi.* * *Et accesserunt ad eum turbae multæ, habentes secum mutos, claudos, cæcos, debiles, & alios multos, & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos:* * *ita ut turba mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes; & magnificabant Deum Israël.* * *Iesus autem convocatis discipulis suis dixit, Misereor turbae, quia triduo jam perseverant mecum, & non habent quod manducent, &c.* usque ad illud ubi ait, * *Erant autem qui manducaverunt quatuor millia hominum, extra parvulos & mulieres.* Hoc aliud miraculum de septem panibus & paucis pisciculis etiam Marcus commemorat eodem penè etiam ordine, nisi quia interponit quod nullus alius dicit, de surdo cui Dominus aures aperuit, spuens & dicens, *Effeta, quod est, adaperire.*

105. Hoc sanè non ab re fuerit admonere in hoc miraculo de septem panibus, quod duo Evangelistæ Matthæus Marcusque posuerunt, quia si aliquis eorum id dixisset, qui de illis quinque panibus non dixisset, contrarius ceteris putaretur. Quis enim non existimaret unum idemque factum esse; non autem integrè & veraciter, sive ab illo, sive ab aliis, sive ab omnibus fuisse narratum, sed aut illum pro quinque panibus septem dum falleretur commemorasse, aut illos pro septem quinque, aut utrosque

A que mentitos, vel oblivione deceptos? Hoc & de duodecim cophinis, & de septem sportis opinaretur quasi contrarium. Hoc de quinque millibus & de quatuor millibus eorum qui pascerentur. Sed quia illi qui miraculum de septem panibus narraverunt, nec illud de quinque tacuerunt, neminem movet, & utrumque factum omnes intelligunt. Hoc ideo diximus, ut sicubi simile invenitur factum à Domino, quod in aliquo alteri Evangelistæ ita repugnare videatur, ut omniò solvi non possit, nihil aliud intelligatur quàm utrumque factum esse, & aliud ab alio commemoratum: sicut de centenis, & quinquagenis discumbentibus * commendavimus; * *Suprà n. 98.* quia si non etiam illud utrumque apud unum inveniremus, contraria singulos dixisse putaremus.

106. SEQUITUR Matthæus, & dicit: *Et dimissa turba ascendit in naviculam, & venit in fines Magedan, &c.* usque ad illud ubi ait, *Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ.* Hoc jam & alibi dixit idem Matthæus. Unde etiam atque etiam retinendum est, sæpius Dominum eadem dixisse, ut quod existente contrario solvi non potuerit, bis dictum intelligatur. Hunc sanè ordinem etiam Marcus tenens, post illud de septem panibus miraculum, hoc idem subjicit quod Matthæus, nisi quod Dalmanutha, quod in quibusdam codicibus legitur, non dixit Matthæus, sed Magedan. Non autem dubitandum est eundem locum esse sub utroque nomine. Nam plerique codices non habent etiam secundum Marcum, nisi Magedan. Nec illud moveat, quod Marcus non dicit responsum esse quærentibus signum de cælo, idem quod Matthæus de Jona, sed ait Dominum respondisse, *Signum non dabitur ei.* Intelligendum est enim quale petebant, hoc est, de cælo: prætermisit autem dicere de Jona, quod Matthæus commemoravit.

107. SEQUITUR Matthæus: * *Et relictis illis abiit. Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere.* * *Qui dixit illis, Intuemini, & cavete à fermento Phariseorum & Saduceorum, &c.* usque ad illud ubi ait, * *Tunc intellexerunt, quia non dixerit cavendum à fermento panum, sed à doctrina Phariseorum & Saduceorum.* Hæc eadem etiam Marcus & eodem ordine digere.

108. SEQUITUR Matthæus: * *Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat discipulos suos dicens, Quem me dicunt homines esse filium hominis?* * *At illi dixerunt, alii Johannem Baptistam, alii autem Eliam, alii verò Jeremiam, aut unum ex prophetis, &c.* usque ad illud ubi ait, * *Et quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Hoc eodem penè ordine Marcus narrat, sed interposuit primò de cæco illuminato, quod solus ipse commemorat, de illo qui dixit Domino, *Vide homines sicut arbores ambulantes.* Lucas autem post miraculum illud de quinque panibus hoc recordatur, atque inserit: cujus recordationis ordo, sicut suprà jam ostendimus, nihil repugnat ordini istorum. Sed potest illud movere, quod Lucas Dominum interrogasse discipulos suos, quem illum dicerent homines, tunc dixit, cum esset solus orans, & adessent etiam ipsi: porrò autem Marcus in via dicit illos hoc ab eodem interrogatos. Sed eum movere, qui numquam oravit in via.

109. Jam etiam dixisse me recolo, ne quis arbitretur quod hîc Petrus nomen acceperit, ubi illi

* In editis exciderat, me; quod hîc in optimæ notæ MSS. habetur, & in Græco.

Matth. 16. ait, *Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam*. Non enim accepit hoc nomen, nisi
 18. ubi Johannes commemorat ei dictum esse, *Tu vocaberis Cēphas, quod interpretatur Petrus*. Unde nec
 Iohan. 1. 42. illo loco, ubi Marcus duodecim discipulos nominatim commemorans, dixit appellatos Jacobum &
 Marci 3. 16. Johannem filios tonitruui, arbitrandum est nomen accepisse Petrum, quia dixit illic quod imposuerit ei nomen ut vocaretur Petrus: hoc enim recolendo dixit, non quod tunc factum sit.

CAPUT LIV. SEQUITUR Matthæus, & dicit: * *Tunc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Christus*. * Exinde cepit Iesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymam, & multa pati à senioribus & Scribis, &c. usque ad illud
 v. 23. ubi ait, * *Non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum*. Hæc eodem ordine subnectunt Marcus & Lucas: sed Lucas de Petro, quod passioni Christi contradixerit, tacet.

CAPUT LV. SEQUITUR Matthæus: * *Tunc Iesus dixit discipulis suis, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me*, &c. usque ad illud ubi ait, * *Et tunc reddet unicuique secundum opus ejus*. Hoc & Marcus subjungit eundem ordinem servans: sed ipse non dicit de filio hominis venturo cum Angelis suis, ut reddat unicuique secundum opus suum. Commemoratur ta-

men etiam illud dixisse Dominum, *Qui enim me confusus fuerit, & mea verba, in generatione ista adultera & peccatrice, & filius hominis confundetur eum cum venerit in gloria sua cum Angelis sanctis*. Quod intelligi potest ad eandem sententiam pertinere, qua dixit Matthæus, ut reddat unicuique secundum opus suum. Lucas quoque eadem eodemque ordine annectit, non multum diverso verborum modo, eadem tamen sententiarum veritate simillimus.

CAPUT LVI. SEQUITUR Matthæus: * *Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem donec videant filium hominis venientem in regno suo*. * Et post dies sex assumpsit Iesus Petrum & Jacobum & Johannem fratrem ejus, & duxit illos in montem excelsum seorsum, &c. usque ad illud ubi ait, * *Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis à mortuis resurgat*. Hæc visio Domini in monte coram tribus discipulis, Petro, Jacobo & Johanne, ubi etiam de cælo illi testimonium Paternæ vocis perhibitum est, à tribus Evangelistis eodem ordine commemoratur, & ad easdem omnino sententias: sed cetera secundum ea genera locutionum diversa, sine ulla sententiarum diversitate, quæ multis locis superius demonstravimus, videri à legentibus possunt.

Marci 9. 1. 113. Quod autem Marcus post sex dies factum dicit, sicut Matthæus, Lucas autem post octo, non contemnendi sunt, si quos movet, sed ratione red-
 Luca 9. 28. dita instruendi. Dies enim quando enuntiamus dicentes, Post tot dies, aliquando non annumeramus eum in quo loquimur, & eum quo res ipsa futura est, quam prænuntiamus vel pollicemur, sed medios, post quos revera plenos atque integros illud futurum est. Hoc fecit Matthæus & Marcus, excepto eo die quo hæc loquebatur Iesus, & illo quo exhibuit memoratam in monte visionem, medios dies intuentes dixerunt, *Post sex dies*: quod ille annumeratis finalibus, id est primo atque ultimo, dixit, *Post octo dies*: eo loquendi modo, quo pars pro toto commemoratur.

A 114. Item quod Lucas ait de Moyse & Elia, *Et factum est, dum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum, Præceptor, bonum est nos hic esse, & cetera*, non debet putari contrarium ei, quod Matthæus Marcusque ita conjunxerunt, Petrum hoc suggessisse, quasi adhuc Moyse & Elia cum Domino loquerentur. Non enim expresserunt, quod tunc; sed tacuerunt potius, quod iste addidit, illis discedentibus hoc Petrum de tribus tabernaculis faciendis Domino suggessisse. Addidit etiam Lucas, intrantibus illis in nubem, factam esse vocem de nube, quod illi non dixerunt, sed nec contradixerunt.

115. SEQUITUR Matthæus: * *Et interrogaverunt eum discipuli dicentes. Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?* * At ille respondens ait eis, *Elias quidem venturus est, & restituet omnia*: * *dico autem vobis, quia Elias jam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt*: sic & filius hominis passurus est ab eis. * *Tunc intellexerunt discipuli, quia de Johanne Ba-*

CAPUT LVII. SEQUITUR Matthæus: * *Et interrogaverunt eum discipuli dicentes. Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?* * At ille respondens ait eis, *Elias quidem venturus est, & restituet omnia*: * *dico autem vobis, quia Elias jam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt*: sic & filius hominis passurus est ab eis. * *Tunc intellexerunt discipuli, quia de Johanne Ba-*

CAPUT LVIII. SEQUITUR Matthæus, & dicit, * *Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus pro-*
 volutis ante eum dicens, Domine miserere filii mei, quia lunaticus est, & malè patitur, &c. usque ad illud ubi ait, * *Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem & jejunium*. Hoc & Marcus & Lucas eodem etiam ordine memorant, sine ulla repugnantia quæstione.

117. SEQUITUR Matthæus, dicens, * *Conversantibus autem eis in Galilæa dixit illis Iesus, Filius hominis tradendus est in manus hominum: & occident eum, & tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer*. Hoc eodem ordine Marcus Lucasque commemorant.

E 118. SEQUITUR Matthæus, dicens: * *Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei, Magister vester non solvit didrachma?* * Ait, Etiam, &c. usque ad illud ubi ait, * *Invenies staterem, illum sumens da eis pro me & te*. Hoc solus iste commemorat, quo interposito eundem ordinem sequitur, in quo cum eo etiam Marcus & Lucas pariter ambulant.

119. SEQUITUR ergo idem Matthæus, & dicit: * *In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, Quis putas major est in regno cælorum?* * Et advocans Iesus parvulum, statuit eum in medio eorum, * & dixit, Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum: usque ad illud ubi ait, * *Sic & Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris*. Ex isto aliquantò prolixiore Domini sermone non omnia, sed quædam Marcus eundem sequens ordinem posuit; quædam etiam ipse, quæ Matthæus non dicit, inseruit.

Totus autem sermo quod usque eum considerandum suscepimus, à Petro solo interpellatur, quærente quoties fratri debeat ignosci. Talia enim Dominus loquebatur, ut satis eluceat, etiam hoc quod Petrus interrogavit, eique responsum est, ad eundem pertinere sermonem. Lucas autem nisi illud de parvulo, quem constituit ante discipulos imitandum, cum de sua magnitudine cogitarent, nihil hoc

hoc ordine servato commemorat. Si qua enim alia similiter dixit, quæ & in isto sermone sunt posita, alibi & ex aliis occasionibus dicta recoluit: sicut Johannes de remissione peccatorum, quod tenebuntur si cui tenuerint, & dimittentur si cui dimiserint, post resurrectionem à Domino dictum commemorat, cum Matthæus in hoc sermone Dominum hoc dixisse meminerit, quod & Petro antea dictum fuisse idem ipse testatur. Eadem itaque sæpe ac pluribus locis Jesum dixisse, necubi moveamur, si ordo dictorum quibusdam repugnare putabitur, sicut jam toties commendavimus, meminisse debemus, ne hoc semper admonere necesse sit.

CAPUT LXII. **120. SEQUITUR** Matthæus, ita narrans: * *Et factum est, cum consummasset Jesus sermones istos, migravit à Galilæa, & venit in fines Judææ trans Jordanem: & secutæ sunt eum turbe multe, & curavit eos ibi.* * *Et accesserunt ad eum Pharisei, tentantes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere uxorem suam quamcumque ex causa, &c. usque ad illud ubi ait, * Qui potest capere capiat.* Hoc & Marcus commemorat eundem ordinem tenens. Sanè videndum est, ne repugnare videatur, quod idem Marcus à Domino dicit interrogatos Phariseos, quid eis Moyses præceperit, atque ita illos interroganti respondisse de permisso sibi libello repudii: cum Matthæus dixerit verbis Domini, quibus ostenderat ex Lege Deum conjunxisse masculum & feminam, & propterea non eos debere ab homine separari, illos retulisse responsionem, *Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudii, & dimittere?* Quibus iterum ait, *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: ab initio autem non sic fuit.* Nam & Marcus hanc Domini responsionem non tacet, sed postea quàm ei responderunt interroganti de libello repudii.

121. In quo ordine vel modo verborum hoc intelligere debemus, ad rei veritatem nihil interesse, utrùm Domino separationem prohibenti & sententiam suam de Lege firmanti, ipsi intulerint questionem de libello repudii per eundem Moysen sibi permisso, per quem & illud scriptum est, quod Deus conjunxerit masculum & feminam; an hoc idem illi de præcepto Moyli eos interroganti responderint. Nam & voluntas ejus ita se habebat, ut non eis redderet rationem, cur illud Moyses permiserit, nisi prius ipsi hoc commemorassent; quæ voluntas ejus, eâ quam Marcus posuit, interrogatione significata est: & illorum voluntas ipsa erat, ut de auctoritate Moyli, quoniam mandavit dari libellum repudii, tamquam concluderent eum separationem sine dubio vetaturum: hoc enim dicturi etiam tentantes accesserant. Quæ voluntas eorum sic expressa est per Matthæum, ut non eos esse commemoraret interrogatos, sed ultrò intulisse de mandato Moyli, quo velut convincerent Dominum separationem conjugum prohibentem. Cum ergo voluntas loquentium, cui debent verba servire, ab Evangelista utroque monstrata sit, nihil interest quàm diversus inter ambos fuerit narrandi modus, dum ab eadem veritate neuter abscederet.

122. Potest etiam hoc intelligi, quod, sicut dicit Marcus, prius eos de uxore dimittenda interrogantes Dominus vicissim interrogaret, quid eis præceperit Moyses: qui cum respondissent, Moysen permisisse libellum repudii scribere, & dimittere; respondit eis de ipsa Lege per Moysen data, quomodo Deus instituerit conjugium masculi &

Tom. III. Pars II.

femine, dicens ea quæ ponit Matthæus, id est, *Non legistis, quia qui fecit ab initio, masculum & feminam fecit eos, & cetera.* Quibus auditis illi id quod ei primò interroganti responderant, repeterunt, dicentes, *Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudii, & dimittere?* Tunc Jesus causam ostendit esse duritiam cordis ipsorum, quam Marcus brevitate causâ prius ponit, tamquam illi priori, quam Matthæus intermisit, eorum responsioni redditam: nihil deperire judicans veritati, quocumque loco eisdem ipsis verbis quæ bis dixerant redderetur, quoniam ipsis verbis eam reddiderat Dominus.

123. SEQUITUR Matthæus: *Tunc oblatis sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, & oraret: Discipuli autem increpabant eos, & cetera, usque ad illud ubi ait, Multi enim sunt vocati, pauci autem electi.* Hunc cum Matthæo Marcus ordinem tenuit, sed de conductis operariis ad vineam solus Matthæus interponit: Lucas autem cum commemorasset illud, quod eis dixit quærentibus inter se quisnam major esset, adjunxit de illo quem viderant ejicientem dæmonia, cum eum non sequeretur: inde jam digreditur ab istis duobus, ubi ait eum firmasse faciem suam ut iret in Jerusalem: ac post multa interposita occurrit eis rursus ad commemorandum istum divitem, cui dicitur, *Vende omnia quæ habes:* quem nunc isti commemorant ex ordine quo pariter eunt. Nam ibi etiam Lucas de istis parvulis, antequam divitis faciat mentionem, quemadmodum & isti, non prætermittit. De illo ergo divite qui quærit, quid boni faciat ut vitam æternam consequatur, potest videri distare aliquid quod secundum Matthæum dicitur, *Quid me interrogas de bono?* secundum illos autem, *Quid me dicis bonum?* Nam, *Quid me interrogas de bono,* ad illud magis referri potest, quod ait ille quærens, *Quid boni faciam?* Ibi enim & bonum nominavit, & interrogatio est: *Magister autem bone,* nondum est interrogatio. Commodissimè ergo intelligitur utrumque dictum, *Quid dicis me bonum;* & *interrogas me de bono?*

124. SEQUITUR Matthæus, & dicit: * *Et adscendens Jesus Ierosolimam assumpsit duodecim discipulos secreto, & ait illis, * Ecce adscendimus Ierosolimam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & Scribis; & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad deludendum & flagellandum & crucifigendum; & tertia die resurget.* * *Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans, & petens aliquid ab eo, &c. usque ad illud ubi ait, * Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.* Hunc cum illo ordinem etiam Marcus tenet, filios Zebedæi perhibens dixisse quod ab eis, non per eos ipsos, sed per matrem dictum esse Matthæus expressit, cum illa eorum voluntatem adtulisset ad Dominum. Unde magis ipsos quàm illam dixisse quod dictum est, Marcus breviter intimavit. Denique & Dominus & secundum Matthæum & secundum Marcum ipsis potiùs quàm matri respondit. Lucas autem postea quàm ex eodem ordine commemoravit, quæ de passione & de resurrectione sua duodecim discipulis prædixerit, prætermittit ea quæ isti commemorant, post quæ interposita occurrunt ei ad Jericho. Quod autem dixerunt Matthæus & Marcus de principibus gentium, qui dominantur subjectis, non ita futurum inter illos, sed eum qui

F

erit major etiam servum aliorum futurum: dicit tale aliquid & Lucas, sed non eo loco; & ordo ipse indicat, iterum esse eandem sententiam à Domino dictam.

CAPUT LXV. De cæcis in Jericho illuminatis. **Matth. 20. v. 29. v. 30.** **125. SEQUITUR** Matthæus: * *Et egredientibus eis ab Jericho, secuta est eum turba multa. * Et ecce duo cæci sedentes secus viam audierunt quia Jesus transiret, & clamaverunt, dicentes, Domine miserere nostri fili David, &c. usque ad illud ubi ait, * Et confestim viderunt, & secuti sunt eum.* Hoc & Marcus commemorat, sed de uno cæco factum. Quæ ita solvitur quæstio, ut illa soluta * est de duobus, qui legionem dæmonum patiebantur in regione Gerasenorum. Nam duorum etiam cæcorum, quos modò interposuit, unum fuisse notissimum & in illa civitate famosissimum, ex hoc etiam satis apparet, quòd & nomen ejus & patris ejus Marcus commemoravit: quod in tot superiùs sanatis à Domino non facile occurrit, nisi cùm Jairum archisynagogum etiam nomine expressit, cujus filiam resuscitavit Jesus. In quo etiam magis iste sensus apparet, quia & ille archisynagogus utique in loco isto nobilis fuit. Procul dubio itaque Bartimæus iste Timæi filius ex aliqua magna felicitate dejectus, notissimæ & famosissimæ miseriæ fuit, quòd non solum cæcus, verum etiam mendicus sedebat. Hinc est ergo quòd ipsum solum voluit commemorare Marcus, cujus illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit, quàm erat illius nota calamitas.

Lucas 18. 35. **126.** Lucas verò quamvis omnino eodem modo factum, tamen in alio cæco intelligendus est par commemorare miraculum, & ejusdem miraculi parem modum. Ille quippe hoc factum dicit, cùm appropinquaret Jericho: at isti cùm egrederetur ab Jericho. Sed nomen civitatis & facti similitudo putari suadet semel esse factum: sed Evangelistas in hoc sibi adversari, quòd alius dicat; *Cùm appropinquaret Jericho*, alii, *Cùm egrederetur ab Jericho*, non sanè hoc persuadet, nisi eis qui procliviùs credi volunt, mentiri Evangelium, quàm duo similia similiterque miracula fecisse Jesum. Quid autem sit credibilius, & quid potiùs verum, & omnis fidelis filius Evangelii facillimè videt; & omnis contentiosus saltem cùm admonitus fuerit, vel tacendo, vel etiam si tacere noluerit, cogitando sibi ipse respondet.

CAPUT LXVI. Asina cum pullo adducta. **Matth. 21. v. 1. v. 2.** **127. SEQUITUR** Matthæus, & dicit: * *Et cùm appropinquassent Jerosolymis, & venissent Bethphage ad montem Oliveti, tunc Jesus misit duos discipulos, dicens eis, * Ite in castellum quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam & pullum cum ea, &c. usque ad eum locum ubi ait, * Benedixtus qui venit in nomine Domini, Hosanna in altissimis.* Hoc etiam Marcus narrat eodem ordine custoditò. Lucas autem in Jericho immoratur, quædam commemorans quæ isti prætermiserunt, de Zachæo principe publicanorum, & quædam in parabolis dicta. Post hæc & ipse occurrit eis ad hujus pulli commemorationem, in quo sedit Jesus. Nec moveat quòd Matthæus asinam dicit & pullum, ceteri autem de asina tacent. Immo etiam recordanda est illa regula, quam de quinquagenis & centenis discumbentibus, cùm quinque panibus turbæ pascerentur, supra * insinuavimus: qua insinuatâ, non deberet hoc jam permovere lectorem, nec si Matthæus ita de pullo tacuisset, quemadmodum illi de asina tacuerunt, ut maximè contrarium pu-

taretur, quòd unus asinam dicit, alii pullum asinæ: quanto minùs moveri oportet, quia unus ita commemoravit asinam, de qua ceteri tacuerunt, ut tamen pullum non taceret, de quo illi dixerunt? Ubi ergo utrumque factum potest intelligi, nulla repugnantia est, nec si alius aliud, & aliud alius commemoret: quanto minùs ubi alius unum, alius utrumque?

128. Johannes quoque cùm taceat quemadmodum Dominus discipulos suos ad hæc animalia sibi adducenda miserit, interponit tamen breviter hoc de pullo, cum testimonio etiam Prophetæ, quod Matthæus adhibet. In quo etiam testimonio prophetico aliquantùm diversa Evangelistarum locutio ab ea quidem sententia non recedit: sed potest movere quòd hoc Matthæus sic adhibet, ut asinam dicat commemorasse Prophetam, non autem ita se habet, vel quod Johannes interponit, vel codices ecclesiastici interpretationis usitatæ. Cujus rei causa illa mihi videtur, quòd Matthæus Hebræâ linguâ perhibetur Evangelium conscripsisse. Manifestum est autem interpretationem illam quæ dicitur Septuaginta, in nonnullis se aliter habere quàm inveniunt in Hebræo, qui eam linguam noverunt, & qui interpretati sunt singuli eisdem libros Hebræos. Hujus item distantie causa si quærat, cur tanta auctoritas interpretationis Septuaginta multis in locis distet ab ea veritate quæ in Hebræis codicibus invenitur; nihil occurrere probabilius existimo, quàm illos Septuaginta eo spiritu interpretatos, quo & illa quæ interpretabantur dicta fuerant: quod ex ipsa eorum mirabili quæ prædicatur consensione firmatum est. Ergo & ipsi nonnulla in eloquio variando, & ab eadem voluntate Dei, cujus illa dicta erant, & cui verba servire debeant non recedendo, nihil aliud demonstrare voluerunt, quàm hoc ipsum quod nunc in Evangelistarum quatuor concordia quadam diversitate miramur, qua nobis ostenditur non esse mendacium, si quisquam ita diverso modo aliquid narret, ut ab ejus voluntate cui consonandum & consentiendum est, non recedat. Quod nosse & moribus utile est, propter cavenda & judicanda mendacia; & ipsi fidei, ne putemus quasi consecratis sonis, ita muniri veritatem, tamquam Deus nobis quemadmodum ipsam rem, sic verba quæ propter illam sunt dicenda, commendet; cùm potiùs ita res quæ dicenda est, sermonibus per quos dicenda est, præferatur, ut istos omnino quærere non deberemus, si eam sine his nosse possemus, sicut illam novit Deus, & in ipso Angeli ejus.

129. SEQUITUR Matthæus, & dicit: * *Et cùm intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas, dicens, Quis est hic? Populi autem dicebant, * Hic est Jesus propheta à Nazareth Galilææ. * Et intravit Jesus in templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes & ementes in templo, & cetera, usque ad eum locum ubi ait, * Vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Hoc de turbis vendentium ejectis è templo, omnes commemorant, sed Johannes longè diverso ordine. Nam post testimonium Baptistæ Johannis de Jesu, cùm eum commemorasset isse in Galilæam, quando aquam convertit in vinum, inde post commemorationem paucorum in Capharnaum dierum, dicit eum adscendisse in Jerosolymam, cùm esset Pascha Judæorum, & factò flagello de resticulis expulisse de templo vendentes. Unde manifestum est,

* In duodecim MSS. & editione Rat. qua distenda est, sermonibus per quos distenda est.

non semel, sed iterum hoc esse à Domino factum: sed illud primum commemoratum à Johanne, hoc ultimum à ceteris tribus.

CAPUT LXVIII. Ficus arefacta &c. contextus Evangelistarum varius. **Matth. 21. v. 14. v. 15. v. 16.** **Psal. 8. 3.** **Matth. 21. v. 17. v. 18. v. 19.** **130. SEQUITUR Matthæus:** * *Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanavit eos.* * *Videntes autem principes sacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo & dicentes, Hosanna filio David, indignati sunt;* * *& dixerunt ei, Audis quid isti dicunt? Iesus autem dicit eis, Uti que: numquam legistis, Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?* * *Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam, ibique mansit.* * *Manè autem revertens in civitatem esurivit:* * *& videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam, & nihil invenit in ea, nisi folia tantum: & ait illi, Numquam ex te fructus nascatur in sempiternum: & arefacta est continuò ficulnea.* * *Et videntes discipuli mirati sunt dicentes, Quomodo continuò aruit?* * *Respondens autem Iesus, ait eis, Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis, Tolle te, & jacta te in mare, fiet:* * *& omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.*

Marci 11. 131. Hoc & Marcus consequenter dicit, sed non eundem ordinem tenet. Primò enim quòd eum Matthæus in templum dixit intrasse, & ejecisse vendentes & ementes, non commemorat Marcus, sed circumspèctis omnibus cùm jam vespera esset exisse dicit in Bethaniam cum duodecim; & alia die cùm exirent à Bethania esuriisse, & arbori fici maledixisse: quod & Matthæus commemorat. Et subjungit idem Marcus, quòd venerit Jerosolymam, & cùm introisset in templum, ejecit vendentes & ementes, quasi altero die, non primo factum esset. Sed quia Matthæus ita connectit, *Et relictis illis abiit foras extra civitatem in Bethaniam*, unde manè revertentem in civitatem arbori maledixisse commemorat; probabilius creditur ipse potiùs tenuisse ordinem temporis de vendentibus & ementibus ejectis de templo. Cùm enim dicit, *Et relictis illis, abiit foras*; quibus relictis intelligi poterit, nisi cum quibus superiùs loquebatur, indignantibus quòd pueri clamarent, *Hosanna filio David?* Prætermisit ergo Marcus quod primo die factum est, cùm intravit in templum; & recordatum interposuit, cùm dixisset quòd non invenerit aliquid in ficulnea præter folia, quod secundo die factum est, sicut ambo testantur. Miratos autem esse discipulos quòd arbor aruerit, & eis Dominum respondisse de fide & de monte in mare transferendo, non ipso secundo die quo dixit arbori, *Im non amplius in æternum quisquam ex te fructum manducet*, sed tertio die dicit. Ipso quippe die secundo commemoravit idem Marcus de templo ejectos vendentes, quod primo die factum prætermiserat. Ipso ergo secundo die dicit factâ vespërâ egressum de civitate, & cùm manè transirent, vidisse discipulos ficum aridam factam à radicibus, & recordatum Petrum dixisse ei, *Rabbi, ecce ficus cui maledixisti aruit*: tunc eum de potentia fidei respondisse. Matthæus autem tamquam secundo die hoc totum factum sit, id est, & dictum arbori, *Numquam ex te fructus nascatur in sempiternum*; & arefactam esse continuò; & videntibus hoc discipulis atque mirantibus illud de virtute fidei fuisse responsum. Unde intelligitur, Marcum quidem secundo die commemorasse quod primo die factum prætermiserat, de templo scilicet ejectos vendentes & ementes:

Tom. III. Pars II.

A Matthæus verò cùm commemorasset quod altero die factum est, de arbore maledicta quando manè revertebatur à Bethania in civitatem, prætermisit ea quæ Marcus commemoravit, venisse illum in civitatem, & vespere exiisse, & manè cùm transirent discipulos arborem aridam fuisse miratos; & ei quod secundo die gestum erat, quo arbor maledicta est, adjunxit illud quod tertio die gestum est, ejus ariditatem miratos esse discipulos, & de potentia fidei à Domino audisse: sic ea conjungens, ut nisi ex Marci narratione cogamur intendere, ubi & quid Matthæus prætermiserit, non possit agnoscere. Cùm ergo dixisset Matthæus, *Et relictis illis abiit foras extra civitatem in Bethaniam, ibique mansit. Manè autem revertens in civitatem esurivit: & videns fici arborem unam secus viam, venit ad eam, & nihil invenit in ea, nisi folia tantum: & ait illi, Numquam abs te fructus nascatur in sempiternum: & arefacta est continuò ficulnea*: prætermisiss ceteris ad eundem diem pertinentibus, adjunxit statim, *Et videntes discipuli mirati sunt dicentes, Quomodo continuò aruit?* quod alio die viderunt, alio die mirati sunt. Intelligitur autem non tunc aruisse quando viderunt, sed continuò cùm maledicta est. Neque enim arefcentem, sed penitus arefactam viderunt, ac sic eam continuò in verbo Domini aruisse intellexerunt.

132. SEQUITUR Matthæus, & dicit: * *Et cùm venisset in templum, accesserunt ad eum docentes principes sacerdotum & seniores populi, dicentes, In qua potestate hæc facis, & quis dedit tibi hanc potestatem?* * *Respondens Iesus dixit illis, Interrogabo vos & ego unum sermonem, quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc faciam.* * *Baptismus Johannis unde erat, &c. usque ad illud ubi ait, Nec ego vobis dico in qua potestate hæc facio.* Hoc totum & alii duo Marcus & Lucas totidem penè verbis explicaverunt: nec in ordine inter se videntur aliquid discrepare, nisi unde superiùs locutus sum, quòd prætermisiss quibusdam Matthæus ad alterum diem pertinentibus ita contexit narrationem, ut nisi advertatur, possit putari ipsum in secundo die adhuc versari, Marcum autem in tertio. Lucas verò non quasi ex ordine dies persequens hoc subjunxit, sed cùm commemorasset ejectos de templo ementes & vendentes, prætermisit quòd exhibat in Bethaniam, & regrediebatur in civitatem, & quod de ficulnea factum est, & quod mirantibus discipulis de fidei virtute responsum est: atque his prætermisiss intulit dicens, * *Et erat docens, quotidie in templo.* **Lucas 19. v. 47.** **Principes autem sacerdotum & Scribæ & principes plebis quærebant illum perdere: * *& non inveniebant quid facerent illi.* **Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.** * *Et factum est in una dierum docente illo populum in templo & evangelizante, convenerunt principes sacerdotum & Scribæ cum senioribus, & aiunt dicentes ad illum, Dic nobis in qua potestate hæc facis?* &c. quæ etiam duo illi commemorant. Unde apparet, nihil eis etiam ipso ordine repugnare, quando id quod dicit factum in una dierum, ea dies intelligitur, in qua id gestum illi etiam retulerunt.**

133. SEQUITUR Matthæus: * *Quid autem vobis videtur? Homo habebat duos filios, & accedens ad primum dixit, Fili, vade, hodie operare in vinea mea:* * *ille autem respondens, ait, Nolo: postea autem pænitiâ motus, abiit.* * *Accedens autem ad alterum dixit similiter: at ille respondens ait, Eo Domine: & non iit, &c. usque ad illud ubi ait, Et qui ceciderit*

F ij

CAPUT LXIX. Christus à Judæis interrogatus in qua potestate hæc faceret.

Matth. 21. v. 23. v. 24. v. 25. v. 27.

Marci 11. 27. **Lucas 20. 1.**

Lucas 19.

v. 47. **v. 48.**

Lucas 20.

v. 1.

v. 2.

CAPUT LXX. De vinea aliis locanda.

Matth. 21. v. 28 v. 29. v. 30.

v. 44.

super lapidem istum, confringetur: super quem verò ce-
ciderit, conteret eum. Marcus & Lucas non comme-

morant de duobus istis filiis, quibus imperatum est
ut irent atque operarentur in vinea: sed quod post
hoc narrat Matthæus de vinea quæ locata est agri-
colis, qui persecuti sunt servos missos ad se, & po-
stea dilectum filium occiderunt, & ejecerunt extra
vineam, etiam illi ambo non tacent, eodem ordine
custodito, id est, postea quàm de baptismo Johan-
nis interrogati Judæi se nescire dixerunt, & respon-
dit eis, Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio.

134. Nullius ergo hîc repugnantix quæstio nascitur, nisi quòd Matthæus cùm dixisset, quòd Do-

minus interrogaverit Judæos, *Cùm venerit dominus*
vineæ, quid faciet agricolis illis? illos respondisse

subjungit atque dixisse, *Malos malè perdet, & vineam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis.* Quod Marcus non ab ipsis responsum esse commemorat, sed Dominum hoc consequenter locutum post interrogationem suam, ipsum

sibi quodammodo respondisse: ita enim dicit, *Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos, & dabit vineam aliis.* Sed facilè potest intelligi, vel illorum vocem ita subjunctam, ut non interponeretur, Illi dixerunt, aut Illi responderunt, sed tamen intelligeretur: aut ideo responsionem istam Domino potiùs adtributam, quia cùm verum dixerunt, etiam de illis hoc ipse respondit qui veritas est.

135. Sed illud magis movet, quòd Lucas non solum eos hoc respondisse non dicit, hæc etiam verba ipse quoque sicut Marcus Domino adtribuens,

verum etiam contrariam retulisse responsionem, dicentes, *Abst.* Ita enim narrat: ** Quid ergo faciet illis dominus vineæ? * Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito dixerunt illi, Abst.*

** Ille autem adspiciens eos ait, Quid est ergo hoc quod scriptum est, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes: hic factus est in caput anguli? Quomodo ergo secundum Matthæum illi quibus hæc loquebatur dixerunt, Malos malè perdet, & vineam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis; cùm secundum Lucam talibus verbis contradixerint dicentes, Abst? Et revera quod secutus Dominus ait de lapide reprobato ab ædificantibus, & facto in caput anguli, ita illatum est, ut hoc testimonio convincerentur illi parabola contradicentes. Nam & ipse Matthæus hoc sic commemorat dictum, tamquam contradicentibus, cùm ait,*

Numquam legistis in Scripturis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Quid est enim, Numquam legistis, nisi quia hoc responderant, quod esset contrarium? Hoc & Marcus significat, qui hæc ipsa verba ita refert, Nec Scripturam hanc legistis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Quæ sententia secundum Lucam magis apparet loco suo dicta, post illorum contradictionem qua dixerunt, Abst. Tantumdem enim valet, sicut hoc etiam ipse ponit, Quid est ergo hoc quod scriptum est, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Hanc enim sententiæ voluntatem intimat, sive Numquam legistis, sive Nec hoc legistis, sive Quid est ergo hoc quod scriptum est.

136. Restat ergo ut intelligamus in plebe quæ audiebat, quosdam respondisse quod Matthæus commemorat dicens, *Aiunt illi, Malos malè perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis: quosdam*

verò illud quod Lucas non tacuit, hoc est, *Abst.* Iis ergo qui illud Domino responderant, illi alii responderunt, *Abst:* sed illorum responsio quibus isti retulerunt, *Abst,* propterea Domino tributa est & à Marco & à Luca, quia, sicut dixi, per eos veritas ipsa locuta est, sive per nescientes si mali erant, sicut per Caipham, qui nesciens quid dixerit cùm esset pontifex prophetavit, sive per scientes ac jam intelligentes atque credentes. Ibi enim erat etiam illa multitudo, per quam jam erat impleta illa prophetia, cùm venienti magna celebritate occurrentes acclamarent, *Benedictus qui venit in nomine Domini.*

137. Nec moveat quòd idem Matthæus principes sacerdotum & seniores populi dixit accessisse ad Dominum, & quævisse in qua potestate hæc faceret, & quis ei dederit hanc potestatem, quando eos de baptismo Johannis vicissim interrogavit unde esset, de cælo an ex hominibus? quibus respondentibus quòd nescirent, ait, *Nec ego vobis dico in qua potestate hæc facio.* Inde enim securus est contextim loquendo, & ait, *Quid autem vobis videtur? Homo habebat duos filios, &c. sine ulla cuiusquam rei vel personæ interpositione, secundum Matthæum sermo contexitur, usque ad hoc quod de locata agricolis vinea commemoratur. Potest enim putari omnia eum principibus sacerdotum & senioribus populi locutum fuisse, à quibus fuerat de sua potestate interrogatus. Qui utique si tentantes & inimici quæsierant, non in eis possunt intelligi qui crediderant, atque illud clarum ex Prophetâ testimonium Domino perhibuerant; qui etiam modò respondere potuissent, non nescientes, sed credentes, Malos malè perdet, & vineam locabit aliis agricolis. Hoc omnino movere non debet, ut ideo putemus non fuisse credentes in illa multitudine, quæ tunc Domini parabolas audiebat. Tacuit namque idem Matthæus brevitatibus causâ, quod Lucas non tacet, parabolam istam scilicet non ad eos solos dictam, qui de potestate interrogaverant, sed ad plebem. Sic enim ait, Cæpit autem dicere ad plebem parabolam hanc: Homo plantavit vineam, &c. In hac ergo plebe intelligendum est etiam illos esse potuisse, qui sic eum audirent, quomodo qui dixerant, Benedictus qui venit in nomine Domini: & ipsos vel ex ipsis fuisse qui responderunt, Malos malè perdet, & vineam locabit aliis agricolis. Quorum responsionem non solum propterea Domino tribuerunt Marcus & Lucas, quòd hoc ipse dixisset, quia veritas est, quæ etiam per malos atque nescientes sæpe loquitur, occulto quodam instinctu mentem hominis movens, non sanctitatis illius merito, sed jure propriæ potestatis: verum etiam quia tales esse potuerunt, ut non frustra in ipso corpore Domini jam sicut membra deputarentur, ut meritò eorum vox illi tribueretur, cujus membra erant; quia jam baptizaverat plures quàm Johannes, & habebat turbas discipulorum, sicut ipsi Evangelistæ sæpe testantur, & unde erant etiam illi quingenti fratres, quibus eum apostolus Paulus post resurrectionem præsentatum esse commemorat: præsertim quia & secundum eundem Matthæum non ita dictum est, Aiunt illi, Malos malè perdet, ut in eo quod positum est, illi, pluralis numerus accipiendus sit, tamquam eorum fuerit ista responsio, qui eum de sua potestate dolosè interrogaverant; sed, Aiunt illi, dictum est, id est, illi ipsi Domino, singulari pronomine, non*

Johan. 11. 49.

Psal. 117. 26.

Matth. 21. 9.

Ibidem 23.

v. 27.

v. 28.

Lucæ 10. 9.

Johan. 4. 1.

1. Cor. 15. 6.

Græc. aiunt.

plurali, quod in codicibus Græcis sine ullo scrupulo ambiguitatis apparet.

138. Est quidam sermo Domini apud Evangelistam Johannem, ubi hoc quod dico facilius possit intelligi. * Dicebat ergo, inquit, *Jesus ad eos qui crediderunt ei Judæos, Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* * Et responderunt ei, *Semen Abraham sumus, & nemini servivimus unquam: quomodo tu dicis, Liberi eritis?* * Respondit eis *Jesus, Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati: servus autem non manet in domo in æternum; filius autem manet in æternum: si ergo vos filius liberaverit, verè liberi eritis.* * Scio quia filii Abraham estis, sed queritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. Non utique illis diceret, queritis me interficere, qui in eum jam crediderant, quibus dixerat, *Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis:* sed quia hoc ad eos dixerat, qui jam in eum crediderant, ea verò multitudo præsens erat quæ plures habebat inimicos, etiam non exprimente Evangelista qui essent qui responderunt, ex hoc ipso quod responderunt, & quod deinde ab illo audire meruerunt, satis apparet quæ verba quibus sint tribuenda personis. Sicut ergo in hac multitudine secundum Johannem erant qui jam crediderant in Jesum, erant etiam qui eum occidere quærebant: sic in illa de qua nunc loquimur, erant qui dolosè Dominum interrogaverant, in qua potestate illa faceret: erant etiam qui non dolosè, sed fideliter acclamaverant, *Benedictus qui venit in nomine Domini:* ac per hoc erant qui dicerent, *Perdet illos, & vineam suam dabit aliis.* Quæ vox rectè etiam ipsius Domini fuisse intelligitur, sive propter veritatem * quæ ipse est, sive propter membrorum ejus cum suo capite unitatem. Erant etiam qui talia respondentibus dicerent, *Abstet, quia intelligebant in seipsos esse parabolam dictam.*

139. SEQUITUR Matthæus: * *Et cum audissent principes sacerdotum & Pharisei parabolam ejus, cognoverunt quòd de ipsis diceret: & querentes eum tenere, timuerunt turbas; quoniam sicut Prophetam eum habebant.* * Et respondens *Jesus dixit iterum in parabolis eis, dicens, Simile factum est regnum celorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, & misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, & volebant venire, &c. usque ad illud ubi ait, Multi enim sunt vocati, pauci verò electi.* Parabolam istam de invitatis ad nuptias, solus Matthæus narrat: simile quiddam etiam Lucas commemorat; sed non est hoc, sicut & ordo ipse indicat, quamvis & illud nonnullam hujus similitudinem gerat. Quod verò post illam parabolam de vinea & occiso filio patris-familias subnectit Matthæus, cognovisse Judæos quòd in eos totum dictum fuerit, & insidias cœpisse moliri, hoc etiam Marcus Lucasque testantur eundem ordinem retinentes: sed inde ipsi pergunt in aliud, ex hoc subjungentes quod & Matthæus post istam, quam solus interposuit de nuptiis parabolam, ex ordine inferuit.

140. SEQUITUR ergo Matthæus: * *Tunc abeuntes Pharisei consilium inierunt ut caperent eum in sermone: & mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes, Magister, scimus quia verax es, & veritatem doces, & non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum: dic ergo nobis, quid tibi videtur, licet census dari Cæsari an*

non? & cetera, usque ad illud ubi ait, Et audientes turbæ mirabantur in doctrina ejus. Hæc duo Domini responsa, unum de nummo propter tributum reddendum Cæsari, alterum de resurrectione propter illam mulierem quæ septem sibimet succedentibus fratribus nupserat, Marcus & Lucas similiter nar- rant, nec in ordine aliquid discrepant. Post parabolam quippe illam de conductoribus vineæ, & de Judæis in quos dicta est, insidias præparantibus, quæ omnes tres commemoraverunt, prætermittunt hi duo Marcus & Lucas parabolam de invitatis ad nuptias, quam solus Matthæus interposuit: & cum illo jam sequuntur, narrantes hæc duo, de tributo Cæsaris, & de muliere septem singillarim virorum, eodem prorsus ordine, sine aliqua repugnantia quæstione.

141. SEQUITUR ergo Matthæus, & dicit: *Pharisei autem audientes quòd silentium imposuisset Sadduceis, convenerunt in unum; & interrogavit eum unus ex eis Legis doctor, tentans eum, Magister, quod est mandatum magnum in Lege? Ait illi Jesus, Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua: hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus mandatis universa Lex pendet & Prophetæ.* Hoc & Marcus commemorat, eundem ordinem servans. Nec moveat quòd Matthæus dicit, tentantem fuisse illum à quo Dominus interrogatus est; b Marcus autem hoc tacet, & in fine ita concludit, quòd ei Dominus sapienter respondenti dixerit, *Non longè es à regno Dei.* Fieri enim potest, ut quamvis tentans accesserit, Domini tamen responsione correctus sit. Aut certè ipsam tentationem non accipiamus malam, tamquam decipere volentis inimicum; sed cautam potius, tamquam experiri amplius volentis ignotum. Neque enim frustra scriptum est, *Qui facile credit, levis cor de est, & minorabitur.*

142. Lucas autem non hoc ordine, sed longè alibi tale aliquid interponit: utrùm autem hoc recorderetur, an alius ille sit cum quo similiter de duobus istis præceptis Dominus egerit, prorsus incertum est: hinc autem etiam rectè videtur alius esse, non solum propter ordinis multam differentiam, sed quia etiam ipse dicitur respondisse Domino interroganti, & in sua responsione commemorasse duo ista præcepta; & cum ei dixisset Dominus, *Hoc fac, & vives*, ut illud faceret quod magnum esse in Lege ipse responderat, secutus Evangelista ait, *Ille autem volens se justificare dixit, Et quis est meus proximus?* Tunc Dominus narravit de illo qui descendebat ab Jerusalem in Jerico, & incidit in latrones. Unde quia & tentans prædictus est, & duo præcepta ipse respondit, & post admonitionem Domini, dicentis, *Hoc fac, & vives*, non bonus commendatur cum dicitur de eo, *Ille autem volens se justificare;* iste autem quem pari ordine Matthæus Marcusque commemorant, tam bene commendatus est, ut ei diceret Dominus, *Non longè es à regno Dei: probabilius creditur hunc alium esse, non illum.*

143. SEQUITUR Matthæus: * *Congregatis autem Phariseis, interrogavit eos Jesus, dicens, Quid vobis videtur de Christo, cujus filius est? Dicunt ei, David. Ait illis, Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum dicens, Dixit Dominus Domino*

a In MSS. non additur, quia ipse est.

I b Editi, Lucas autem hoc tacet, & in fine Marcus ita &c. mendosè.

Matth. 22. meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos sca-
v. 41. v. 42. bellum pedum tuorum? * Si ergo David vocat eum Do-
v. 41. v. 44. minum, quomodo filius ejus est? * Et nemo poterat ei
Psal. 109. 1. respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa
Matth. 22. die eum amplius interrogare. Hoc consequenter &
v. 45. v. 46. eodem ordine Marcus quoque commemorat. Lu-
Marci 12. cas etiam, tantummodo de illo tacet, qui interro-
35. gavit Dominum, quod esset mandatum primum in
Lucæ 20. Lege: hoc autem prætermisso, eundem etiam ipse
41. ordinem servat; & hoc de Christo, quomodo sit
 filius David, quæsisse à Judæis Dominum pariter
 narrat. Nec interest ad sententiam, quòd secun-
 dùm Matthæum, cùm interrogasset Jesus, quid
 eis videretur de Christo, cujus esset filius, illi re-
 sponderunt, *David*, tum demum intulit, quomodo
 eum David diceret Dominum: secundùm illos au-
 tem duos, Marcum & Lucam, nec interrogati es-
 se, nec respondisse inveniuntur. Intelligere enim
 debemus, post eorum responsionem sententiam ip-
 sius Domini à duobus Evangelistis insinuatam, quo-
 modo ab illo dicta sit, his audientibus quos volebat
 suo magisterio utiliter informare, & à Scribarum
 alienare doctrina: qui de Christo illud solum sapie-
 bant, quod secundùm carnem factus erat ex semi-
 ne David, non eum autem intelligebant Deum,
 propter quod erat Dominus ipsius David. Ideo
 tamquam de illis errantibus Dominus ad istos ser-
 monem faciens, quos volebat ab illorum errore li-
 berari, secundùm hos duos Evangelistas commemo-
 rat: ut quod illis dictum est, *Quomodo dicitis*,
 sicut Matthæus narrat, sic accipiatur, non tam-
 quam ad illos, sed tamquam de illis ad eos potius
 dictum sit, quos volebat instruere.

CAPUT LXXV. *De cavenda Pharisæorum hypocrisis.*
Matth. 23. **144. SEQUITUR** Matthæus, ita narrationis
v. 1. v. 2. ordinem tenens: * *Tunc Iesus locutus est ad turbas*
v. 3. *& ad discipulos suos, * dicens, Super cathedram Moyse*
v. 39. *federunt Scribæ & Pharisei: * omnia ergo quæcumque*
Lucæ 11. 39. *dixerint vobis, servate & facite; secundùm verò opera*
etc. *eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt, &c.*
Matth. 12. *usque ad illud ubi ait, * Non me videbitis à modò do-*
39. *nec dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.*
Lucæ 11. 29. Similem sermonem habuisse Dominum adversus
 Phariseos & Scribas Legisque doctores, Lucas
 quoque commemorat, sed in domo cujusdam Pha-
 risæi, qui eum vocaverat ad convivium. Quod ut
 narraret, digressus erat à Matthæo, circa illum lo-
 cum, ubi ambo commemoraverant quod dictum
 est à Domino, de signo Jonæ trium dierum & no-
 ctium, & de regina Austri, & de Ninivitis, & de
 spiritu immundo qui redit & invenit mundatam do-
 mum: post quem sermonem dicit Matthæus, *Ad-*
Matth. 12. *huc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus, & fratres*
46. *stabant foris, quærentes loqui ei:* Lucas autem in eo
 sermone Domini, commemoratis etiam quibus-
 dam quæ Matthæus dixisse Dominum prætermisit,
 ab ordine quem cum Matthæo tenuerat ita digre-
 ditur: * *Et cùm loqueretur, inquit, rogavit illum qui-*
Lucæ 11. *dam Phariseus ut pranderet apud se; & ingressus re-*
v. 37. *cubuit. * Phariseus autem cepit intra se reputans di-*
v. 38. *cere, quare non baptizatus esset ante prandium. * Et*
v. 39. *ait Dominus ad illum, Nunc vos Pharisei quod de*
Matth. 23. *foris est calicis & catini mundatis. Atque hinc jam*
39. *cetera in eosdem Phariseos & Scribas & Legis do-*
Lucæ 11. *ctores talia dicit, qualia Matthæus hoc loco, quem*
v. 37. *nunc considerandum suscepimus. Quamquam ergo*
v. 38. *ita ista Matthæus commemoret, ut quamvis do-*
v. 39. *mus illius Pharisei non nominet, non tamen lo-*
Matth. 23. *cum exprimat ubi dicta sint, quo repugnet aliquid*

A illi domui: tamen quia jam venerat Dominus in
 Jerusalem à Galilæa, & post ejus adventum ita su-
 periora usque ad hunc sermonem contexuntur, ut
 probaliter accipiantur in Jerusalem gesta, Lucas
 autem illud narrat, cùm adhuc Dominus iter age-
 ret in Jerusalem, videntur mihi similes duo esse ser-
 mones, quorum ille alterum, alterum iste narravit.

145. Sanè considerandum est quomodo hîc di-
 ctum sit, *Non me videbitis à modò donec dicatis, Be-*
Matth. 23. *neditus qui venit in nomine Domini:* cùm secundùm
 eundem Matthæum jam hoc dixerint. Et Lucas
 enim dicit hoc esse responsum à Domino illis, qui
 eum monuerant ut inde iret, quoniam vellet eum
 Herodes occidere. Ibi etiam adversus ipsam Jeru-
 salem ea prorsus verba ab illo esse dicta commemo-
 rat, quæ hîc Matthæus. Sic enim narratur secun-
 dùm Lucam: * *In ipsa die acceperunt quidam Pha-*
Lucæ 13. *risæorum, dicentes illi, Exi, & vade hinc; quia He-*
v. 31. *rodes vult te occidere. * Et ait illis, Ite, dicite vulpi*
v. 32. *illi, ecce ejicio demonia, & sanitates perficio hodie &*
v. 33. *cras, & tertia consummor: * verumtamen oportet me*
v. 34. *hodie & cras & sequenti ambulare, quia non capit*
v. 35. *Prophetam perire extra Ierusalem. * Ierusalem, Ie-*
v. 36. *rusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui*
v. 37. *mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos*
v. 38. *quemadmodum avis nidum suum sub pennis, & no-*
v. 39. *luiti? * Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.*
v. 40. *Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat*
v. 41. *cùm dicetis, Benedictus qui venit in nomine Domini.*
 Narrationi quidem huic Lucæ non videtur adver-
 sari, quod turbæ dixerunt Domino veniente ad
 Jerusalem, *Benedictus qui venit in nomine Domini:*
 secundùm quippe Lucæ ordinem nondum illuc
 venerat & nondum dictum erat. Sed quia non di-
 cit quòd inde tunc abscesserit, ut non veniret nisi
 eo tempore, quo jam illud diceretur: (perseverat
 quippe in itinere suo, donec veniat Jerusalem, at-
 que illud quod ait, *Ecce ejicio demonia, & sanitates*
perficio hodie & cras, & tertia consummor, mysticè
 ab illo & figuratè dicta intelliguntur; neque enim
 eo die passus est, qui est ab hoc die tertius, cùm
 continuo dicat, *Oportet me hodie & cras & sequenti*
ambulare:) cogit profectò etiam illud mysticè in-
 telligi quod ait, *Non videbitis me donec veniat cùm*
dicetis, Benedictus qui venit in nomine Domini, de il-
 lo suo adventu, quo in claritate venturus est, hoc
 significans, ut illud quod ait, *Ejicio demonia, &*
sanitates perficio hodie & cras, & tertia consum-
mor, referatur ad corpus ejus, quod est Ecclesia.
 Expelluntur enim dæmonia, cùm relictis paternis
 superstitionibus credunt in eum gentes: & perfici-
 untur sanitates, cùm secundùm ejus præcepta
 vivitur, postea quàm fuerit diabolo & huic sæculo
 renuntiatum, usque in finem resurrectionis, qua
 tamquam tertiâ consummabitur, hoc est ad ple-
 nitudinem angelicam per corporis etiam immor-
 talitatem perficietur Ecclesia. Quapropter ordo
 iste Matthæi nequaquam putandus est in aliquid
 aliud esse digressus: sed Lucas magis intelligendus
 est, vel præoccupasse quæ gesta sunt in Jerusalem,
 & recordando interposuisse, antequam ejus nar-
 ratio Dominum perduceret Jerusalem; aut eidem
 civitati jam propinquantem talia respondisse mo-
 nentibus ut caveret Herodem, qualia Matthæus
 eum dicit etiam turbis locutum, cùm jam perve-
 nisset in Jerusalem, atque illa omnia peracta essent
 quæ suprâ narrata sunt.

146. SEQUITUR Matthæus, & dicit. * **ET LXXVI.**

Templi egressus Iesus de templo ibat: Et accesserunt discipuli A
 ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi. * Ipse autem
 respondens dixit illis, Videtis hæc omnia? Amen dico
 vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non
 destruat. Marcus etiam commemorat hoc eodem
 penè ordine, post aliquantam digressionem, ad
 hoc factam, ut commemoraret de vidua, quæ mi-
 sit duo minuta in gazophylacium, quod cum eo
 Lucas solus commemorat. Nam etiam secundum
 Marcum, postea quàm illud Dominus egit cum Ju-
 dæis, quomodo acciperent Christum filium David,
 ea narrantur quæ dicit de cavendis Phariseis & hy-
 pocrisi eorum: quem locum Matthæus latissimè
 persecutus est, & plura ibi dicta narravit: atque
 ideo post eundem locum quem breviter perstrinxit
 Marcus, & copiosè digessit Matthæus, nihil am-
 pliùs Marcus intulit, sicut dixi, quàm de illa vidua
 pauperrima & uberrima: ac deinde subjunxit ea
 quibus Matthæo iterum cohæreret, dicens de tem-
 pli futura everfione. Lucas quoque post illud de
 Christo, quomodo esset filius David, pauca de ca-
 venda hypocrisi Phariseorum commemorat. Inde
 sicut Marcus pergit ad viduam, quæ duo minuta in
 gazophylacium misit. Deinde subjungit de templi
 futura everfione, quod Matthæus & Marcus.

CAPUT LXXVII
 Sermo in monte Oli-
 veti de sæ-
 culi con-
 summatio-
 ne.
 Matth. 24.
 v. 3. v. 4.
 v. 5.
 Matth. 25.
 v. 46.
 Marci 13. 4.
 Luca 21. 7.
 147. SEQUITUR Matthæus dicens: * Sedente
 autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum dis-
 cipuli secretò, dicentes, Dic nobis quando hæc erunt, &
 quod signum adventus tui, & consummationis sæculi?
 * Et respondens Iesus, dixit eis, Videte ne quis vos se-
 ducat. * Multi enim venient in nomine meo dicentes,
 Ego sum Christus, & multos seducunt, &c. usque ad
 illud ubi ait, * Et ibant hi in supplicium æternum, justi
 autem in vitam æternam. Nunc jam istum prolixum
 sermonem Domini secundum tres Evangelistas,
 Matthæum, Marcum & Lucam consideremus.
 Eundem quippe tenentes ordinem pariter ista con-
 textunt. Dicunt quidem hîc etiam aliqua singuli
 propria, in quibus nulla est repugantiæ metuenda
 suspicio: de his autem quæ pariter dicunt, necubi
 sibi met adversari putentur, videndum est. Neque
 enim dici potest, si aliquid tale occurrerit, aliud
 esse atque alibi à Domino similiter dictum, quando
 eodem loco rerum ac temporum, omnium trium
 versatur narratio. Sanè quòd earundem sententia-
 rum à Domino dictarum, non eundem omnes or-
 dinem servant, nihil ad rem pertinet vel intelli-
 gendam vel insinuandam, dum ea quæ ab illo dicta
 referuntur, non sibi met adversentur.

Matth. 24.
 14.
 Marci 13.
 10.
 148. Quod ergo Matthæus ait, Et predicabitur
 hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium
 omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio: etiam
 Marcus eodem ordine ita commemorat, Et in om-
 nes gentes primùm oportet predicari Evangelium: non
 dixit, & tunc veniet consummatio; sed hoc significat
 quod ait, primùm, id est, Et in omnes gentes primùm
 oportet predicari Evangelium: quia illi de fine inter-
 rogaverant. Cum ergo dicit, Primùm oportet in om-
 nes gentes predicari Evangelium, significat utique,
 primùm, antequam veniat consummatio.

Matth. 24.
 15.
 Dan. 9. 27.
 Marci 13.
 14.
 149. Item quod Matthæus ait, Cum ergo videritis
 abominationem desolationis, quæ dicta est à Da-
 niele propheta, stantem in loco sancto, qui legit intel-
 ligat: hoc Marcus dicit ita, Cum autem videritis
 abominationem desolationis stantem ubi non debet, qui
 legit intelligat: in qua mutatione verbi exposuit
 eandem sententiam; ideo quippe ubi non debet,
 quia in loco sancto non debet. Lucas autem non ait,

Cum autem videritis abominationem desolationis, stan-
 tem in loco sancto; aut, ubi non debet: sed ait, Cum
 autem videritis circumdari ab exercitu Ierusalem, tunc
 scitote, quia appropinquavit desolatio ejus. Tunc erit
 ergo abominatio desolationis in loco sancto.

150. Quod autem ait Matthæus, * Tunc qui in
 Iudæa sunt, fugiant ad montes; * & qui in tecto, non
 descendat tollere aliquid de domo sua; * & qui in agro,
 non revertatur tollere tunicam suam: totidem penè
 verbis hoc etiam Marcus commemorat. Lucas au-
 tem, Tunc qui in Iudæa sunt, inquit, fugiant in
 montes: hoc sicut illi duo, cetera verò aliter. Sequi-
 tur enim, & dicit, Et qui in medio ejus, discedant; &
 qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultio-
 nis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Sa-
 tis diversum videtur quod illi duo dixerunt, Et qui
 super tectum, non descendat tollere aliquid de domo sua:
 & quod iste dicit, Et qui in medio ejus, discedant:
 nisi fortè quia perturbatio magna erit tam magno
 instante periculo, illi quos inclusisset obsidio, quod
 significat dicendo, qui in medio ejus, in tecto erunt
 adtoniti & volentes videre quid impendeat, vel quæ
 evadendum sit. Sed quomodo ait, discedant, quan-
 do suprà dixit, Cum autem videritis circumdari ab
 exercitu Ierusalem? Nam illud quod sequitur, Qui
 in regionibus, non intrent in eam, videtur ad con-
 gruam pertinere admonitionem; & potest observa-
 ri, ut qui extra sunt non in eam intrent: qui autem
 in medio sunt, quomodo discedant, ab exercitu
 jam civitate circumdata? An hoc est esse in medio
 ejus, quando jam ita periculum urgebit, ut tem-
 poraliter ad præsentem vitam tuendam non possit
 evadi, & quoniam tunc parata debet esse anima ac
 libera, nec carnalibus desideriis occupata & op-
 pressa, hoc significat quod ab illis duobus dictum
 est, in tecto vel super tectum: ut quod iste ait, disce-
 dant, id est non jam hujus vitæ desiderio capiantur,
 sed in aliam vitam migrare parati sint; hoc illi duo
 dixerint, non descendat tollere aliquid de domo, id est
 nullo affectu inclinetur in carnem tamquam aliquid
 inde commodi percepturus: & quod iste ait, Qui in
 regionibus, non intrent in eam, id est, qui jam bono
 cordis proposito extra illam facti sunt, non eam
 rursus carnali cupiditate desiderent; hoc illi dixe-
 rint, Et qui in agro est, non revertatur retrò tollere ve-
 stimentum suum, tamquam iterum involvi curis qui-
 bus erat exutus.

151. Quod verò ait Matthæus, Orate autem ut
 non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato: hinc Marcus
 partem dixit, partem tacuit; Orate verò, inquit, ut
 hyeme non fiant. Lucas autem hoc non dixit, sed ta-
 men dixit aliquid solus, quo mihi videatur hanc ip-
 sam, quæ ab istis obscurè posita est, illustrasse sen-
 tentiam: ait enim, * Adtendite autem vobis, ne fortè
 graventur corda vestra in crapula & ebrietate & curis
 hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa:
 * tamquam laqueus enim superveniet in omnes, qui se-
 dent super faciem orbis terræ. * Vigilate itaque, omni
 tempore orantes ut digni habeamini fugere ista omnia,
 quæ futura sunt. Hæc intelligitur fuga, quam Mat-
 thæus commemorat, quæ non debet fieri hyeme
 vel sabbato. Ad hyemem autem pertinent curæ hu-
 jus vitæ, quas Lucas apertè posuit: ad sabbatum
 verò crapula & ebrietas. Curæ quippe tristes sunt
 velut hyems: crapula verò & ebrietas, carnali læ-
 titiâ luxuriâque cor submergit atque obruit: quod
 malum sabbati nomine propterea significatum est,
 quia hæc erat jam, sicuti & nunc est Judæorum

Fuga in
 hyeme &
 sabbato
 quid.

peffima consuetudo, illo die deliciis affluere, dum spiritale sabbatum ignorant. Aut si aliquid aliud in illis secundum Matthæum & Marcum verbis intelligendum est, aliquid aliud etiam Lucas dixerit, dum tamen nulla repugnantia quæstio moveatur. Neque enim nunc Evangelia exponenda suscepimus: sed à falsitatis vel fallaciæ calumniis defendenda. Alia verò quæ in hoc sermone Matthæus posuit communia cum Marco, nihil habent quæstionis: quæ autem cum Luca, non in hoc sermone Lucas ea posuit cujus huic ordo concordat, sed alibi talia vel recordatur, atque inserit præoccupando, ut prius commemoret quæ postea à Domino dicta sunt: vel bis à Domino dicta facit intelligi, & nunc secundum Matthæum, & tunc secundum ipsum.

CAPUT
LXXVII.
De die quo
Dominus
unguento
perfusus
fuit.

Matth. 26.
v. 1. v. 2.

Marci 14.1.

Lucæ 22.1.

Iohan. cap.
11. 5. cap.
12. 1. &
cap. 13. 1.

152. SEQUITUR Matthæus: * *Et factum est, cum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis; Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* Huic adtestantur alii duo, Marcus & Lucas, ab eodem ordine non recedentes. Neque hoc tamquam à Domino dictum insinuant; hoc enim intimare prætermiserunt: ex sua tamen persona & Marcus dicit, *Erat autem Pascha & azyma post biduum:* & Lucas, *Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur Pascha.* Sic ergo appropinquabat, ut esset post biduum, sicut alii duo apertius consonant. Johannes verò tribus quidem locis commemoravit ejusdem diei festi propinquitatem, cum alia quædam duobus superioribus locis narraret: tertio autem loco apparet ejus narratio circa ipsa versari tempora, ubi hoc etiam illi tres intimant, id est, impendentis jam Dominicæ passionis.

Matth. 26.

6.

Marci 14.3.

Iohan. 12.1.

153. Sed hoc videri potest parum diligenter intuentibus esse contrarium, quod Matthæus & Marcus postea quàm dixerunt Pascha post biduum futurum, deinde commemoraverunt quod erat Iesus in Bethania, ubi de unguento illo pretioso dicitur: Johannes autem ante sex dies Paschæ dicit Iesum venisse in Bethaniam, de unguento eadem narraturus. Quomodo ergo secundum illos duos, post biduum futurum erat Pascha, cum postea quàm id dixerunt, inveniantur cum Johanne in Bethania illud de unguento quod ipse narrantes, tunc autem ipse dicat post sex dies futurum Pascha? Sed qui ita moventur non intelligunt Matthæum & Marcum illud quod in Bethania de unguento factum erat recapitulando posuisse, non post illam de biduo prædicationem suam, sed antè jam factum cum adhuc sex dies essent ad Pascha. Non enim quisquam eorum cum dixisset, post biduum futurum Pascha, sic adjunxit de illo facto in Bethania, ut diceret, Post hæc cum esset in Bethania: sed Matthæus quidem, *Cum autem esset*, inquit, *Iesus in Bethania:* Marcus autem, *Cum esset Bethania:* quod utique intelligitur & antequam illa dicerentur, quæ ante biduum Paschæ dicta sunt. Sicut ergo ex Johannis narratione colligitur, ante sex dies Paschæ venit in Bethaniam: ibi factum est illud convivium ubi de unguento pretioso fit commemoratio: inde venit Jerosolymam sedens super asellum: deinde postea geruntur ea, quæ narrant post hunc adventum ejus Jerosolymis gesta. Ex illo ergo die quo venit in Bethaniam atque illud de unguento factum est, usque ad diem quo ista omnia gesta atque dicta sunt, intelligimus, etiam Evangelistis non commemorantibus, consumtum fuisse quatrimum, ut occurreret dies quem ante biduum Paschæ duo definie-

runt. Lucas autem cum ait, *Appropinquabat autem dies festus azymorum*, non expressit biduum: sed hanc propinquitatem, quam commemoravit, in ipso intervallo bidui debemus accipere. Johannes verò cum dicit, *Proximum erat Pascha Judæorum*, non hoc biduum vult intelligi, sed sex dies ante Pascha. Proinde cum quædam post hoc dictum commemorasset, tunc jam volens ostendere quàm proximum fuisse Pascha dixisset. * *Iesus ergo ante sex dies*, inquit, *Paschæ, venit in Bethaniam, ubi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitavit Iesus.* * *Fecerunt autem ei cœnam ibi.* Hoc illud est, quod commemorant recapitulantes Matthæus & Marcus, cum jam dixissent post biduum futurum Pascha. Recapitulando ergo ad illum diem redeunt in Bethaniam, qui erat ante sex dies Paschæ, & narrant quod Johannes de cœna & unguento: unde venturus erat Jerosolymam, & peractis illic quæ narrata sunt, perventurus ad diem qui erat ante biduum Paschæ, unde isti digressi sunt, ut recapitulando commemorarent quod antè in Bethania de unguento gestum est: cujus rei peracta narratione, illuc iterum redeunt, unde digressi fuerant, id est, ut jam sermo Domini narretur, quem habuit ante biduum Paschæ. Nam si tollamus de medio quod gestum in Bethania digredientes ab ordine recolendo & recapitulando narrarunt, & ipsum ordinem contexamus, ita sermo dirigitur secundum Matthæum dicente Domino. * *Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* * *Tunc congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, & consilium fecerunt, ut Iesum dolo tenerent, & occiderent.* * *Dicebant autem, Non in die festo: ne forte tumultus fieret in populo.* * *Tunc abiit unus de duodecim, qui dicitur Iudas Scarioth, ad principes sacerdotum, &c.* Inter illud enim quod dictum est, *Ne tumultus fieret in populo*, & illud quod dictum est, *Tunc abiit unus de duodecim, qui dicitur Iudas*, interpositum est illud de Bethania, quod recapitulando dixerunt: quo nos prætermisso contexamus narrationem, ut insinuaremus non repugnare ordinem temporum. Secundum Marcum autem, eodem Bethaniæ convivio, quod recapitulando & ipse interposuit, similiter prætermisso, ita se ordo narrationis tenet: * *Erat autem Pascha & azyma post biduum: & quærebant summi sacerdotes & scribæ quomodo cum dolo tenerent, & occiderent.* * *Dicebant enim, Non in die festo: ne forte tumultus fieret populi.* * *Et Iudas Scariothes, unus ex duodecim, abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum, &c.* Etiam hinc inter illud quod dictum est, *Ne forte tumultus fieret populi*, & illud quod adjunximus, *Et Iudas Scariothes unus ex duodecim*, positum est illud de Bethania, quod recapitulando dixerunt. Lucas sanè ipsam rem gestam in Bethania prætermisit. Hæc diximus propter sex dies ante Pascha, quos dixit Johannes, cum in Bethania rem gestam narraret; & biduum ante Pascha, quod Matthæus & Marcus dixerunt, cum post hoc à se dictum illud ipsum in Bethania quod Johannes commemora-

Lucæ 22.1.

Iohan. 11.
55.

Iohan. 12.
v. 1.

v. 2.

Matth. 26.

v. 2.

v. 3.

v. 4.

v. 5.

v. 14.

Marci 14.

v. 1.

v. 2.

v. 10.

CAPUT

LXXIX.

Mulier un-

guento per-

fundensca-

pur & pedes

Domini.

Matth. 26.

v. 3 v. 4 v. 5.

festo

v. 6. *festo: ne fortè tumultus fieret in populo.* Cùm autem*
 v. 7. *esset Iesus in Bethania, in domo Simonis leprosi,* ac-*
 cessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pre-
 tiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis, &c. us-
 que ad illud ubi ait, * *Dicetur & quod hæc fecit in*

memoriam ejus. Nunc jam de muliere atque unguen-
 to pretioso quod in Bethania gestum est, confide-
 remus. Lucas enim quamvis simile factum comme-
 moret, nomenque conveniat ejus, apud quem con-
 vivabatur Dominus; nam & ipsum Simonem dicit:
 tamen quia non est contra naturam vel contra mo-
 rem hominum, ut si potest unus homo habere no-
 mina duo, multò magis possint & unum nomen ha-
 bere homines duo; potiùs credibile est alium fuisse
 illum Simonem non leprosum, in cujus domo hoc
 in Bethania gerebatur. Nam nec Lucas in Betha-
 nia rem gestam dicit, quam narrat: & quamvis non
 commemoret civitatem aut castellum, ubi factum
 sit; tamen non videtur in eodem loco versari ejus
 narratio. Nihil itaque aliud intelligendum arbitror,
 nisi non quidem aliam fuisse mulierem, quæ pecca-
 trix tunc accessit ad pedes Jesu, & osculata est, &
 lavit lacrymis, & tersit capillis, & unxit unguento:
 cui Dominus adhibita similitudine de duobus debi-
 toribus, ait dimissa esse peccata multa, quoniam
 dilexit multum: sed eandem Mariam bis hoc fe-
 cisse, semel scilicet quod Lucas narravit, cùm pri-
 mò accedens cum illa humilitate & lacrymis me-
 ruit peccatorum remissionem. Nam hoc & Johan-
 nes, quamvis non sicut Lucas quemadmodum fa-
 ctum esset narraverit, tamen ipsam Mariam com-
 mendans commemoravit, cùm jam de Lazaro re-
 suscitando cœpisset loqui, antequam veniret in Be-
 thaniam. Quod ita ibi narrat: * *Erat autem quidam,*
 inquit, *languens Lazarus à Bethania de castello Ma-*
rie & Marthæ sororis ejus. Maria autem erat quæ*
unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capil-
lis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur. Hoc di-
 cens Johannes adtestatur Lucæ, qui hoc in domo
 Pharisæi cujusdam Simonis factum esse narravit.
 Jam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Be-
 thania rursus fecit, aliud est, quod ad Lucæ narra-
 tionem non pertinet, sed pariter narratur à tribus,
 Johanne scilicet, Matthæo & Marco.

Johan. 11. 1.
Matt. 26. 6.
Marci 14. 3.
 155. Inter istos igitur tres, Matthæum, Mar-
 cum & Johannem, quemadmodum hoc conveniat
 adtendamus, de quibus non est dubium quòd eam-
 dem rem narrent gestam in Bethania, ubi etiam
 discipuli, quod omnes tres commemorant, mur-
 muraverunt adversus mulierem tamquam de per-
 ditione pretiosissimi unguenti. Quod ergo Mat-
 thæus & Marcus caput Domini unguento illo per-
 fusum dicunt, Johannes autem pedes, regulâ illâ
 ostenditur non esse contrarium, quam * demon-
 stravimus, cùm de quinque panibus pasceret tur-
 bas. Ibi enim quia non defuit qui & quinquagenos
 & centenos discubuisse commemoraret, cùm alius
 quinquagenos dixerit, non potuit videri contra-
 rium: potuisset autem si alius centenos tantum po-
 tuisset, sicut alius quinquagenos, & tamen debuit
 inveniri utrumque factum esse. Quo exemplo in-
 formari nos oportuit, sicut illic admonui, etiam
 ubi singuli Evangelistæ singula commemorant,
 utrumque factum intelligere. Proinde & hîc non
 solum caput, sed & pedes Domini accipiamus per-
 fusisse mulierem. Nisi fortè quoniam Marcus fra-
 ctò alabastro perfusum caput commemorat, tam
 quisquam absurdus & calumniosus est, ut aliquid in

Tom. III. Pars II.

vase fracto neget remanere potuisse, unde etiam
 pedes perfunderet. Sed cùm iste contenderit sic
 esse fractum, ut nihil ibi residui fieret, nitens ad-
 versus veritatem Evangelii; quantò melius & reli-
 giosius contendit alius non esse ita fractum, ut to-
 tum effunderet, nitens pro veritate Evangelii? Ille
 autem calumniator si tam pertinaciter cæcus est,
 ut Evangelistarum concordiam de alabaistro fracto
 frangere conetur, priùs accipiat perfusos pedes an-
 tequam illud fractum esset, ut in integro remane-
 ret, unde etiam caput perfunderetur, ubi fractura
 illa totum effunderet. A capite quippe nobis ordi-
 natè consuli agnoscimus, sed ordinatè etiam nos à
 pedibus ad caput adscendimus.

156. Cetera facti hujus nullam mihi videntur
 habere quæstionem. Quod enim alii dicunt disci-
 pulos murmurasse de unguenti effusione pretiosi,
 Johannes autem Judam commemorat, & ideo quia
 fur erat: manifestum puto esse discipulorum nomi-
 ne eundem Judam significatum, locutione illa
 quam de Philippo in quinque panibus * insinuavi-
 mus, plurali numero pro singulari usurpato. Po-
 test etiam intelligi quòd & alii discipuli aut sense-
 rint hoc, aut dixerint, aut eis Juda dicente persua-
 sum sit, atque omnium voluntatem Matthæus &
 Marcus etiam verbis expresserint; sed Judas prop-
 terea dixerit, quia fur erat, ceteri verò propter
 pauperum curam, Johannem autem de solo illo id
 commemorare voluisse, cujus ex hac occasione fu-
 randi consuetudinem credidit intimandam.

157. SEQUITUR Matthæus: * *Tunc abiit unus*
de duodecim qui dicitur Judas Scarioth, ad principes
sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare, &*
ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei trigin-
ta argenteos, &c. usque ad illud, ubi ait, Et fece-*
runt discipuli sicut constituit illis Iesus, & paraverunt
Pascha. Nihil in hoc capitulo contrarium putari
 potest Marco & Lucæ, qui hoc idem similiter nar-
 rant. Quod enim dicit Matthæus, *Ite in civitatem*
ad quemdam, & dicite ei, Magister dicit, tempus
meum propè est, apud te facio Pascha cum discipulis
meis; eum significat quem Marcus & Lucas dicunt
 patrem-familiâs vel dominum domûs, in qua eis
 cœnaculum demonstratum est, ubi pararent Pas-
 cha: quod ergo interposuit Matthæus, *ad quem-*
dam, tamquam ex persona sua studio brevitatis il-
 lum compendio voluit insinuare. Si enim diceret di-
 xisse Dominum, *Ite in civitatem, & dicite ei, Ma-*
gister dicit, tempus meum propè est, apud te facio
Pascha: tamquam civitati dicendum esset, accipe-
 retur. Ac per hoc non ex Domini, cujus manda-
 tum narrabat, sed ex sua persona interposuit, ad
 quemdam jussisse Dominum ut irent, ne haberet
 necesse totum dicere, cùm hoc illi ad insinuandam
 jubentis sententiam sufficere videretur. Nam nemi-
 nem sic loqui, ut dicat, *Ite ad quemdam,* quis
 nesciat? Si enim diceret, *Ite ad quemcumque,* aut,
ad quemlibet; posset esse integra locutio, sed non
 esset certus homo, ad quem mitterentur: cùm
 eum certum ostendant, quamvis tacito ejus nomi-
 ne, Marcus & Lucas. Sciebat quippe Dominus ad
 quem mitteret. Et ut eum etiam illi, quos mittebat,
 invenire possent, præmonuit quod indicium seque-
 rentur, de homine gestante aquæ lagenam vel am-
 phoram, ut eum secuti ad domum, quam volebat,
 venirent. Cùm itaque non hîc posset dici, *Ite ad*
quemlibet, quod integritas quidem locutionis ad-
 mittit, sed hoc loco rei hujus quæ insinuabatur

Matth. 26.
 8.
 Marci 14.
 4.
 Johan. 12. 4.

*Suprà cap.
 46. n. 96.

CAPUT
 LXXX.

Discipuli
 missi ut
 præparent
 Pascha
 Matth. 26.
 v. 14. v. 15.
 v. 16. v. 19.

Marci 14.
 10.
 Luca 22. 3.
 Matth. 26.
 18.

Hac diffi-
 cultas lo-
 cum non ha-
 bet in Græco
 v. 14. v. 15.
 ra. Gall.
 chez ua
 tel.

Marci 14.
 13.
 Luca 22.
 10.

G